

MEGMONDJA

Corvina

ADY MEGMONDJA

Válogatás Ady Endre publicisztikai írásaiból

válogatta és az előszót írta Király Levente

Előszó

Ady: legenda. A legnagyobb magyar költők egyike, sokaknak „a Legnagyobb”. Vele indul a modern, a huszadik századi magyar irodalom. Pop, punk és metál egyben, sanzon, népdal és sámánzene. Megőrültek érte a kortársak, annyira szerették, vagy épp megőrültek tőle, mert annyira gyűlölték. Ő írta le a valaha volt legerősebb magyar mondatot: „Minden Egész eltörött”. Ezt persze mindenki tudja, ezzel nem mondtam semmi újat, mint ahogy tudjuk azt is, bizony igaz, amit Szerb Antal írt: „Ady előbb volt jó újságíró, mint jó költő”. Egyenes tartású, kérlelhetetlen, szenvedélyesen igazságkereső, de ha kell, vicces és laza (tényleg! lásd az *irónia* nevű fejezetet), vagyis a magyar újságírás aranykorának legkiemelkedőbb alkotója. Színikritikákat, útirajzokat szállított, de városi pletykákat is megénekel, ha éppen arra volt szükség. Dolgozott Debrecenben, Nagyváradon, Pesten és Párizsban. Így, több mint száz év elmúltával is látszik: soha nem tágított, nem hátrált meg, mindig azt írta, amit gondolt. Már ez is nagy erény, le is csukták miatta (igaz, hogy csak három napra, de azért mégis!), de a korabeli erős mezőnyből talán az emelte ki, hogy nemcsak óriási ismeretanyaggal rendelkezett, hanem félelmetesen pontos lényeglátással is: mindig meg tudta különböztetni a lényegest a kevésbé fontostól, s minden gondolatmenete világos és kristálytisza. Amiről nem ír, arról nem tud, csak nem tartja fontosnak megemlíteni. Soha nem akar elkápráztatni, nem sziporkázik: egyenesen, a legrövidebb úton tart a cél felé. Újságíróként megpróbálta átlátni, összefogni és megmutatni azt az Egészét, amelyről költőként tudta, hogy eltörött.

Sokszor hallottuk már, sokan leírták, hogy „Ady publicisztikája mennyire aktuális ma is”, és, remélem, a kötet olvasója is látni fogja, hogy ez mennyire így van. És egészen biztos, hogy két, ellentétes érzés fog eluralkodni rajta: az egyik az öröme, hogy milyen zseniális próféta élt ebben az országban alig száz éve, és mi a kezünkben tarthatjuk jövődöléseit; a másik viszont a gyötrő dühé és

szomorúságé: egy tapodtat sem haladtunk előrébb! Ugyanott vagyunk, mint akkor. Sőt. Néha bizony *sőt*.

Sokan botrányosnak tarthatják majd a módszert: egyetlen írás kivételével sehol sem a teljes cikket közlöm, hanem csak egy-két bekezdésnyi részletet, de véleményem szerint ezek mindig az írások csomópontjai, kivétel nélkül máig érvényes mondatokból, s a korabeli kontextus, azt hiszem, ennyi idő távolából már elhagyható. Aki kíváncsi a hiánytalan szövegre, vegye elő az Ady Összest, és tallózzon kénye-kedvére. Vagy olvassa el az egészet. Vagy üsse fel véletlenszerűen – én leszek a legboldogabb, ha minél több embert inspirál vitára, egyetértő hümmögésre vagy nagy felfedezésekre az *Ady megmondja*. A legnagyobb botrányt úgyis maga Ady fogja okozni, még most is, hiszen ő, aki költészetében a magyar lélek legmélyebb húrjait pengeti, ezen írásaiban szenvedélyesen küldi el a francba az összes nacionalista, antiszemita és klerikális eszmét és politikust, miközben az évek során (1899-es az első, 1915-ös az utolsó szöveg) egyre harcosabb feminista és (bizony, most figyelj!) szocialista. *Nagyon* kritikus a fennálló világrenddel, az Európa uralta civilizációval, az oktatási rendszerrel, de legfőképp hön szeretett hazájával, Komp-országgal. Főváros-vidék ellentét? Ismerős. Kivándorlás? Megvan. Fogy a magyar? Bizony. Mindent megbénít a korrupció? Pipa. Trianon? Hát persze! (Még előtte meghalt, de látta előre, meg is jósolta.) Holokauszt? Már minden elő volt készítve hozzá.

Egy teljes szöveget a *Függelékben* közlök, mert az 1905-ös, *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* című esszé ezen a zseniális publicisztikai életművön belül is páratlan, minden sora aktuális és örök egyszerre (ebben szerepel a híres-neves „Komp-ország” motívum). Azt is mondhatnám, hogy a könyv maga tulajdonképpen csak a felvezetés ehhez a csodás, prózai jeremiádhhoz. Kérem, *sírok és panaszkodok*: olvassák, terjesszék, szeressék!

Most, 2017-ben látszik, hogy hiába volt Ady a Nyugat munkatársa, márkanéve és harci lobogója: Komp-ország, mikor e sorokat írom, ismét kelet (Kelet?) felé igyekszik, mint már oly sokszor az elmúlt ezer évben. Hánykolódik, billeg, s mi a korlátton

kihajolva, aggódva nézzük a bukdácsolást. Jól jöhet, ha ilyenkor van a kezünk ügyében egy kis Ady: megmenthet a fulladástól.

Király Levente

#egyház

„Csupa erő és vér és fanatizmus”

Az I. fogházépület D. osztály 18. sz. cellából pompás a kilátás. Ajánlom ezt a cellát mindazok figyelmébe, kikkel apróbb kriminális balesetek történhetnek. Igen barátságos kis cella is egyébként. Én úgy kerültem volt bele, hogy Krisztus méltóságos és nagyságos szolgálói kicsit módosítottak egy krisztusi doktrínát. Én megdobtam őket kemény szavak kövével, s ők rabkenyérrel dobtak engem vissza. Szolgálják jövőre is híven és békében a Mestert. Valóban én nem haragszom rájuk. Bölcs könyveket olvastam itt a cellában. Az evolúció tanulságait tárta elém mind. Nincs kikre haragudjam... Sok nyugadalmat tud adni három júniusi nap, ha vasrácsokon keresztül néz az ember a künt levő dolgokra, melyeket a három nap alatt legtöbbször csúnya hűvös eső pacskolt.[1](#)

Mélységes, különös izgató és mégis megnyugtató ez a világ itt. Szinte emberibb, érdekesebb és mindenkire közlebb fekvő konklúziókkal traktáló, mint amilyeneket Gorkij „Nachtsyl”[2](#)-ja mutat. Csaknem beleszerettem a földi juszticiába[3](#) e három nap alatt. Milyen kielégítő, milyen kiegyenlítő, milyen bölcs a hatalom!... Milyen imponáló erővel s nyugalommal vágja el a kauzalitások sorát. Egyet fordít a kulcsra s adieu emberség, természet, determináció!... Az a bolond ötlet tartott ébren az egyik rab-éjszakán, vajon nem úgy lehetne-e csak az emberiséget örök gyötrelmétől megváltani, ha börtön-mintára rendeznők be az emberi társadalmat? Nem tagadom: ez az ötlet még most is tetszik nekem, s nem tartom úgy magamban nagyon bolondosnak. A guillotine nem vált be, a lámparúd sem, a bomba sem, a gyilok sem – a bibliáról, koránról stb. nem is szólván. Hátha a börtön beválnék?... Mindenesetre nagyon helyesen az újságíróknak kell a dolgot kipróbálni. A modern társadalom az újságíróból vagy a zsidóból szokta szelni a Volta-féle békacombot.

A börtön filozófiája, Nagyvárad Napló, 1903. június 9.

***

Vasárnap délután munkaszünet van, tessék egy kis sétát tenni.⁴
Megmondjuk azt is, hogy merre. Amerre mi ma jártunk.

Közeledik a május. Zöldellő és virágos fák csalják úgyis az embert. Tessék sétálni a Schlauch-park, no meg az úgynevezett kanonok-sor felé.

A kétféjű sas a püspöki székesegyházon ne botránkoztasson meg nagyon senkit. Ezt a nyomorult kényszerűséget már úgy látszik, hogy düh nélkül kell túrnunk.

De nézzék meg a kanonok-sort, s gondolkozzanak...

Az előkelő, feszengő jómódról valló paloták redőnyei le vannak bocsátva. Lakosai a legmihasznább, legingyenélőbb emberek. Aki dolgozik közülük, az nincs is itt. Wolafka⁵ például dolgozik. De hogy? Felekezeti harcot, forradalmat szít a kálvinista Rómában. Az a nagyváradi hájú, kövér pap, aki csupa erő és vér és fanatizmus, többet árt a magyar társadalomnak s a magyarságnak, mint kilencven szocialista agitátor s ezer kétféjű sas. A többi is egytől egyig, mert hasztalanul vonják el ezer és ezer éhezőtől a kenyeret.

Röviden: ez a kanonok-sor.

Sétáljanak aztán el bármely külvárosi részbe. De erősítsék meg a szívüket. Mert nyomort, bűnt és piszkot látnak. Meglátják, hogy mennyi nyomort lehetne enyhíteni, s mennyi könnyet letörülni a kanonok pénzével.

Ha ezt meglátják és átgondolják: eredményes volt a vasárnapi séta...

Egy kis séta, Nagyváradi Friss Újság, 1901. április 22.

***

Ma délelőtt tíz órakor a Sztaroveczky utca egyik udvarára kiemelnek egy kis koporsót. Rengeteg nép fogja a koporsót körülállani. A koporsóban egy tizenkét éves gyermekleány fekszik holtan. A holttestet nem szentelik be, áldást nem mormol fölötte a pap. Egy munkás ember beszédet fog mondani, s ez a beszéd nem

csupán búcsúztató lesz, de elégia a proletár ember sorsáról, ki ártatlan gyermekét pap nélkül kénytelen eltemettetni, mert a pap pénz nélkül nem temet, pénze pedig nincs a proletárnak...

Szegény Svatkó Lajos szabósegédet nagyon meglátogatta a sors. Hét kis gyermekét döntötte a betegágyba. A hét gyermek betegsége fölemésztett minden fillért és minden hitelt. Az egyik gyermeket, a tizenkét éves Máriát tegnapelőtt éjjel magához váltotta a halál. Svatkó Lajos katolikus ember, a leánykája is az volt. Elment a lesújtott apa Dencs János c. kanonok, plébánoshoz, hogy temesse el a kis halottat.

- Négy korona húsz fillért kérek előbb - válaszolta a plébános.

- Nincs egy krajcárom sem, elvitte a patika, a betegség. De meg fogok pontosan fizetni a főtisztelendő úrnak, mihelyst szerzek pénzt.

A plébános nem volt hajlandó pénz nélkül temetni. Szegény Svatkó Lajos pedig nem tudta előteremteni a pénzt.

Temetés pap nélkül, Nagyváradi Napló, 1903. május 1.

***

Ebben a kis szerencsétlen országban embert embertől a farizeusoktól csinált, egyre emelt s egyre szaporított falak egész serege választja el. Itt Isten nevében felmagasztaltatnak, s fénybe helyeztetnék magukat Isten szolgálóinak valóságos érdemtelenek. Itt apjáért nyomorog az egyik, míg a másik szintén csak az apjáért állandó dúslakodásban részes. Itt él és uralkodik százezer ember, születik, vért izzad, kínszenved, és meghal sok millió. Itt csak türetnék azok, kik másként imádják a maguk Istenüket, mint ahogy a fény és a dúslakodás urai szeretnék. És jaj, ha valaki a nagy megváltások hőseire gondolni mer. Jaj Mózes gyermekeinek, jaj a makkabeusok utódjának, jaj annak, ki Krisztus valóságos híve, jaj a Luthert követőknek, s jaj, százszorosán jaj, kik a megváltások szent summáriumban⁶, a Voltaire-ek nagy művében mernek hinni és - tovább haladni!... Itt, ebben a kis szerencsétlen országban el kell felejtenie gondolkoznia az embernek, ha nem akarja, hogy megfuttassák, hamar célhoz juttassák a kálváriáján. Itt a segítség nem azoké, akik segítségre szorulnak, de a bilincs sem azoké, akik

megérdemlik. Itt hazugság, megalázkodás és butaság az enyhítői csak az élet kínos terhének. És még mindig visszafelé megyünk. Ameddig csak lehet – a középkorba...

Betlehem néma, Nagyváradi Napló, 1901. december 25.

***

Ez ország társadalmának gyökeres nagy átalakuláson kellene átmennie, de nagyon sokaknak áll érdekükben, hogy ez az átalakulás meg ne történjék. *Igazságossággal* kellene szolgálni sok-sok elnyomottnak, nyomorgónak, de az igazságosságtól félnek a kiváltságosak. Hogy hát az átalakulást megakadályozzák: adnak a beugratható naivaknak vallásmaszlágot, hazafias maszlágot, erkölcs-maszlágot, s száll az ige főpapok székéből, főurak ajkáról: – Legyetek vallásosak és erkölcsösek. Tűrőké a mennyeknek országa. Védelmezzétek vallásokat és hazátokat, mert istentelenek hada készül ellenük. Ne világosítsátok, ne oktassátok a népet, mert a szegény nép csak szerencsétlenebb lesz, ha olvasni és tudni fog.

A prédikálók azonban ragyogó isteni jószágban élnek; milliókat nyernek, vesztenek esténként. Hazafias gondok nem bántják szíveiket. Futtatnak paripáikkal a gyepen. Amennyi ragyogó asszony, mind az ő számukra – öltözik. Nem imádkoznak, de nem is dolgoznak. Ha néha megrettennek az alantuk megmozduló mobtól, hát prédikálnak egy kicsit nekik a vallásról, az erkölcsről s a veszedelmes istentelenekről. A *mob* többnyire beugrik a *mennyek országának*, s nem veszi észre azt a csekélységet, hogy a *földi ország* csak néhányaké...

A hétről, Nagyváradi Napló, 1902. január 12.

***

Bizony, nagyságos és főtisztelendő úr, mi nagyon szoktuk bántani a társadalmi viszonyokat. Epés kötekedő, izgága emberek vagyunk, akik mindennap ballábal kelünk föl. Kevés dologgal vagyunk megelégedve, de talán a társadalmi viszonyok elégítenek ki bennünket legkevésbé. Mi azt tartjuk és hirdetjük, hogy a mai

társadalmi viszonyok tarthatatlanok. Azt tartjuk és hirdetjük, hogy a magyar társadalom, amennyiben lehet ilyenről beszélni, kiskorú, műveletlen, babonás és beteg. Azt tartjuk és hirdetjük, hogy a mai társadalomnak csaknem minden relációja igaztalan és veszedelmes. Azt tartjuk és hirdetjük, hogy a mai magyar társadalomban a papi és világi fejedelmeké minden: babonás hagyományok rabszolgaságban tartják a polgárság millióit. Azt tartjuk és hirdetjük, hogy a militarizmusnak, klerikalizmusnak s feudalizmusnak falait le kell rombolnunk, ha élni akarunk. Azt tartjuk és hirdetjük, hogy avult hagyományok, számár privilégiumok fölött győznie kell a munka érdemének s ha a csökönyös konzervatizmus, babona, önzés, felekezeteskedés, olcsó nemzetieskedés, korlátoltság elénkbe fekszenek – hát keresztül kell rajtuk tiporni. Ezeket tartjuk s hirdetjük mi és bántjuk, mindig bántjuk a társadalmi viszonyokat.

Kiknek áll érdekükben a béke? Az ellenségeinknek, akik a társadalmi viszonyoknak, a helyzetnek ma urai. Hiszen éppen úgy nőttek a mi nyakunkra, hogy mi beugrottunk az ő farizeus, *békességet* hirdető prédikációiknak. Ők a békesség leple alatt azért dolgoztak erősen s azért gyötrelmesebbek ma a társadalmi viszonyok, mint bármikor, azért növekedett nagyra a reakció. *Ebből* a békességből nem kérünk már többet. Ellenségeink szarvait nem növesztjük tovább. Elég, hogy a békességnek, a *társadalmi viszonyok* kímélésének farizeus hirdetésével visszavetettek már bennünket egy-két emberöltőre. De bizony bántjuk ám a társadalmi viszonyokat! Nem akarjuk magunkat semmiképpen elnyeletni a reakcióval. Mi haladni s radikálisan akarunk haladni...

A társadalmi viszonyok, Nagyvárad, Napló, 1902. április 23.

***

Magyarország mandarinjai készítik az ultramontán[Magyarországot](#). Minden, Párizsból és Franciaországból kivert, korlátolt szerzetes Árpád országában ma kultúrföladatot kap. A jövő, még meg nem született Magyarország védekezik tehát. Ifjait hajtja, biztatja, kergeti Párizsba. Hogy lássanak, okuljanak s jöjjenek haza harcolni. Ez gyönyörű, komoly komédia alapjában.

Nem Amerikája a szellemi munkásoknak ez a Párizs. Ezek mind szépen a maguk idejében haza fognak menni. És éppen ez ígéri azt az áldott, pokoli mulatságot, aminek már előre örülünk. Egyszerre, észre se fogjuk venni, légiók kelnek föl Magyarországon. Nyugaton okult, harcias, mívelt, modern magyarok. Micsoda élvezet ezt előrelátni akkor, amikor a magyar parlament kétharmadrésze értelemben ostoros-kocsisi nívón sem áll.

Magyar világ Párizsban, Budapesti Napló, 1907. április 3.

***

Róma uralkodni akar és ezt Magyarországon nem értik. Hát voltaképpen mire jó a hatalom? Hogy uralkodjunk általa. Az uralkodáshoz terület is kell. Tetszik most már érteni a dolgot? Spanyolország is valami, de nem elég. A Vatikánban néhány év óta nézegetik buzgóan a térképeket. Csak újra és újra Magyarországon akad meg a szem. Szűz ország, jó ország.

Csak hidegen és emberien kell gondolkozni. Franciaország valósággal kirúgta az Egyházat. Olaszországgal csak nem akar elkészülni a béke. Németország katolikus részére is ráült a szociáldemokrácia. Törökországgal nem lehet ugy-e kezdeni? Oroszország kedvéért egy kis szirma⁹ is elcsúsznék. De hát ez egyelőre lehetetlen.

Egyetlen terület Spanyolország és Ausztria mellett: István birodalma, a regnum Marianum. Itt húsz év óta minden Róma malmára hajtja a vizet. Óriásiak a püspöki vagyonok. Gazdag és bigott feudális oligarchia él itt. Van vezető-osztály, mely idegenkedik minden újtól. És vannak milliók, kik már csak a Mennyben bizakodnak.

A piaristák, Budapesti Napló, 1906. május 11.

***

A Vatikánban nem fogják túrni az asszonyokat: Pius pápának¹⁰ ez a legújabb reformja. Mert akármilyen furcsának tetszik egy Péter-fillér-adózó magyar hívő előtt, eddig asszonyok is éltek a

Vatikánban. Vatikáni hivatalnokok, alkalmazottak feleségei és lányai, valamennyien hitelesítve a hét szentség egyik legsúlyosabbjával, a házassággal. Az asszonyok törvényes hitvesek, a leányok törvényes házasságból eredő leányok. És Pius pápa mégse túri őket, mivel az ő erkölcsi fölfogása szerint az asszony egy két lábon járó szégyenfolt. A Vatikán asszonyai párizsi divatlapok szerint öltöznek. A Vatikán asszonyai színházba, hangversenybe járnak s olykor éjfél után kerülnek haza. Az Egyháznak ez rémítően árt, mert például még sohse történt meg, hogy egy pap éjfélig kimaradjon. Pius pápa tehát inkább egy [dépendance](#)¹¹-t fog a Vatikánhoz építeni s odatelepíti a Vatikán asszonyos, családos embereit. Heine verse jut az eszünkbe, az isten bocsássa meg nekünk. Óh Vatikán, maradj meg tovább is tisztának, szépnek és szendének.

Ha foglalkozásunk és szokásunk volna az olcsó viccek gyártása, hamar elintéznők a dolgot. Azt mondanók, hogy Olaszország papsága mostanában csakugyan bebizonyította, hogy nincs okvetlenül nőkre szüksége. A kolostorbotrányok során néhány kolostorról kiderült, hogy isten reverendás szolgálói dacosan el tudnak fordulni a nőktől. Sőt tüntetően a férfiaknál keresik azokat az illúziókat, amiket általában ma még nőknél keres a férfiember.

Azonban olcsó viccekkel nem szoktunk komoly kérdések elől kitérni.

Tetszik nekünk, hogy Pius pápa olyan bátorsággal képzei be magát a tizenharmadik századba. Minden szava, gesztusa, tollvonása ezt bizonyítja s ez nekünk jól esik.

Egy dologban van némi modernség őszentsége körül s ez a modernség is egyike a legrégebbi modernségeknek. A pénzt kedveli és míveli Pius pápa s a pénz kedvéért még a Rothschildokhoz is küld nunciust.

A pénz után rangsorban rögtön az asszony következik. Nagy kérdés, hogy aki pénzzel tud bánni, annak nem törhet-e bele a bicskája az asszonyba?

Pius pápa és a nők, Budapesti Napló, 1907. augusztus 25.

A kis Marie Durand büszkén jelent meg egy napon az iskolában. Büszkén, de némi félelemmel s bal tenyerével rejtegetett a mellén valamit. Marie Durand tegnap nyerte a bérmálás szentségét, s az apja egy kis aranykeresztet adott emlékül neki. Egy-két szemes és harcias lelkű munkásfiú mégis észreveszi a keresztet. A kis Marie Durand annyi csúfoló címet hall, hogy sírva fakad. S ekkor jön be a tanító úr, aki megért hamar mindent. Megsimogatja a kis pityergő leány arcát s így beszél: – Meg fogom büntetni azokat, akik téged csúfoltak, Marie. Hordjad, kis leányom, büszkén ezt a keresztet. Úgy-e a lelkész úr mondotta már neked, hogy egy Jézus nevű derék ácslegény halt meg egykoron keresztben? Ez a Jézus jó, derék, szegény ember volt, aki azt akarta, hogy minden embernek jó dolga legyen. Nem volt ám neki olyan szép háza, boltja, mint Durand úrnak, az édesapádnak. Nem volt olyan cifra és pohos, mint a püspök úr, aki téged tegnap bérmált. Néha nem volt szegénynek hova lehajtania a fejét. S végül a gazdagok, a farizeusok, a hatalmasok és az együgyűek megölték. Jusson ez neked mindig eszedbe, kis Marie, amikor a keresztet fölteszed. Ne feledd el, hogy Jézus azért élt és halt meg, mert szerette a szegényeket. Jézus azt akarta, hogy a szegénynek mindene legyen abból, ami a gazdagnak van. A te édesapád és a püspök úr nem szeretik ezt a Jézust. De te, kis Marie, szeresd, mert derék ember volt. Jézust pedig úgy kell szeretni, hogy minden embert testvérednek tarts. Ha másként cselekszel, Marie, akkor ezzel a kereszttel nem engedlek be többet az iskolába.

A kis Marie keresztje, Budapesti Napló, 1907. március 22.

#nacionalizmus

„Agyon fogjuk szeretni szép hazánkat”

A valódi nacionalizmus szép országa a léleknek. Megbecsül, megtúr maga mellett minden meleg érzést. A bölcsődal reminiscenciájától az individium büszke, de felséges önteltségéig.

Minden meleg, emberi érzést. Az igazi nacionalizmus meghódít olyan lánglelket, mint a Jules Lemaitre-é.¹² Kell benne legalább annyi igazságnak lenni hát, mint a világtestvériség fantazmájában, ami pedig olyan varázsos a krisztusi lelkekre.

Az újfajtájú nacionalizmus nem is nacionalizmus. Kátéját jezsuiták csinálhatták. Gyűlölet lángol sorai közül. Szavak burkolják célját. Indulatok pótolják a lelkét. A lepergett évszázadokat akarja összerázni. Sötét káoszt akar, melyben a járást csak ők tudják, a kiválóbbak... Hogy a fiatal lelkekre vadásznak – nem csodáljuk. A magyar nevelés gyámoltalanságot nevel. Belénk olt egész légió lejárt, öreg igazságot. Gyámoltalanná tesz bennünket éppen a szavakkal szemben. És ők a szavakkal, a jelszavakkal vadásznak a fiatal lelkekre.

Diákdolgozok, Nagyvárad, Napló, 1901. szeptember 21.

***

Van bizony már kétfejű sas. Viaskodunk vele, s nem tagadjuk: félünk is tőle. Nem is kétfejű ez a szörnyeteg, de sokfejű. Egyszerre azonban többnyire csak két fejét mutatja. Most is két fejét látjuk legtisztábban. Az egyik fej szittyá arc, kuruc haj, magyar bajusz. A másik arc sima, sokráncú, ravasz, félelmes s Loyolára¹³ emlékeztető. Ez most a magyar kétfejű sas. Az egyik fejét nevezzük *nacionalizmusnak*, a másik fej határozottan *klerikalizmus*.

Akármelyik fejet bíznák a kezünkre, levágnánk minden tétova, minden tusakodó lelkiismereti harc nélkül. De szívesebben a nacionalizmus-fejjel bánánk el. Ez a fej a veszedelmesebb. A nacionalizmusnál nagyobb hazugság nem állott még ki a harci porondra. A nacionalizmus maga ezer arc. Megzavarja a legbiztosabb szemű embert. Lefoglal magának minden emberi gyöngeséget. Utazik tradícióra, kegyeletre, fajbüszkeségre, kenyéririgységre, minden erényre és bűnre. Mi a célja vele? A célja, hogy akit meghódít a szittyá arc, kuruc haj és magyar bajusz, azt kezére játssza a másiknak, a sima arcnak, a Loyola-félének.

Szólott már erről sok beszéd. Mi is abbahagyjuk a képletes beszédet. Kiírjuk magyarul: *a hazafisággal szédelő és lármázó*

klerikalizmus veszedelmesebb a nyílt klerikalizmusnál. [...] A Loyolákkal el lehet bánni. Ha túlságosan nyakunkra akarnak ülni, letépjük a reverendájukat. De ha nyalka kuruc áll velünk szembe, hiába tudjuk róla, hogy feketébb Loyolánál is, bajos vele elbánni. Magyar a ruhája, a szava, a kardja. Az ördögbe is, kellemetlen volna hazaárulás gyanújába keveredni. „Üsd a zsidót!”, „Gyilkold az istentelen liberálist!”. Jó, jó. Ezt elviseljük. De mikor a fajkultusz segítségével, kápráztatva, megtévesztően készítik a hurkot a nyakunk köré - ez már nagyobb dolog.

A magyar kétfejű sas, Nagyvárad Napló 1901. december 20.

***

Pálffy tisztelendő úrtól¹⁴ megtanultuk, hogy Magyarországon hazafias dolog a németet, szerbet, románt, tótot szidni. Így van? Ha így van, én ünnepiesen kijelentem, hogy nem vagyok hazafi. Én minden fajt, nyelvet, vallást, meggyőződést és jogot tisztelek, extra et intra Hungariam¹⁵. Sőt, én az erőszakos magyarosításnak sem vagyok barátja. Egy kicsit szociáldemokrata nézet - elismerem. De a szociáldemokrata ennél a meggyőződésnél nem megy tovább. Ellenben a magyar klerikalizmus hazafias gerjedelemben szidja a nemzetiségeket, suttyomban pedig trafikál velük s lázítja őket. A szociáldemokrácia hát nemzeti szempontból sem veszedelem, de a klerikalizmus mindenféle szempontból az.

Tanulságok, Nagyvárad Napló, 1901. december 21.

***

Ennek a mi tengernyi bajjal küzdő kicsiny országunknak nem a legkisebb fátuma, hogy a hazug szájakra s mindig a szájakra ad legtöbbit. Egy ügyesen csaholó száj már szédíteni tud nálunk. Vannak here osztályaink, pártjaink, nagyságaink, kiknek minden jogcímük a szájuk s kik a szájukkal nem csak élni, de ölni is tudnak.

Romantikára hajló nép vagyunk. Frázis-imádásunknak is ez az oka. S ez az oka annak is, hogy keleti módon szeretjük a tömjént. Faji büszkeségünk, patrióta képzelgéseink üstökénél lehet bennünket

legjobban megfogni. Ez a bűnünk burjánzott föl a csaholó hazafiságot. Ezért utazik reánk minden csalás, ámítás, hazugság és cselvetés a hazafiság nevében. Ez a húr mindig meghat és mindig megfog bennünket. A lényegyet és valóságot nem keressük, mihelyst hazafisággal csaholják hazug módon tele a fülünket.

Csaholó hazafiság, Nagyváradai Napló, 1902. július 5.

***

Mi most az új magyar föllendülés korában élünk itt, Hunniában. Csupa nemes csapongás a nemzeti lélek. Ma már a rokonainkat is megválogatjuk. Még nemrégén megtette a török. Sőt halászgató, jégtörő osztyák atyafiainkat sem vetettük meg. Ma már ez nem így van. Az elmosott nációk közül nem vállaljuk csak a dicsőséges szumírt¹⁶. Az élők közül, néhány hónap óta, kegyesen akceptáljuk a japánit. Pláne mióta híre jött, hogy a fölséges mikádó¹⁷ máról-holnapra, egy kicsi tollvonással eltörülte az egész japáni társadalmi evolúciót, a szocialista pártot, a sajtót. Na, ezek okvetlenül rokonaink!... Igaz, hogy Japán harminc év alatt eltanulta a nyugati kultúra minden technikáját. Hogy ott már magas kultúrélet ébredsz. Na, de mi csak azt követjük, ami nekünk tetszik...

A magyar Boshido, Budapesti Napló, 1905. január 12.

***

Úgy gondolom, s hibául ez ne róvassék nekem: agyon fogjuk szeretni szép hazánkat. Ha valaki kijelenti, sőt óhajtó hangon mondja, hogy éljen a haza: minden bűnei meg vannak bocsátva. Ha képviselő, akkor rögtön nagy államférfiú. Ha író, rögtön jeles író. Ha művész, rögtön kiváló művész. És csodálatos, már ha az ember például azt mondja, hogy kétszer kettő négy, annak már semmi hatása sincs. Éljen a haza? Hát persze, hogy éljen. De minek beszéljünk mindig erről? Anatole France rossz francia hazafi? Chamberlain rossz angol? Ibsen hazaáruló norvég? Ezek az urak és még néhányan ritkán éltetik hazájukat. [...] Jó, jó, ismerjük az érvet;

átkos és speciális helyzetünk és sorsunk. Helyes. Nagyon helyes. Tehát beszéljünk kevesebbet. Vigyázzunk a német körmére erősen. Martinuzziskodjunk. De dolgozzunk szélesebben és erősebben a nagy nemzetek fiainál. Próbáljunk szülni nagy államférfiakat, írókat, kereskedőket, művészeket, iparosokat. Legyen olyan mély kultúránk, hogy szédülve rohanjon bele az oláhocska, tótozska géniusz. Ez a beszéd. De hogy az legyen a nagy poéta, aki mindig hazafias verseket farag, a tehetségtelen piktort rangra emelje a nemzetien színező ecset, ez mégis csak felháborító.

Van aztán a dolognak még egy mókásabb oldala. Vannak itt dúsgazdag, címeres familiák. Övék az ország és a hatalom. Sokszor talán a gráciák el is maradnak bölcsőjüktől. Ellenben, ha aztán pláne ők is éltetik a hazát, nohát az egyszerűen megőrijtő. Gróf és milliomos, és ő is szereti hazáját, azt mondja! Oh! Ha aztán pláne ezt tollal, eszével, zongorával teszi! Odavagyunk.

Péntek esti levél, Budapesti Napló, 1905. április 2.

***

Tárkány híres népe nagy munkában van most Belényes vidékén. Gyilkol, ha kell, azért, hogy Kardos Árpád legyen a követje. Szegény, szilaj, nem önhibájuk miatt vad, oláhok közé szorult, virtuosos magyarok. Ők azt hiszik bepálinkázva, fölbujtogatva, hogy a hazát mentik. Ők azt hiszik, hogy Kossuth Lajos örömpesve néz le az Égből Kardos Árpádra és őreájuk. Egyforma, bús jószág a tárkányi magyar és a kerpenyesti oláh. De Lucaciu vagy ha úgy tetszik Lukács László, az *igazi negyvennyolc*ról beszél. Turinról beszél, Kossuth Lajosról, a demokráciáról, a kultúráról. Arról beszél magyarul és románul, hogy a magyar és román népet egyformán föl kell emelni. A latifundium ellen beszél, az önálló vámterületet követeli. Tárkány, Tárkány, Kossuth Lajos nagyon könnyes szemekkel nézhet le az Égből.

A magyar publikum nem sejtí azt, hogy Lukács Lászlóból a mi becézett úri osztályunk csinált román agitátort. Lukács László, ez a nagytalentumú pap, külföldi tanulmányai után európai emberként került haza. Szavahihető tanúk megmondhatják ma is, hogy

magyarul pompásabban beszélt, mint oláhul. Tele volt komoly ambíciókkal, jogos érvényesülő vágyakkal. Aki ismeri a magyar vidéki dzsenti, a vármegyei urak ázsiai dölyfét és kultúrátlanságát, meg tudja érteni, ami bekövetkezett. Lukács Lászlót lenézték, üldözték *s belekényszerítették a román nacionalisták táborába*. Azt az erőt azonban nem tudták kiölni belőle, hogy máig kultúrember s népbarát maradjon.

Tárkány és Kerpenyest, Budapesti Napló, 1907. augusztus 20.

***

A kultúrember különben is túl van a nacionalizmus nyavalyáján. De összeköti azzal a társadalommal, melyből támadt a kultúra s a kultúrának még fölszabadítható erők közössége. De ha így tart tovább, mint most van, mi kösse a magyar származású kultúrembert egy társadalomhoz, mely az emberiségnek semmit sem ad? Mi kösse az ő Magyarországhoz, mely néhány ezer úri nomádnak a vadászterülete, s ahol, hogy a néphez ne férközzenek a fölvilágosítók, inkább elpusztítják a népet is.

A patriotizmusnak új, emberi kultúrformáját is ki fogják ölni a magyarországi intellektuelek és szabadságharcosok lelkéből. Helyébe teszik a reménytelenséget s a lassan-lassan már szenvedélytelenné váló undort. Magyarország mai urainak, akik tűzzel-vassal éppen most harcolnak a demokrácia első föllépése ellen is, ha egy kis lelkiismeretük volna, dermedten kellene meglátniuk ezt a szinte páratlan, megrázó kultúrpszichológiai jelenséget.

Megszerettetik a hazát, Népszava, 1908. augusztus 16.

***

Hogy az igazi evangélium szerint reformált hazaszeretet mi? Hallottam egy párizsi líceum évváró beszédjében egyszer: – Fiúk, nézzetek szét e nagy Párizsban s az egész világon, ha tehetitek. Szívetek és szemetek meg fog telni könnyel. Mennyi galádság, tudatlanság, ínség és bűn. Mennyi még az elnyomottak száma,

mikor pedig boldogságra termett minden ember. Dolgozni az elnyomottak fölszabadításán, minden ember boldogságán: ez a cél. Agyak és kezek kooperatív, szent munkája: ez az eszköz. Igazságot, világosságot, boldogságot és szépséget adjunk a Föld minden emberlakójának. Meg kell csinálnunk az igazságos, új és fölségesen emberi társadalmat. Fiúk, legyetek büszkék, hogy franciák vagytok, Franciaország mindig a népek élén járt az emberiség boldogításáért. Az új, a szabad, a nemes társadalomnak mintáját a világ számára Franciaországnak kell megteremtenie.

Ime az új hazafiasság: az emberi, a populáris, a szociális hazafiasság. A XX. század emberéhez illő. Nem a régi: az üres, a hazug, a sallangos. És Franciaország legújabb generációja már e vallásban nevelkedik.

A hazaszeretet reformja, Budapesti Napló, 1906. július 6.

***

Jardin-sur-Marne falucskába egy német ember költözött be. A német ember a fiát azonnal beíratta az iskolába. De a gyermeknek sok szívfájdalma volt új pajtásai között. A fiúk üldözték, kínozták a németet az első napokban. Egy hétig ekkor naponként egy órán Sedant¹⁸ magyarázta el a gyerekeknek a tanító úr. Elmondta nekik, hogy valóban megalázták a németek Franciaországot. De elmondta azt is, hogy az a szomorú háború büntetés volt. Büntetés volt azért, mert a franciák császárt csináltak maguknak. Megrészegedtek és elpártoltak a szabadságtól. S azután az utolsó órán így fejezte be a beszédjét a tanító úr: – A háborút, gyermekeim, a fejedelmek, a rossz nagyurak, a szamar főkatonák és a lelketlen gazdag emberek csinálják. A tudósok, a művészek, az írók, a művelt emberek és a dolgozó nép gyűlölik a háborút. Nekünk nem szabad haragudni a német népre. Nekünk sok-sok millió édes testvérünk van Németországban, akiket szeretnünk kell. Aki csak dolgozik és bajjal él a világ bármely országában, azok nekünk testvéreink, gyermekek.

S a kis német fiú szeretett pajtássá és vidám franciává vált hamar Jardin-sur-Marne-ban.

A német fiú bűne, Budapesti Napló, 1907. március 22.

#antiszemitizmus

„Ha baj van, itt vannak a zsidók”

Ez a szerencsétlen ország a mennyeknek országa lesz immár nemsokára: a gonoszul fölbujtogatott butaságé egészen. Boldogok lehetnek, kik ezt így akarták.

Mi magunk is azt tartjuk, hogy valamelyik falu szélén, bozótban, csalitban megtalálják egy keresztény leány holttestét. Akkor aztán szétfutnak az itt-ott már kigyúlt lángok, s borotvált és borotvátlan arcok meglegült mosolygásban nyúlhatnak szét, míg a megvadult hordák összegabalyodva bömbölik: *„halál a zsidókra!”* ...

Eleget mondogattuk, tudja minden intelligens agyú ember, kiknek állott érdekükben felköltetni a szennyes áradatot.

Néhány esztendő óta érezzük a butaság közeledését, halljuk a földalatti dübörgést, figyeljük az aknamunkát. Mi néhányan húzzuk a vészharangot, lármázunk, prédikálunk, intünk hasztalan. Ma már a legkegyelmesebb államhatalom védnöksége mellett folyik a mulatság. Vadul, örültül, gonoszul.

Most, mikor az ország minden részéből érkeznek a veszedelmes hírek, még egyszer szólnunk kell. Lássuk a maguk ijesztő voltukban, világosan a dolgokat.

A feudális, klerikális reakció reánk nehezedett egészen. Ez az ország tán sohasem volt olyan koldus, mint most, s néhány évtizedes modern élete annyi tennivalót még nem mért reá, mint amennyi tennivalója most van. Szabadulás csak úgy történhetnék, ha szétrombolnánk minden megmaradt kínai falat. A kínai falak mögött azonban nagyra növekedni engedett hatalom tanyázik. És e hatalom is megérezte a veszedelmet. Mikor látta, hogy a harc kikerülhetetlen, a falak lovagai kezdtek a harcba. Régi fogás. Így csinálták a körülzárt középkori rablólovagok is. A mostaninak pláne formája sem új. Magyarul így hangzik a recipéje:

- Ha baj van, itt vannak a zsidók. Az éhséget, a nyomort s mi minden bűnünket uszítsuk csillapítás okából a *zsidókra*.

Ez a mai veszedelem. Így született meg újra. Így jósol szörnyű tragédiákat.

A mennyeknek országa, Nagyvárad, Napló, 1901. augusztus 27.

***

Véletlenül ismerkedtem meg Czinege Józseffel. Jóképű, biztos járású, derék magyar ember. Tiszacsegén lakik. Nagy szégyenkezve mondta el, hogy *zsidó úr* a gazdája. Ő különben juhász számadó. Tehát tekintélyes ember. De volt jobb sorban is. Valamikor valami gróféknál szolgált. Most talán juhokat hajtatott ide a nagyvárad vásárra. [...] – Ugyan, Czinege uram – szoltam hozzá –, hát miért szégyenkezik azon, hogy *zsidó úr* uradalmában szolgál? Hát rosszabb ember a mostani urasága? Nem bánik jól magával? Nem fizet rendesen?

– Nincs nekem – válaszolta – semmi panaszom. De, uram, mégis csak szomorú dolog, hogy elpusztulnak a régi nemes magyar urak.

– Hát miért fáj ez magának, Czinege? Nem fizeti a mostani uraság pontosan az adóját? Nem gazdálkodik jól? Nem beszél magyarul? Nem elég nyájas, barátságos magukhoz, paraszti emberekhez?

– Jó gazda. Jó magyar ember. Barátságos velünk. De hejh, uram, csak szomorú dolog az, hogy elpusztulnak a régi uraságok. Újak jönnek, uram, a helyeikbe. Meg kell ennek változni. Új kornak kell jönni. Nem szabad elpusztulni hagyni a régi urakat...

Czinegék bölcsessége, Nagyvárad, Napló, 1901. szeptember 7.

***

Szítják, egyre szítják a lángot, hogy csapjon össze aztán mindannyiunk feje fölött. A vérvád s a többi terjed egyre. Kik terjesztik, jól tudjuk. A zsidógyűlölet szítása azoknak áll érdekükben, kiknek reszketve kell gondolniok arra, hogy a jó, bárgyú nép egyszer csak megvilágosul, s róluk talál egy kicsit elgondolkozni... Annyi már eltagadhatatlan, hogy a reakció aknamunkája itt is, ott is kitört már, s veszekedett, vad antiszemitizmus dühöng egyik-másik részén az országnak. Igaz,

hogy bűnösöket keresve, nagyon magasra találnónk jutni. Főpapi székekig, mágnás kúriáig esetleg. De ha ilyen magas helyekig ebben az országban bajos is elérni a megtorló kéznek, valamit kell tenni. És mivel durva indulatok dühöngenek, durva megtorlásra, elrettentésre lehet csak gondolni. Ime, egy eset, mely példa lehet.

Jámbor falusi zsidó ember elé, vásári sokadalomban paraszt suhanc ugrik. A zsidó ember pipázik. A suhanc kikapja szájából a pipát, s a nézők nagy gaudiumára¹⁹ elszalad vele. A zsidó éltebb ember, de szörnyen sérti a méltatlanság, a sértés és gúnyos kacagás. Rohan a suhanc után. Az visszakiabál egy-két „rongyos zsidó”-t, de egyszer megáll. Bevárja üldözőjét, s egy pálcával arcon vágja... A vásári nép ismét jól mulat. Ezek, ha hazamennek, majd tudni fogják, mint kell a zsidóval elbánni.

A törvényszék pedig ítélkezett. Lopásért és testi sértésért *félévi fogházra* ítélte a suhancot. A tábla *egy évi fogházra* s a Kúria *három évi fegyházra emelte* ezt a büntetést. Ezt az ítéletet én kihirdettetném minden vásári sokadalomban, sőt némelyik nagyobb búcsújárás alkalmával is, mikor legjobban dolgoznak a nép lelkének megmérgezésén - némelyek.

És nekem ugyan voltaképpen fáj annak a szegény bűnbak suhancnak a sorsa, s jobb szeretnék az én jelöltjeim közül néhányat a helyébe küldeni, de ismétlem: elrettentésre van szükség. Az áldozatokért pedig számoljanak el majd azok, kik úgyis hívságosan hirdetik az éggel való összeköttetésüket...

A zsidó pipája, Nagyvárad, Napló, 1901. szeptember 28.

***

Magyarországon született, Lówynek, Móricnak, zsidónak és zseninek született. Tehát okvetlenül megvetés, elnyomás, nyomor, elzüllés vagy megőrülés lett volna a sorsa. S lett belőle külföldre szakadt kiváló hazánkfia, aki becsületet szerzett a magyar szellemnek. Itthon sohse kapott volna ez a Móric még egy középiskolai katedrát sem. Künn Párizsban élt, és meghalt mint Európa első csillagásza, mint a párizsi obszervatórium igazgatója, mint Maurice Loewy. De milyen kevés Lówy Mórinnak van ilyen

sorsa, ennyi ereje és bátorsága. Hány Lőwy Mór születhet s pusztulhat itt el, mert Lőwy, mert Mór, mert zseni. Lump ország vagyunk: itt még ma is, még kölcsönként ezres bankókból is fidibuszt csinálunk, hogy pipára gyűjtsunk gögösen.

Lőwy Mór – Maurice Loewy, Budapesti Napló, 1908. október 18.

***

- Ha van zsidóveszedelem, s ha csakugyan védekezni kell, mit tegyünk – kérdezte egy szkeptikus magyar úr, aki haragudott, hogy vén korára törnie kell a fejét, s ki kell játszania azt az értelem-kártyát, melyet esetleg háromszáz évig pihentethettek volna az utódai.

- A demokrácia – dűnnyögte erre egy másféle szkeptikus magyar – igazán nem hozott boldogságot soha és sehol, de túl kell esni rajta, mint a jámbor himlőn. Ha van zsidóveszedelem (még becsületes s látszóan okos balgák is mondják, hogy van), akkor mi leszünk a mai civilizáció legszerencsésebb országa. Mi leszünk azok, akiknek a hideglelés gyógyulás, mert a zsidóra rászabadíthatjuk a világ legkonokabb, legbrutálisabb, leggazdálkodóbb s mégis legszeretnivalóbb materiáját: a magyar parasztot. Bocsássák csak el azt a lekötözött, szép, nagyéhségű leopárdot, majd elvadászik a sokezres holdnyi birtokokon, s fölfalja a zsidóproblémát is.

Ama kellemetlen probléma, Nyugat, 1911. május 1.

#magyarság

„Menjünk vissza Ázsiába!”

Néznek bennünket kultúrnépek. Látják képtelenségünket a haladásra, látják, hogy szamojéd erkölcsökkel terpeszkedünk, okvetetlenkedünk Európa közepén, mint egy kis itt felejtett középkor, látják, hogy üresek és könnyűk vagyunk, ha nagyot akarunk csinálni, zsidót ütünk, ha egy kicsit már józanodni kezdünk, rögtön sietünk felkortyantani bizonyos ezeréves múlt kiszínezett dicsőségének édes italából, látják, hogy semmittevők és mihasznák

vagyunk, nagy népek sziklavára, a parlament, nekünk csak arra jó, hogy lejárassuk. Mi lesz ennek a vége, szeretett úri véreim? Mert magam is *ősmagyar* volnék s nem handlézsidó²⁰, mint ahogy ti címezték mindenkit, aki különb, mint ti. A vége az lesz, hogy úgy kitéssék bennünket innen, mintha itt sem lettünk volna.

Legyünk ez egyszer számítók. Kerekedjünk föl, s menjünk vissza Ázsiába. Ott nem hallunk kellemetlenül igazmondó demokratákat. Vadászunk, halászunk, verjük a csöndes hazai kártyajátékot, s elmélkedhetünk ama bizonyos szép ezredéves álomról.

Menjünk vissza, szeretett úri véreim. Megöl itt bennünket a *betű*, a *vasút*, meg ez a sok zsidó, aki folyton ösztökél, hogy menjünk *előre*. Fel a sallanggal, fringióval²¹, szentelt olvasókkal, kártyákkal, kulacsokkal, agarakkal, versenylovakkal, és ösökkel! Menjünk vissza Ázsiába!...

Menjünk vissza Ázsiába, Nagyváradi Napló, 1902. január 31.

***

István király országa, mely majdnem gyarmata egy másik, züllő országnak s mely csenevész, beteg testével egy futásra akart benyargalni a kultúrországok közé – bizony beteg ország. Koldus, mert szipolyozták s szipolyozzák. Magában nem bízó, mert másoktól függ. Ereje nincs, mert részei divergálnak. Hódításra képtelen a nemzetiségekkel szemben s ereje nincs, hogy leszámoljon a megbéklyózó feudalizmus maradványaival. Társadalma kialakulni természetesen nem tud. Itt még felekezeti harcok folynak. Itt még társadalmilag az őskorban élünk. Amit kultúrára áldozhatnánk, elnyeli Ausztria és a hadsereg. Mindezek fölött pedig az ország sorsát kaszinóban intézik.

A magyar politika pár év óta teljesen belemerült a reakcióba s egészen a kiváltságosak osztályát szolgálja. A nép vándorol ki. Az adózás alatt nyög az egész ország. Az antiszemitizmus szításával majdnem egy millió hasznos magyar embert iparkodnak elidegeníteni a magyar fajtától, míg a nemzetiségi politikánk gyávább, mint valaha. Közigazgatásunk, az állami életnek ez az

esszenciája, mindene: példátlanul rossz. Szinte kevés reá az ázsiai jelző. Iskoláink nem tudnak embereket faragni, csak félembereket.

István király országa, Nagyvárad Napló, 1902. augusztus 20.

***

Egy világjáró, tiszta szemű ismerősöm mondotta: - A kultúránk fölöttébb kicsi. Szegények vagyunk s igen üresen élünk itthon, szép Magyarországon. De az emberek itt a legelviselhetőbbek és legkellemesebbek.

És így van ez. Szidjuk a léha, a barbár magyar társadalmat, mely voltaképpen nincs is, de minden társadalmak közül a mienkben kellemetlenkednek legkevesebbet egymásnak az emberek. Magyarországon, ahol csak egy kicsit is túlhaladták Ázsiát - igaz, hogy nem sok ilyen hely van - az étellel ki lehet békülni. Valahonnan a legnaposabb Ázsiából szakadhattunk ki s onnan hoztuk és őriztük meg azt az igazán emberi egyszeregyet, hogy egyszer élünk, éljünk hát lehetőleg kellemesen.

A hétről, Nagyvárad Napló, 1902. október 26.

***

A mi népünk lelkeről letöröltek s letörölnek lassanként minden emberi, minden fejlődésképes vonást. Elvész a mi népünk, mert el akarja veszíteni a fátum. Miért a nemzeti hadsereg, miért a nemzeti állam, nagy hazafiak? Kinek? A népnek? Ezt a népet félig már megölték... Itt Magyarország pedig nem lehetséges magyar nép nélkül. Mi, gőgös, dúslakodó főpapok, nyavalyás mágnások, fölcseperedett s máris degenerált tőkésék, állami kitartottak, bomlott idegzetű „szellemi” vezetők elpusztulunk. A népnek kellene fölvetni egy réteget a helyünkbe, de a népet engedjük elveszni...

Bilek, Nagyvárad Napló, 1903. július 28.

***

Az abszolútizmusból átléptünk a parlamenti életbe. Ugyanekkor léptünk át Ázsiából Európába. 1867 óta kellett modern állammá válnia egy országnak, mely nem sokkal volt kultúrában előbb a szamojédek földjénél. Példátlan és fatális házasságba jutottunk Ausztriával. Meghagytuk a középkor feudális kereteit.

Az ország tovább is a mágnásoké és a főpapoké maradt. Mesterségesen csináltunk egy kis indusztriát²². E révén s a középosztály elzüllése révén a mágnások és főpapok mellé került még egy plutokrata²³ csoport. Most ezeké az ország. Polgárság most sincs. De van vagy tíz millió proletárunk. Vallási, nemzetiségi állapotaink ziláltabbak, mint valaha. A szereplők, az úgynevezett intelligensek, a régi középosztály helyére kerültek, egyebet sem tesznek s tehetnek, mint a morzsák után szaladgálnak, melyek a mágnások, főpapok és plutokraták asztalairól lehullanak. E félbarbár, egészen koldus, képtelen és szerencsétlen kis országban megteremhet minden, Búza, bűn, talentum, rizs, dohány, zseni. De karakter nehezen. Itt újra kellene kezdeni mindent...

Nagy világosság mellett, Nagyváradai Napló, 1903. augusztus 6.

***

Senki se csinálja azt, amihez ért. Ne legyen az a társadalmi értékmérő, ami kipróbált erejű, biztos kultúrájú országokban szokott lenni. Arra bízunk a cselekvést, aki legjobban tud kiabálni. Az legyen magyar gavallér, akinek – mi sűrű eset – menekülve idegen egek alá, a konyhalegényiségig is sokat kell majd tanulnia. Próbáljuk megcsalni a munkát lázas semmittevéssel, szemfényvesztéssel és üres pöfékeléssel. A pénzt ne úgy tekintsük, mint becsületes kamatát az egyéni verejtékezésnek, de valaminek, amit ravaszul ki kell húzni a más zsebéből s ami esetleg bálvány, különösen a címes uraknál, de egyébként is az, mert lehet vele címekeket venni, mely egyébként legszomorúbb cégére egy rettenetesen antidemokratikus nyavalyának. Az érdektelenséget ki kell csúfolni. Játszani kell a siralmas nemzeti hiúság s még siralmasabb nemzeti instruálatlanság hangszerein. Üvöltve üdvözölni a sikert, ha gonosz, észre sem venni, ha igaz...

A magyar Boshido, Budapesti Napló, 1905. január 12.

***

Ábrándozó lelkű nép vagyunk. Amennyire nem szeretjük az ideákat, éppen annyira ideálisak és élhetetlenek az élet fölfogásában. Nekünk kész veszedelem, ha elénk messze, fényes terveket rajzolnak. Letesszük a kalapácsot, kapát, méterrudat, ecsetet, tollat. És azt hisszük, hogy kész és megérkezett valóság az, ami – álom. Élelmes nációkat helyes dolog álmokkal lakatni, élhetetleneket bűn. Valaki arról ír, hogy harminc millió magyar a cél. Egy hét múlva már úgy viselkedünk, mintha harminc millióan volnánk. Egy más valaki Nagy Lajos magyar birodalmát akarja föltámasztani, mi rögtön látjuk magunkat Európa homlokán tombolni. Eközben egyre sötétebb lesz a magyar ég. Lelki és anyagi nyomorúság mindenütt. Véreink ezrével vándorolnak ki. Az országot pedig birtokolja néhány ezer úr. Még a mi híres politikai talentumunk is – negatív. Még élünk, mert nem vagyunk könnyen emészthetők.

Egy értékes könyv, Budapesti Napló, 1905. március 5.

***

Most itt a vihar és talál egy széthullott nemzetet. Vezérek és próféták döbbenve nézik a rongyos, zilált, szomorú légiókat, milyenekkel sohase nyertek még csatát. Emitt százezren és százezren cihelődnek, hogy menjenek a többi százezer után Amerikába. Álljunk e kétségbeesettek s földönfutók elébe. Hogy gyertek csatasorba, s nemzeti pántlika kerül a csákótokra. Amott ismét százezrek, akiket örökösen bitangoztunk, mert jogokat kértek. Az úri parlament csinálhat forradalmat, de a megvetett, hazátlan bitangoktól nem kérheti, hogy mentsék meg elnyomóik irháját. És emitt és amott más százezrek, kik loholva, lihegve keresik meg a betevő falatot. Hát ezek bizony valamennyien, sok millióan, gyöngék, nagyon gyöngék. Nem tett értük a hivatalos nemzet soha semmit. Hajókat szereztünk azoknak, akik

Amerikába menekültek. A jogokért küzdőket toloncoltuk, börtönöztük, szúrattuk, lövettük. Volt ezer ideánk a dzsenti megmentésére és tenyésztésére. De hogy egy önérzetes, tehetős, lelkes, magyar polgárság adjon gerincet e nemzetnek, annak a gondolatától is irtózott az úriszék. Hogy itt az emberek anyagi boldoguláshoz jussanak, nem tűrte a mágnások idealizmusa. Ők nem szeretik a kezet, mely munkától piszkos, s az olyan gyomrot, melynek állandó probléma, hogy lesz-e mit falni és emészteni. A milliókat itt alaposan megnyomorították a százezrek. És most bélyegezzük meg őket, mert nem erősek?

Vezéreink, uraink és prófétáink elhozták fejünkre a nehéz veszedelmet. Sokan és sokan kértünk, óvtunk, rimánkodtunk. Erősítsék meg gazdaságilag e koldus, ínséges országot. Adjanak jogot a jogtalanoknak s kultúrát a lélek sokmillió vakjának. És kenyeret, kenyeret, kenyeret mindenekelőtt.

Prófécia a gyöngeségről, Budapesti Napló, 1906. február 17.

***

Új jelszónk: a Balkánra és Kelet felé. Éppen eleget vesződtünk ezer év óta az ármányos Nyugattal. Unjuk már ezt a barátkozást. Vérünk, álmunk, potenciánk kerget minket a Nyugattól. Inkább leszünk Ázsiában elsők, mint Európában utolsók. Igaz, hogy Széchenyi István ezt nem így gondolta. Előtte és utána másról álmodtak a szent vágyú magyarok. Igaz, hogy rajtunk állott: ne az utolsók legyünk Európában. Minden erőnk megvan a nyugati lendüléshez. Csakhogy ez erőket lebilincseli a múlt. Lebilincseli a papi nyereg, a mágnás-béklyó s a tatár vaskalap. Csak egy új, demokrata Magyarország haladhatna dicsőségesen a Nyugattal. A mai Magyarország valóban nem. Magyarország mai urai tehát visznek bennünket a Balkánra és Kelet felé. Mintha mozgó aszfalton állanánk. Csókolózunk Szarajevóval, Jassival²⁴, Belgráddal és Szófiával. Sok minden fog persze ránk ragadni. Egy szellemes magyar ember szerint nemsokára nagy kongresszus lesz a Balkán valamelyik metropolisában. E kongresszuson mi is részt veszünk, s

kimondjuk, hogy a magyar-balkáni barátság kedvéért ezennel és ezentúl a Balkán – Pozsonynál fog kezdődni.

Los von Occident, Budapesti Napló, 1906. június 10.

***

Egyik ősapjának szívesen vállalja a szabadgondolkozás is a jónevű Jézus Krisztust. Kínában, Sziámban²⁵, az ausztráliai szigeteken a keresztény hittérítők kényszerűen szabadgondolkozók. Itthon Európában ellenben mi, szabadgondolkozók a Sátán fiai vagyunk. [...]

Magyarországon a szabadgondolkozás kérdése talán a *mindennél is több*. Elátkozott ország vagyunk, akiket csak a bátorság menthet meg. És nekünk éppen csak a bátorsághoz nincs bátorságunk. Kicsi kivételekkel ezt az országot mindig a gondolkozás ellen kormányozták. Még csak a legendák és az ősi jussok makacs imádását is céltudatosan kultiválták bennünk. A gondolkozás a jövőnek és a változásnak az édesanyja. Minket gonoszul, folytonosan féltettek, tartottak a jövőtől. A jövőtől, a változástól, a jobbulástól.

Szörnyű bajunk, hogy nekünk egyszerre mindent *ma* kell megcsinálnunk. Éppen olyan időben, amikor ereinket föl vágta a bosszúálló idő. Amikor igazán pusztulunk és veszünk. S amikor az ősi, elbutító kormányzás-rend legtipikusabban támadt föl s kantározott meg bennünket. A Regnum Marianum szándéka talán sohasem volt még itt tudatosabb és hivatalosabb. A fölbujtogatott protestáns féltékenység sem termelhet ízes gyümölcsöket. A zsidókat suttyomban sakkban tartják egy ostoba ijesztgetéssel. Meg van ebben az országban alaposan markolva, fogva minden üstök és minden agyvelő.

Nem is titok, hogy Róma és a Vatikán egyetlen reménysege vagyunk Európában. Még a hazafiaskodás ravasz, örökös fölpaprikázása is egyenesen ezt a sötét célt szolgálja. Hogy a különben is elrenyhített magyar fej ne gondolkozzék. Hogy megriasztottan, elbutítva s halálos gyöngeségben boruljunk az Egyház kebelére. [...]

Haldoklunk, tehát őrjöngve ragaszkodunk az élethez. A haldokló magyar társadalom szeretne életben maradni.

A világosság lobogója alatt, Budapesti Napló, 1907. július 2.

***

Hihetetlenül gazdag mámor-battéria a józannak hirdetett magyar. Egy kis bor, egy kis „szavalat” s bolond, lunátikus²⁶ lesz. Tatáros arcából a felhőktől kergetett őszidei Hold mása formálódik ki. És fújja és fújja, hogy mindnyájan el fogunk menni. Nem gondol ő abban a nótás félórában Kossuthra, Ferencre, sőt Lajosra sem. Nincs az ő bánatos nótázásában sem színészkedés, sem tudat. De van valami bús igézet, valami régi átok visszarezgése. Adó, szolgaság, kevés hús, porció, fanyar lét, kutya-sors. És hogy ez így megy már csekély ezer esztendő óta. Nincs szomorúbb lény ezen a világon a magyar közembernél.

Egy elrablott Kossuth-nóta, Budapesti Napló, 1907. július 27.

***

Knézen²⁷ a temesvár-varjasi vasút építő munkáját végezték. S találtak két, nagy, furcsa sírt. Az egyikben sok csontváz – fejek nélkül. Ettől nem messze a másik sír. Itt meg csupa fej, sok-sok koponya törzsek nélkül. Az Akadémia talán kiküldött valakit, talán nem. Ha kiküldött, az majd megállapítja, hogy itt nagy csata volt. A kegyetlen törökök csinálták ezt a tréfát. Vagy a Batu kán kutyafejű tatárai. Szóval e helyen is direkt a nyugati kultúrát védtük a barbár Kelet hordái ellen. Hiszen tetszik ezt tudni. A gróf és a püspök urak történetírói írják. S mi az iskolában is így tanuljuk. Később azután el is hisszük. S mikor végtelen kulturális és egyéb nyomorúságainkat látjuk, evvel vigasztalódunk. Hogy a boldog Nyugat is kultúrátlan volna. De szerencsére itt voltunk – mi. Verekedtünk direkt azért, hogy Nyugaton nagy kultúra nőjön.

Igen ám, de az embernek néha különös, babonás sejtései támadnak. Én például esküdnék rá, hogy a knézi sírokban lázadó jobbágyok porhüvelyei pihennek. Arra nem mernék esküdni, hogy

Dózsa György valamelyik rakoncátlan csapatát gyilkolták itt halomra a nagyurak vitézei és hajdúi. De ez se nagyon lehetetlen. Ám az bizonyos sejtésem, hogy jobbágyok voltak. Uraik ellen föllázadt bitangok. Akiket az éhség, a kín, a robot, a deres, a pallosjog, az úrbér és a többi keserősége egy-két napra büszke emberekké tett. Lehet, valószínű, hogy gyújtogattak, öltek. Végre is valamit kellett csinálni a lázadó jobbágnak a tizenötödik században is. De bizonyos, hogy hamar végeztek velük. Fölkoncolták őket az urak fegyveres szolgálói. S a fejét mindegyiknek levágták. Mivel a vallás sehonnan se maradhat el, be kellett szentelni a halottakat és sírjukat. De a püspökök és a nagy urak dühbe borultak a gondolatától is annak, hogy a lázadó parasztnak a fejét is szentelt víz érje. Azokat a fejeket, melyeket hitvány, büdös paraszt tulajdonosai két napig föl mertek emelni. Azokat a fejeket, amelyek gondolkozni mertek. Ezért kellett a fejeket lenyiszálni és külön sírba helyezni. Úgy hiszem én ezt, aki tudom, látom, hogy a grófok és püspökök még ma is milyen vérszomjasan dühösek azokra a fejekre, melyek büszkén felütödni, tervelni, akarni, gondolkozni tudnak.

Mit leltek Knézen?, Budapesti Napló, 1907. augusztus 1.

***

Örülni, mulatni nagy tömegben, egymást keresve, nem tud a mi népünk. A nemzeti génusz apró tulajdonosai és kommentátorai ebből is tőkét kovácsolnak. Pedig ez nem érdem, nem dicsőség, ez nagyon szegény és szomorú jelenség. A búcsú csak eléggé magyar vigalom: imádkozik, iszik, félrevonul, legénykedik, sír és fejet tör búcsún a magyar. És például István királlyal nem is az a baj, hogy a kálvinisták nem szeretik benne a szentet. Csinálhatnánk akármilyen országos, minden lélekhez beszélő, nemzeti magyar ünnepet. A jenki, a francia, az olasz igenis meg fog mámorosodni a maga ünnepén, mi soha. Óh, hogy a gonosz politikát muszáj mindenbe belevernie az embernek. A jenki ünnepe emlékezés egy váratlanul fölséges cselekedetére a gyűlevész amerikai népnek. A francia meg akar ölelni kacagva, boldogan minden franciát, mert a Bastille-t a nép rombolta le, s nép: mindenki. Garibaldi minden olaszé volt s

Róma bevétele az olasz nép hőstette volt. A mi ünnepeinkhez a szegény, szomorú magyar népnek semmi köze sincs. A magyar nép így elmélkedik búsan és öntudatlanul. „Szent Istvánnak örüljön az esztergomi hercegprímás, neki van haszna belőle.” „Március 15-nek sem ujjongok már, ujjongjon Kossuth Ferenc,[28](#) ez a nap az apjából legendás koldust, ő belőle fenséges nádort csinált.”

István király után, Budapesti Napló, 1907. augusztus 22.

***

Sok minden meghalt Árpád országában, de legalaposabban az az idea halt meg, mely Árpád apánkkal az Iszter[29](#) vidékét tudatlanul megkívántatta. A vezérek utódait kóbor nyugati lovagok váltották föl s Keletnek szép, szabad, lelkes erényei helyére bemenekültek ide a boldog Nyugatról kiszorított, száműzött bűnök.

Bujdosva, mint valamikor a hajdúk, igenis, lappangnak itt még magyar erők. Tápén s mindenütt, ahol még nem Amerikában lakik a magyar paraszt, megőrzött valamit az Árpád-hagyományokból. Afféléket, amikről Széchenyi István álmodott a Kelet népében. De ez az ország ma nem Magyarország s csak akkor lesz az, ha szóhoz, hatalomhoz jut a paraszt. Nemcsak a származásbeli paraszt, de mi mind, akik magtalan univerzumokat hordunk magunkban.

Pusztaszeren, Budapesti Napló, 1907. szeptember 17.

***

Ilyen szomorúság, rend és nyugalom lehetett, mint most, Magyarországon, Rákóczi fejedelem halála után. Mikor Majtény mezején ócska, csorbult fegyvereit lerakta a gyér had, még megmaradt a hit. Naiv, forró meséket küldtek sugdosva egymásnak a falvak: jön Rákóczi vagy a fia. Csak akkor halt meg itt minden, amikor bizonyos lett a fejedelem halála. Nagy urak és nagy papok szeretkezhettek avagy durcáskodhattak Béccsel. Magyarország népe verejtékes, nehéz álmát aludta egy hosszú-hosszú évszázadig. S még egy Kossuthnak is milyen nehéz volt megnyitni a sírokat a szomorúság, rend és nyugalom temetőjében.

Ennek az országnak Bécsnél mindig ádázabb ellenségei voltak itthon. Ennek a magyar népnek nemcsak vérét szívták, veséjét vették ki, de a hitét irtották ki, valahányszor megmozdult. Élére álltak díszesen, hangos szóval a megmozdult népnek az úri vezérek, a kiskirályok, az apró Cézárok. Izgatták, vezették, meddő harcokba uszították, amíg csak el nem fogyott a veszedelmesen összegyűlt energia: akkor szépen eladták az országot, a népet, s ők megint nyugodtan lakmározhattak legalább egy évszázadot.

Most ismét itt vagyunk a temetőben, kevesebb hittel, mint valaha. Csúnyábban még soha meg nem csalták hazug vezérei a magyar népet, mint most. De ilyen könnyű dolguk se lehetett volna máskor. Anyagiakban, kultúrában, morális erőben, hitben már a végnek végét jártuk. Csoda volt már az is, hogy élünk, s még nagyobb csoda, hogy a pusztuló Magyarország ingerülten fölkelt. Ki az a gazember, aki azt merné állítani, hogy ez az utolsó megmozdulás csak Bécsnek szólott? Bécs csinálta-e, hogy Magyarország néhány tízezer ember tulajdona? Bécs akarta-e, hogy törvényhozás és közigazgatás itt állandó néróisággal népet gyilkoljon? Bécs parancsolta-e, hogy itt a betűnek, az iskolának, az életnek minden ismerete nélkül nőjenek föl milliók és milliók? Bécs-e az oka, hogy itt építette meg Róma a maga utolsó mentsvárát? A szipolyozó latifundium³⁰, a papi birtok, a nyugati kultúra visszaszorítása, a parasztnyúzás, a kivándorlás, a hajdan erős nép degenerálódása, ez mind Bécsnek a bűne?

Mindegy: az ország megmozdult, s a lelkes seregek úgy jártak, mint a keresztes háborúk idejében. A Szent Földet, a Szent Sírt és Jeruzsálemet ígérték nekik kalandor-vezérek, s elvitték őket Zára, Bizánc ostromában elvérezni. A Kossuth Ferencek s az Apponyiak ugyanezt tették most. Szabadságot, népjogokat ígértek a fölbujtogatott országnak, s a Szent Föld helyett Bizánc alá vezették a sereget. Ezek az új keresztes vitézek, vezérek ezerszer tudták, előre tudták, hogy Béccsel ők meg fognak alkudni. De le kellett csöndesíteni a megmozdult, a fölizgult országot. Halálra fárasztani, hogy ne egyhamar legyen ereje és kedve még gondolni se a harcra. S most, mikor már ez az ország kétségbeesni se tud, ők, a hősök, gyalázatos, de jogos bátorsággal élvezik a Bécstől kapott sarcot.

Van-e példa hasonló világcsalásra, s lehet-e remélni hamar jobbat e szerencsétlen ország számára? Talán az utolsó harc volt ez, s talán az utolsó hitfoszlányt tépték le a magyar népről: Kossuth Lajos még halvány emlékeztetéseket kapott a zsibbadt ország lelkében Rákócziól, s ezeket az emlékeztetéseket még föl lehetett gyűjtani. Jöhet azonban most már akármikor akárki a Kossuth-névvel. Kossuth Ferenc úgy akarta, hogy ez a név árulást, nyomort, reakciót és népgyűlöletet jelentsen. Az ország nyakán ülnek a tegnapi farkasok, s ezek a farkasok üvöltöttek, de nem arra, amerre tegnap. Harapnak, marcangolnak, de most a mi sovány bőrünket; csontunkat marcangolják, harapják. Cinizmusuk, gaz bátorságuk határtalan, éhségük kielégíthetetlen.

Temető az ország, Budapesti Napló, 1907. november 15.

***

Koldusabbak vagyunk a koldusnál, s nemzeti vezéreink éppen most adták el az unokáink bőrét is Bécsnek. Egy rossz termés kell és lakatlanabb lesz ez az ország a Szahara sivatagnál. Csak püspök és hitbizományos főúr élhet és tud itt megélni. A nép már arról is lemondott, hogy utódokról gondoskodjék: senyvedve kipusztul vagy kimenekül Amerikába. Minden adó a népet sújtja, s a nagybirtokot kíméli. És ami begyűl, az Bécsnek kell osztozkodásra és úri nyomorékok istápolására. Nincs pénz arra, hogy a dolgozó emberek megpróbálhassák egy új Magyarország kiépítését. Nincs pénz se gazdasági, se kulturális célokra, még iskolára sincs.

„Ki mit adhat, adjon”, Magyar szó, 1908. január 4.

***

Jól tesszük, ha kényes ügyeinket nem hurcoljuk s tárjuk a külföld elé. Mi hasznunk is lehetne abból, ha például a müncheniek sör mellett és kárörömmel megtudnák, hogy mi is a magyarság történelmi tragikumája? Még itthon is titokban tartjuk ezt a dolgot, s gyermekeink az iskolában azt tanulják, ami nem igaz. Még olykor arról csak esik egy-két bártortalan szó, hogy Róbert Károlynak sok

baja van a kiskirályokkal. De azt ne tudják meg idő előtt gyermekeink, a leendő magyar választók és választhatók, hogy minden szabadságharcunk nagyuraink számára gyújtott rőzsetűz volt. Mi ezt csináljuk már ezer év óta: föllángolunk, s könnyelmű tüzünk mellett nagyurak pirítják meg a szalonnájukat. A magyar históriának egy kádenciája van ezer év óta: béke a harc után. Rettenetes békék gyönyörű, de gyilkos harcok után, melyekben pazarul ömlik a magyar vér, mondhatnók: szatmári békék.

Csász. kir. kegyelmek, Budapesti Napló, 1908. január 17.

***

Ha valaki látott boros magyar tömeget, úrral tarkázott parasztot, a legvegyesebbet, látta akkor a földkerekség legösszegyülemlettebb önértetét. Napóleon idejében ötven, beborozott magyar inzurgens³¹ azt hitte, hogy két hét alatt rendet tud csinálni ebben a kis rongyos Európában. Csak hetykén s táncolva sírni, megrémülni önnön-bátorságától avagy teljesen leszerelni tud jobban a kijózanodott magyar, mint hinni és akarni a mámoros.

A magyar Pimodán, Nyugat, 1908. január 1.-február 16.

***

Magyarország a XIX. század közepének váratlan csodagyermeké, akit tapssal fogadott Európa, sőt a komoly, bár kamasz Amerika is, de kissé tréfás tapssal. Petőfi Sándor pedig a XIX. század közepének váratlan csodagyermeké Magyarországon, mely Petőfit – valljuk be – meg se szolgált, még akkor meg se értette, először. Azonban a két csodagyermeket egymás karjába hajtotta az idők akkori merész, hősies férfiassága: Petőfi és Magyarország egyek voltak akkor, egy csoda gyermekei. Akkor: mikor egy bizonytalan eredetű nemzet fogta magát, s nagy bizakodó magyarsággal be akarta iktatni a szegény, balsorsú magyarságot a jobbfejta népek anyakönyvébe. Akkor: mikor az Ázsia szó kevés volt legyen és volt, hogy láttassa a zsarnok Habsburgok s még zsarnokabb magyar nemesség uralmának vad, embertelen,

szörnyűséges voltát. És Magyarország a rosszul sikerült francia forradalom hírére föltámadt, s a föltámadt Magyarország ódákra ingerelte az ifjú Ibsent, Heinét és a többit. És Magyarország úgy állott akkor a világ előtt, mint az állami és emberi jogok legfiatalabb, legfényesebb, legmerészebb bajvívója. Csodagyermek produkciója volt ez, miként Petőfi Sándor is csodagyermek volt egy csodagyermek-nemzetnek, mely még ma is sínyli ezt a maga zseniális fiatalkorát.

Piros és fekete, Párizs, 1910. március hónap első napján ...

Magyar történelem, magyar kérdés, magyar fátum ennyi: néhány száz, erőszakos család uralkodott, álnokoskodott, kegyetlenkedett, barbárkodott egész Magyarországon. Ezek kinevezték magukat Magyarországnak s a szent magyarság nevében kötötték az üzleteket, és zsebüknek egy kis sérelméért fölborítottak mindent.

Hogy a népet mindig elárulták, természetes, de elárulták választott dinasztiáikat, királyaikat, császáraikat, sőt a vallástörténet szerint, ha kellett, az isteneiket is. Hiszen sok mindent megmagyaráz, hogy a kétes eredetű, minden európai fajtától elütő, zavaros, elvegyült magyarság olvasztást jött siettetni ebben a közép-európai kohóban. De mégis szörnyű sors, hogy a nyugoti hitványságok és keleti kegyetlenségek ősi, szent házasságának legsúlyosabb terhét máig is érezzük.

Ha nem is a dogma értelmében, de vannak eredendő bűnök, ám szerencsés gyermekek eredendő bűneit lemossa a zseni, a nagyrahitottság szent keresztsége. Magyarország sohase volt ilyen fölmentendő bűnös, mert Magyarország még önmagáé sem tudott sohase lenni, szabad prédája volt vad urainak, egy sötét börtön a kultúrásodó Európa közepén.

Ez az ország nem volt forradalmi ország, s amikor az urai csináltak valami forradalomfélét, azt már jóelőre eladásra szánták. Úgynevezett megtartó erő pedig itt hagyományosan az elzárkózás, a passzivitás, a rezisztálás³² kirgiz módszere volt.

És most egy olyan új Magyarországhoz érkeztünk, mely éppen a múltak nagy bűnei folytán készül és talán-talán fog tudni fölszabadulni. Meggyülekezett s nem tétlenségre szánt erők

feszítgetik már néhány évtized óta a magyar börtön falait, s már hatalmas nyílások isszák a nyugati civilizáció világosságát. A rezisztáló, régi Magyarország helyett, az urak Magyarországa helyett, íme, itt nyüzsög, kellemetlenkedik egy robbanó ország.

Ma Magyarországon, hála istennek, senki sem csöndes és elégedett, de harcot hirdet mindenki, akit a múlt el nem puhított és fogyasztott. Az úgynevezett értelmiség, ha gyorsan nem jön a változás, nihilistább lesz a legnihilistább, legoroszabb értelmiségnél. A geszti parasztház kíváncsi tudni, vajon teljes szabadság, igazi demokrácia és kultúra mellett nem tudna-e olyan nagy férfiakat szülni, mint a kastély? Vak, és megérdemli vesztét, aki azt hiszi, hogy ez az új robbanó Magyarország olyan kezes lesz, mint a régi. Ha a híres történelmi osztály a történelemmel áll elénk, hát bátran kiáltjuk, hogy mi nem kívánjuk folytatni szolgaságunk és nyomorúságunk történelmét.

Eddig volt egy Magyarország, a keveseké, mely meglapuló erejével küzdött, nagyon sokszor képzelt ellenségek ellen. Ez a mai robbanó Magyarország már tudja, hogy az ellenség itt benn van, s hogy evvel az ellenséggel le kell számolni. Kulcsár és csatlós seregeiket szervezhetik, a gőg, a rang, a jogtalan vagyon, a politika, a hitványság, a babona található még egy-két éves kibúvót. De a forradalmosítás nagyszerű munkáját föltartóztatni nem lehet, s Magyarország önkéntes számúzóttje nem maradhat az európai gazdasági rendnek és kultúrájának.

Az új Magyarország emberei annyi gyalázatos és szégyenes alku után meg fogják csinálni a nagy söprést ebben a nagy, sokszemetű pitvarban. A nagy demokráciák fanatikus szerelme, bámulata, hite és ereje él bennük s az új, robbanó Magyarország minden derék elégedetlenében. A robbanó Magyarország evangéliuma szállja be a városokat és falvakat a békességnek ezen a hagyományos ünnepén.

A robbanó ország, Világ, 1910. december 25.

#főváros és vidék

„Budapest egy torzzá fölfújt óriás falu”

Azt szokták mondani a vidéken, hogy ez az ország Budapest érdekében él és kínlódik. Budapest pedig, elmondhatja, hogy ez az ország azt hiszi, nem lehet mást nyúzni, csak őt. Ez a szembeállítás sohse volt igazságos, ma sem az.

Budapest népe önérzeteskedik, Budapesti Napló, 1907. augusztus 3.

***

A falu mindenütt városgyűlölő, de Magyarországon kiváltképpen ez. Budapest lakosságának nagyobbik fele gyűlölettel obstruálja³³ azt a tendenciát, hogy a Budapest valóban nagyváros legyen s a lakói városiak. Ez a kötélhúzás teszi itt olyanná az életet, hogy stabilis, törzsökös nagyvárosi lakosság itt ki nem épülhet. Számbelileg talán még fog nőni Budapest, mert ez agyonnyomorított országban a vidék még talán boldogtalanabb életet él, mint mi itt Budapesten. De ezek a beözönlők csak még mezővárosiasabbá változtatják Budapest arcát és lelkét.

Talán bolond ambíció is volt, hogy egy visszatartott, szegény ország tetejébe világvárost csináljunk. No de nem is sikerült s aki csak élt nagy városban, megmondhatja, hogy Budapest egy torzzá fölfújt óriás falu. Nagyvárosi lelkiismerete abszolúte nincs s itt az élet csak csúnyább és nehezebb lesz folytonosan.

Egy gyámoltalan óriás, Budapesti Napló, 1907. szeptember 20.

***

Úgy tettünk Budapesttel, mint kikapós pénzember szokott. Nagyon öltözteti választott hölgyét, pedig nem az a vágya, hogy nagyon fel legyen öltöztetve. Csalódtunk mi is. Szívünk választottja becsapott bennünket. A kis pénzünkért kétes értékű remunerációt³⁴ kapunk csak. A szépen felöltöztetett Budapest nyakunkra ült, vagy orrunknál fogva vezet. Magunktól már mit sem tudunk tenni.

Egy darabig hetvenkedtünk, most már beletörődünk mindenbe. Élünk Budapesttel, Budapestért és Budapesttől. Amink van, odavisszük. Onnan kapjuk viszont kis költőpénzünket drága áron.

Onnan kapjuk a gallérmintát, a politikát, az elveket, az erkölcsöt, még a nyelvet is. Ma már a hortobágyi csikóslegény is ékes pesti zsargonban társalog.

Vidéki erkölcs, Szabadság, 1900. július 21.

***

Tessék elképzelni a mai Magyarországot a polgárlakosságú, küszködő, de nagyszerű szívósságú városok nélkül. Tessék elképzelni egy Magyarországot, amelyben csak a híres vármegyék, a grófi százezer holdak s a püspöki aulák maradnak meg. Ennél a Magyarországnál még Macedónia is különb és kultúrában elüljáróbb, európaibb ország volna.

Mágnások és püspökök uradalma, Budapesti Napló, 1908. március 26.

***

„Budapest gyönyörű város s az ember meg is tudná kedvelni, ha nem élnének itt – budapestiek.” Ezt a Wilde³⁵-szerű ítéletet száz variációban hallatjuk, holott nincs igazunk. Nem kellene Budapestről kisöpörni minden budapestit, csak ki kellene cserélni őket. Mágnásai, hivatalnokosított dzsentrije, gazdag zsidói, agyvelőtlen polgársága, hatalmas iparlovagkasztja, írói és művészei például undorító. De van Budapestnek más lakossága is, s ha valamikor Budapest javulni akar, ezeket hozza föl alulról.

Tegnap este, amikor Burián³⁶ meghallgatására világították ki az Operát, egy csendes utcában nagy csődület támadt. Egy sarokházban, valami iskola internátusában zongorázott egy diák. Szépen, komolyan játszott a fiú, Puccinitól Fráter Lorándig³⁷ mindent. S hallgatta vagy háromszáz ember, talán négyszáz is. Diákok, elszabadult munkások, masamódleányok, kereskedelmi alkalmazottak s más effélék, akiknek Caruso³⁸-estére, Burián-estére nem telik.

Gyönyörű volt ez a közönség s megható az a hálás figyelem, amellyel a nyitott ablakon kiáradt zeneszót elfogta. Ezekből a

budapestiekből lehetne egy új üdvhadsereget csinálni, a szépség üdvhadseregét. Arcukon bánatosan, talán tudatlanul, ott volt a vágy, mennyire szeretnék életüket a művészettel megszépíteni.

Kiké legyen Budapest?, Budapesti Napló, 1907. szeptember 26.

***

Ma Magyarország: a városok, a készek és a leendő, ők a kultúra, ők a magyarság, sőt a nemzetiségi kérdést is csak ők jogosultak és nobilisak³⁹ megoldani. A városos Magyarország, talán utolsó lehetősége és kerete egy lehető Magyarországnak, ébredjen, eszméljen egy kicsit. A városok felejték el végre már, hogy valamikor csak a vármegyei urak vigadóhelyei voltak csupán, hetenként, vásáronként, alkalmanként. Ma már kezükben van az urak revolvere, a híres „mi vagyunk a magyarság” nevezetű revolver is, tessék harcolni vele. Budapest, nemrégiben egyetlen olyan-amilyen magyar város, félbátorsággal meg tudta állani a helyét, s vétót mondott szükséges időkben. A magyar városok lássák meg, hogy ellenük nincs szervezhető mezei had, s már a legkulturátlanabb, pópás, nemzetiségi tömegekkel akarnak az ő fejlődésükre, életükre, szóval a lehetséges kultúr-Magyarországra törni. A városos Magyarország döntse el, mert csak ő döntheti el a demokrácia, a kultúra s ha úgy tetszik – a magyarság sorsát.

Városos Magyarország, Világ, 1911. február 7.

#Erdély

„Erdélynek külön lelke van”

Történelmi magyar társadalom, sajátos és értékes csak Erdélyben fejlett. A magyarországi magyarság csak vérzett, vegetált, hullott török és német nyomorúságok között. Élni sohasem élt. Erdély sokszor úszott vérben, sanyarúságban, de élt is. Élhetette maga életét néha. És ilyenformán a lehető magyar kultúra csak erdélyi alapokra rakódhat. Akkor lesz társadalmunk, irodalmunk,

művészetünk, igaz külön magyar életünk, ha fölkeljük az erdélyi hagyományokat...

Rostand és Sarah, Szilágy, 1905. január 5.

***

Az európai nemzet-társadalmak legparancsolóbban fejlődéses korszakában Erdély volt: Magyarország. Erdély néhányszor ország volt, társadalom, muszájból is a nyugattal szövetkező, protestáns és a kor engedelmé szerint haladó is, s Magyarország pedig – nem volt. Úri bűnei talán Erdélynek is szörnyűek voltak, Werbőczy⁴⁰-szelleműek, mint a Habsburgok magyarországi, kegyelt és törökmentes nagyurainál, de igaz, saját kultúrára az az Erdély iparkodott, melynek románjai például bibliafordítást magyar fejedelmek által kaptak. S talán az új s ma már könnyen érthető Amerikán kívül, ha a régi keresztény Kelet Róma-ellenes s csoportos lázadásait leszámítjuk, sehol a szektáknak, tehát a lelkek forradalmának bujább talaja Erdélynél nem volt. És Erdélynek, a kicsi Erdélynek a magyarországi török hódoltság idején több lakosa volt, mint az úgynevezett s nemvolt Nagy-Magyarországnak.

Elpirulok a magam, látszó, romantikájától, de leírom, hogy Erdélynek külön lelke van, s fenyegető, brutális, de vajmi lehető térképváltoztatások két emlőről szakítanának le két ikergyermeket, a magyart és a román. A szász megél vagy elpusztul magától is, eddig se csinált mást, s az ő ügyük hasonlatos volna az oroszországi német kolóniákéhoz. De mi, magyarok s az erdélyi románok gyökereinkkel lennénk kiszakítva, mihelyst ez az örült militáris világ, melyet ma még a szociáldemokrácia legáncsolni képtelen, diplomaták diagnózisa szerint kezd gyógyítani bennünket.

Rongyolt és csaknem reménytelen fajtának tartom a magyart, pláne hogy demokratizáló forradalmába beleordított, tiport a nagy kultúrájú rontás, a háború. Mai, barbár csodák idején el tudom képzelni azt is, hogy Erdély hamaros megvalósulása lehet tüzes vad álmoknak, mik nem minden alap nélkül kísértének az alsó Kárpátok alatt. De a dilemmás Erdéllyel évszázadok marasztaló szellemét

lázítja föl a vad haza-politika, s hazátlanná tenne két szerencsétlen s minden más, nemes fölszabadulásra joggal váró nációt.

Beszéljünk-e a Romániába olvasztandó magyarságról, melynek, ha lehet, rosszabb, embertelenebb s főképpen otthontalanabb sorsa volna a mai erdélyi románokénál? Minden további kérdést és választ átengedek azoknak, akik nem olyan nagy sovinszták és politicienek⁴¹, mint én, kinek csak Erdély-babonája túl nagy talán, de kinek Erdély egyetemes nyomorúsága fáj.

Hogy múljanak el, oh, már a srapszeles⁴² igazságok, s hogy engedjenek bennünket a magunk srapszeleivel, emberszerető és fölszabadító munkánkkal, tovább munkálkodni nemzetellen népboldogságokért.

S ha Erdélyt elveszik?, Huszadik Század, 1912. november-december #kultúra

„Zola nevű ló”

Szegény Petőfi, ha véletlenül valami csodából megjelenne köztünk, bizonyára nagyon csodálkozna. Milyen népszerű is volt ő ötven évvel ezelőtt!...

Nagynevű emberek, díszes állású urak egymás után visszaemlékeznek arra az időre, mikor boldoggá tette őket egy-egy találkozás a nagy poétával.

Fölkelnek a „kortársak”. Mind, mind előkelő urak. Mindegyiknek van egy története, amelynek vége az, hogy mennyire tisztelték ők ezt a „tüneményeszerű lángelmét”, s milyen boldogok, hogy beszélhettek vele.

És minket, kik már oly távol esünk a nagy időktől, kik csak írásokból ismerjük a magyar őserő legnagyobb szülöttének élettörténetét, most egyszerre megszáll a – kétség...

Hogyan? Hát amit mi eddig Petőfi életéről olvastunk és tudtunk, üres mendemonda?...

Hiszen a „kortársak” rajongással szólnak róla, s azt állítják, hogy boldogok voltak, mikor köntösét érinthették?!...

Hiszen Petőfi akkor a világ legszerencsésebb poétája volt, akit már életében megértett, akiért már életében rajongott mindenki.

Micsoda hitványság volt meghamisítani ezt az igazságot s elhítni a serdülő milliókkal, hogy a nagy költő kora nem méltányolta eléggé?!...

És azért csak olvasunk régi írásokból. Azok mást beszélnek. Nyomorról, küzdelemről, sorscsapásokról, igazságtalanságról, szomorú és sötét dolgokról.

Azok a nagy urak, kik most büszkén „emlékeznek vissza”, kik most sorba kamatoztatják a jóféle Petőfi-tőkét, míg élt, lenézték a szegény egzaltált embert, kopott, fakó poétát. [...]

A valóság pedig az, hogy ötven év kellett ahhoz, hogy Petőfit megértsék, csodálatos nagyságát méltányolni tudják.

Kora nem értette meg, a „kortársak” nem jól emlékeznek.

Ne vegye ezt a pár sort kegyeletlenségnek senki.

Sokkal nagyobb jelentőségű, sokkal szebb a legnagyobb magyar költő ünnepe, ha tisztába jövünk a „kortársak” visszaemlékezéseivel.

A Petőfi nagyságának közös tudata a félszázad év után babérral fedett sír, a költő *kora* által megtagadott hódolat megnyilatkozása az utódok szívében: ez a

Petőfi-ünnep jelentősége.

„Kortársak”, Debreczen, 1899. július 25.

***

Vörösmartyól talán legkevesebbet tagadott meg a jó sors a magyar rögökön bolygó poétaemberek közt. Hajh, de Vörösmarty is milyen silány keveset kapott!...

Vén cigány korában sem kapta meg csak morzsáit a megérdemelt jutalomnak.

Meghalt és nagy lett. Így van ez minálunk. Az ő neve akadémikusokat csinált törpeségekből, tudósokat a tudatlanokból. A Vörösmarty nevéből is meg lehetett élni, mikor már Vörösmarty meghalt.

Am leperegtek az évtizedek. Korok, nemzedékek, szépen megcsinált világok múltak el.

Mi Vörösmartynak avval áldoztunk csak, hogy nem felejtettük el a nevét.

Pedig amit tőle kaptunk, az több a korok múltó, változó hangulatánál. Örökös gyönyörűség, győzedelmes illúzió Vörösmarty minden kis sora.

De mi csak negyvenöt év múltán kezdjük érezni, hogy van lelkiismeretünk. Csaknem félszázad múlva kiáltjuk: emlékezzünk a költőre!...

Mindegy már, csakhogy idáig elértünk. Amit teszünk, beszélünk, írunk, adunk: úgysem elegendő, csak amolyan késedelmi kamatféle, amely avval áztat, hogy adósságot fizetünk.

A költő nagy lelkének feltámasztására, az ő nagy hitére, az ő nagy álmaira sohasem szomjúzhat rá a világ úgy, mint most.

Legyen hát szent az emléke s újra élő a lelke. De istentelen az, aki a költő emlékével nem hódítani, hanem háborúzni akar. Istentelen az, ki a nemzetbomlasztó munkához idézi meg a Vörösmarty szellemét. Istentelen az, aki a Vörösmarty nevéből is választó falat akar csinálni ebben az úgyis züllő állapotú magyarságban.

Vörösmarty a költők fejedelme: világosság fejedelme hát.

Nagy szellem, mi azért idézünk fel, hogy hálaáldozatot mutassunk, és hogy nekünk világosságot adj!...

Vörösmarty emléke, Szabadság, 1900. december 1.

***

Ha okos embereknek nem hitte el eddig a világ, elhiszi talán most egy tenoristának. Mundus vult decipi.⁴³ Caruso, a híres tenorista Chicagóban énekelt. A Bajazzo-ban. Mikor a kulisszák mögött énekelendő áriához ért az előadás, melyet mindig a második tenorista énekel, Caruso tréfából átvette a második tenoristától ezt a számot. Ő énekelt a kulisszák mögött. És a közönség majd kifütyölte. Mit akar ez a rongyos hangú második tenorista, mikor mi Carusoban akarunk gyönyörködni. Föl is kiabáltak a színpadra, hogy elég. Aztán egész este ünnepelték a kulisszák előtt Carusot. Mert igazságos vagy és elfogulatlan te, óh nagyságos publikum.

Caruso tréfája, Budapesti Napló, 1905. szeptember 24.

***

Petőfinek keresztelte egyszer turfon⁴⁴ futó lovát egy előkelő sportférfiú. Egyszer, véletlenül résen látszott lenni a jó ízlés. Zúgás támadt e keresztelés ellen, s a sportférfiú bókolva és udvariasan Pardonra anabaptizálta a lovát. Akkor mi nagyon örültünk. Úgy éreztük, hogy Magyarországon immár eleven tömeg-lelkiismerete van az intellektuális kultúrának. Hogy európai ízlés, artisztikum és kultúra ellen itt senki hangosan nem vétkezhet. És olvassuk, hogy Zola nevű ló fut a magyar gyöpön. És nem hallunk egy tiltakozó szót sem. Sőt esküszünk, hogy Ibsen, sőt Tolsztoj nevű lovon is vesztegethetné a pénzét a magyar publikum. Nincs nekünk bizony még a vérünkben semmi az ideák tiszteletéből. Még e nagy kultusznak primordiális⁴⁵ fajtája sincs: a nevek megbecsülése. Zola minden kultúremléke. Mint ahogy Petőfi is. És ha Zola lehet nálunk ló, az bizony igazolja Eötvös Károlyt, hogy lovas nemzet volnánk, de lovagiasak nem vagyunk, és igen kevés számban találtathatnak nálunk az igazi kultúremlékek... Egyébként pedig legalább is százezer ember ismeri e Zola nevű lónak nacionálját és értékét. Az ember-Zoláét talán néhány száz. Míg ez a kis arány meg nem változik, nincs is értelme semmi beszédnek.

Zola nevű ló, Budapesti Napló, 1905. november 8.

#oktatás

„A magyar iskola rosszul nevel”

Van-e abból haszna a hazának; ha szűk látókörű embereket nevelnek neki? Olyan egyszerű e dolog. Az ember sírni szeretne dühében, hogy ez – kényes kérdés. Nem a hazafiság revíziójáról van szó, habár a frázis ügyes. Arról van szó, hogy a csámpás, elfogult, kártékony hazafiság-magyarázat helyébe jöjjön már az igazi magyarázat. És az igazi hazafiasság. Jöjjenek a szabad, messzelátó, büszke szemek, a halló fülek, az értő és hasonlító elmék. Ne ordítsuk mindig a hazát, de szeressük, s legyünk számára olyan értékesek,

olyan jók, amilyenek csak lehetnek e nagyszerű, világosodó korszakban fejlett kultúremberek.

Egy statisztikus bebizonyította, hogy minél kisebb és elmaradtabb egy ország, annál hosszabb a nemzeti himnusz. Andorra köztársaságé vagy negyven strófából áll. A tibetiek, mikor nemzeti dalukat el akarják énekelni, tíz napig alig pihennek valamit. Kultúrországban az emberek nem énekelnek folyton a hazáról, s a haza igen boldog.

A hazafiság revíziója, Budapesti Napló, 1905. július 7.

***

Magyarországi kedélyességek között nem utolsó néhány év óta - hogy főiskolai katedrát kapnak joggyakornokocskák, fogalmazócskák, olyan emberkéek, kik a jogtudománynak még embriói sem, akik a jogi tudomány legelemibb tételeivel sincsenek tisztában. A vidéki jogakadémiák szállítják e jogásznemzet jogászainak legnagyobb százalékát. Akik ismerik a vidéki jogakadémiák dolgait, megdöbbenő megfigyelésekről adhatnak számot. Egy-egy akadémián alig van két-három olyan professzor, ki méltó erre a nagy és szép címre. Tudunk jogbölcseleti professzort, ki a bibliából magyarázza a jogot. Ismerünk egy másikat, akinek valamelyes neve is van, aki azzal kezdi a prelekióit⁴⁶, hogy ő bizony nem ért ehhez a tárgyhoz, de öt év előtt reá szakadt, hát cipeli békében. Van jogtörténeti professzor, aki könyvből kérdezi ki a hallgatóit. És tudnánk beszélni még hallatlanabb esetekről is. Mit várjunk ezeknek az úgynevezett professzoroknak a hallgatóitól. Hiszen ha van köztük egy-egy ambiciózusabb, már a második évben érdemesebb lehet a katedrára a tanárjánál. [...] Szomorú, kétségbeejtő állapot, s igazán ázsiai fokúnak mutatja a magyar tudományosság állapotát, hogy nálunk a nebulók közül választják ki azokat, kik hivatva vannak vezetőket nevelni a társadalomnak.

Egy doktoravatás, Nagyvárad Napló, 1901. június 12.

***

A magyar társadalom problémái között alig van jelentősebb, mint a középiskolai nevelés kérdése. A nemzeti értelmiség kérdése ez egyben, s benne van talán minden egyéb, más problémánk. Sok bajunknak, vergődésünknek, nyomorúságunknak vajon nem az az oka, hogy a magyar iskola rosszul nevel? A kultúrtársadalmak egyre szédületesebb röpülésű versenyében helyet kaphat-e mai minőségű értelmiségével a magyar társadalom? Életre, igazi életre, a komplikált, a nehéz életre nevel-e a mai magyar iskola s mindenek fölött a középiskola? Könnyelmű vád az, hogy nálunk az iskola által a lélekölés és az emberbutítás monstremunkája folyik?

E kérdésekkel foglalkozni kell a leggyorsabban. Mindenkinek.

Milyen legyen a középiskola?, Budapesti Napló, 1905. március 29.

***

Dénes úrfit elküldte az apja, hogy tudományt faljon a Sorbonne-on. Milyen szép dolog lesz az. Dénes úr örökölni fogja az apja mandátumát. És a képviselők Almanachjában benne lesz: „tanulmányait Párizsban folytatta”. Az öreg Boldi mester egy este a Paix étteremben játszik. Dénes úrfi ül az asztalnál. A második üveg pezsgőt fogyasztja. Boldinak már kétszer küldött ötven frankot. Hangos a legény. Nyugtalanul, értelmetlenül figyelik a szomszéd asztaloktól. Boldi mester véletlenül magyar nótába fog. Dénes úrfi üvölt egy nagyot és odavágja a falhoz a poharat. Boldi mester ijedten rohan át a magyar nótából egy vad craquette-dalba. Az asztaloktól fölugrálnak. Senki se sejti, hogy ez virtus volt. Mindenki hirtelen tragédiára gondol. Pár perc múlva távozik Dénes úrfi. Különösen a nők sajnálják a szegény fiatal embert. Másnap fájós fejjel ébred Dénes úrfi. Eszébe jut a dáridó. Nagyon büszkén mosolyog. Kész az ítélete. Minden kevélység nélkül megállapítja, hogy úr módjára kevés ember fia tud mulatni. Születni kell erre.

Dénes úrfi mulat, Budapesti Napló, 1906. július 20.

***

Hogy tudják itt Franciaországban, hogy tudják. Hogy tudják itt mindenképpen, hogy a tanítóktól függ minden. A legújabb, az egészen radikális generációt a tanítók adták Franciaországnak. S ott kezdődik egy kultúrtársadalom fölszabadulása, ahol az Egyházat kilöki az iskolából. De, de Franciaországban még érdekesebb dolog történt. Itt nem állottak meg a tanítók ott, ahol a napi politikusok akarták. Ők igazi kultúrtársadalmat akarnak. Nem elég nekik, hogy hatalmon tartsák azokat, akik hatalmon vannak. S a radikális kormány most szörnyen fél a tanítóktól. Mert a tanítók a jövőt szeretnék megcsinálni s nem a mai hatalmasokat konzerválni. Új bizonyosság arra, hogy kultúra és politika ösellenségek. S nekünk Magyarországon arra jó bizonyosság, hogy mindenekelőtt – neveljük a tanítókat.

A tanítók, Budapesti Napló, 1907. március 1.

***

Apponyi a madarak és fák ünnepét megcsinálta nálunk, mert hallott róla. S mert nála az élet esztétikai értékelése csak ilyen jól megdolgozott, miniszteri rendeletre alkalmas közhelyekben tud demonstrálódni. De pózoló miniszteri rendelet is adhat derék ötleteket a napi életre s a természettel őszinte viszonyban álló ember számára. Olvastuk például Kincs Gyula, zilahi kollégiumi igazgató évnnyitó beszédjét. Ez a jeles pedagógus, derék lelkes ember másként csinál madárvédelmet, mint a miniszteri rendeletek. Magyarországon évenként kétszáz millió koronánál többre megy a gazdasági kár, amit a rovarok okoznak. S ezt a kétszáz milliót ennek a szegény országnak, hol embervédelem nincs, megmenthetné a madárvédelem. Zilahon nem alakítanak madárvédő egyesületet s nem csinálnak hozzá paragrafusokat. Minden diák kézárással kötelezi magát az osztályvezető tanár előtt, hogy barátja lesz a madaraknak. A tanárok is kötelezik magukat, hogy diákjaikat megtanítsák az okos madár-szeretetre. Pózoló rendeletnél s frázisos ünnepnél mennyivel szebb, több, józanabb, emberibb gondolat ez.

A megjavított Apponyi-rendelet, Budapesti Napló, 1907. szeptember 19.

#gyerek

„A gyermek legyen a modern társadalom szentje”

A gyermekek mióta csak gyermekek élnek a földön, mindig szerelmesek voltak. Sokkal, de sokkal szerelmesebbek, mint amilyen szerelemre mi nagyok képesek vagyunk. Oh, az mesébe illő, fölséges szép dolog volna, ha mi olyan nagyon, olyan szépen tudnánk szeretni, mint a gyermekek szeretnek az ő miniatűr, hogy újra használjuk a furcsa szót: prekapiskált⁴⁷, kis ember-életükben. Gondoljon csak ki-ki vissza a maga alacsony éveire, első vágyakozására a leány-játszó társak után, első regényére, első sejtelem-rohamára, első csalódására. Aztán a többire. A gyermekek igézetes szépen tudnak szeretni. A világ első poétája volna, ki meg tudná szólaltatni művészettel azokat az érzéseket, melyeket a gyermek-lélekből a hatalmas élet szemlélete s a szexusok kétfélesége vált ki. Nem az a baj, hogy a gyermekek szeretnek, hanem az, hogy a legújabb időkben bennünket, nagyokat kezdenek utánózni a szerelmeikben. [...] Nem az a baj, hogy a gyermekek szerelmesek. Ez ellen nincs metódus, nincs pedagógia, nincs medikámentum⁴⁸. A gyermekek mindig szerettek. A nemi titkok sejtései mindig egymáshoz terelték s terelik a leánykákat és fiúcskákat. Ez ellen csak egy segítség van: örködve, barátkozva, bizalmat ébresztve foglalkozzunk gyermekeink lelkeivel, s együtt neveljük a leányokat és a fiúkat. Az elzárt, külön internátusok, iskolák, zárdák mennyi szerencsétlenséget okoztak már! A rejtegetés, a titkolózás, a félemlítés hány gyermeket cibált már ki a maga boldog gyermekségéből, s tett koravén emberkévé.

A szerelmes gyermekek, Budapesti Napló, 1904. augusztus 23.

***

Andrássyt⁴⁹ mélyen meghatotta a látvány. A Halászbástya fokáról zuhant le a gyermek. Véres, törött és elalélt volt. És ami fő:

úriruhát viselt a gyermek. E sorokat az újsághírből repetáljuk. Andrassy meg volt rendülve, mert úriruhás gyermek szerencsétlenségét látta. Mink is megrendültünk a kis Szabó Lajos katasztrófáján. Ám holnap lesz Magyarországon az első gyermeknap, s kérve-kérünk mindenkit: szeressék a gyermeket. Ne csak az úriruhást, de szeressenek minden gyermeket. Mert mind a mienk, a rongyos, a hülye, a béna is. Apponyi⁵⁰ nemcsak az úri madarak és úri fák sorsával törődik. A gyermek legyen a modern társadalom szentje, mert az is. Az akaratunk az életünk a jobbulásunk, a jövőnk. Élni és örülni jobban tudnak, mint mink. Elszomorodni és sírni is jobban tudnak. Mi, szegény, számár felnőttek, gyakran zuhanunk le az élet Halászbástyájának fokáról. Úgy kell nekünk, vén haszontalanoknak. Mi boldogtalan s boldog rókái az életnek, nem érdemlünk mást, mint ami éppen ér bennünket. De a gyermek: az más, az szent, az örüljön. És végre, hogy a Nyugat ilyen módon is hódít nálunk. Háromszázhatvanöt napból a madarak és fák után végre adunk egy napot a gyermekeknek is. Legyen szép és megáldott a holnapi nap. A magyar gyermek első napja. Fakadjon belőle áldás azoknak is, akik e napon a gyermekre gondolnak.

Gyermekek napja, Budapesti Napló, 1906. május 26.

***

Az egész világon emberség és könyörület ébredt föl a gyermekek iránt. A gyermek iránt, aki nem tehet róla, ha az ő apját törvénytelen szerelmes alkalom vezette az anyjához. A mai rendben minden irgalom kevés a törvénytelen gyermek iránt. Csak a mi miniszterünk, aki a törvénytelen gyermekek minisztere is, sokallja még azt is, ami az új éra előtt Magyarországon megindult. Utólagos házassággal törvényesített gyermekek keresztlevelébe már nálunk se ragasztják a kincstári bélyeg mellé a szegyenbélyeget is. De Andrassy miniszter nagyúri, feudális lelke sokallja a humánus szecessziót. Ő most másként intézkedett: ha a szülők törvényesen egybekelnek, de nem kívánják törvényesíteni előző gyermeküket, hát az marad tovább is fattyú, az anyja nevéen. Beillik ez gyönyörűen

abba a rendszerbe, amelynek Apponyi a minisztere. Minden vonatkozásban mindenkitől meg kell kérdezni, milyen vallásban született. Ha magyar a neve, érdeklődni kell, így, e néven hívták-e mindig. Törvényes, utólag törvényes, törvénytelen vagy utólag is törvénytelen-e? Mert nincs ez a társadalom eléggé szétzúllva, mert túlságos sok volt már úgyis itt az emberség és a demokrácia.

Az emberséges Andrassy, Budapesti Napló, 1907. július 17.

***

Anyakönyvi kivonatot kér a fia számára Budapesten vagy máshol egy apa. Iskolába akarja beadni a fiút, aki neki öröme, reménye, drága vagyona. Voltaképpen a fiú anyját sohase vette volna el feleségül a fiú nélkül. S mikor megkapja a kivonatot, elsápad, felhördül: – Az én fiam törvénytelen gyermek, az én fiam?

– Igen, az ön fia törvénytelen gyermek Andrassy miniszter őnagyméltóságának egy új rendelete szerint.

– De hiszen én azért vettem volt el ennek a fiúnak az anyját, hogy ez a fiú törvényesen az én fiam legyen. Nekem azt mondták, hogy az egybekelés és a fiúnak az elismerése után a törvénytelen születésnek az emléke is meghal.

– Hja, mi akkor azt hittük, de most Andrassy kegyelmes úr mást mond. Tessék új, külön, szabályos, törvényes, hosszú, körülményes stb. eljárást indítani, akkor a fiú Andrassy őnagyméltósága előtt is törvényes lesz.

Beszélik, hogy az anyakönyvvezető hivatalokban valóságos tragédiák játszódtak le mostanában, mióta a belügyminiszternek az az embertelen rendelete a törvénytelen gyermekek törvényesítéséről, melyről akkor nyomban méltóan kemény véleményt mondtunk, megjelent. Ebben az országban úgyis egyre kevesebb kedvük lesz az embereknek utódokról gondoskodni. Most már ne lehessen a törvénytelen gyerekekről lemosni a törvénytelenesség bélyegét. Andrassy Gyula fog gondoskodni majd szent házasság révében arról, hogy gyermek, leendő adóalany, katona és cseléd-anyag elegendő legyen?

Andrássy és a törvénytelen gyermekek, Budapesti Napló, 1907. szeptember 13.

***

Nincs még egy ország, melynek a gyermek annyit jelentene, mint Magyarországnak. A gyermek, melyet elsikkasztanak a szerelemből, elfonnyaszt a nyomor. A gyermek, akit elragad az ezerkarú Halál, mivel közegészségünk állapota olyan, mint India legeldugottabb provinciáié. A gyermek, akit a kivándorolt magyar asszony Amerika számára szül meg. A gyermek, aki kicserélne egy erős nemzedékkal bennünket, ma élő, gyáva, haszontalan magyarokat.

A szent anyaság, Budapesti Napló, 1908. január 9.

#feminizmus

„A feministáknak igazuk van”

A feministáknak igazuk van. A nőben felfrissítőt, erős támaszt fog nyerni az emberiség, s csak évezredek korlátoltság nézhetne nyugodtan azt a lekötött erőt, mely a nőben elveszett.

De ha igaza van a mai modern kor minden táalentumos harcosának – mire való a középkor örült, romantikus lovagiassága mellett lándzsát törni?... Mire való a nőnek kiváltságokat osztogatni, mikor azokhoz a jogot már akkor eljátszotta, mikor az első emancipációs törekvésének tanújelét adta?...

Valóban, csakis elmaradt, korlátolt, a mienkhez hasonló nevetséges társadalmi élet tarthatta fenn azt az abszurd teóriát, mely magát lovagiasságnak nevezi, de tulajdonképpen vérig sértő vélekedés a mi erős, öntudatos asszonyainkról!...

Uraim, m. tisztelt ripők Uraim! A lovagiasság nem pohártörésben, de nem is könnyelmű párbajokban nyilvánul.

A mi asszonyainkat nem kell féltetni. Azok megvédik saját magukat. Poharat sem kell törni, meg nem érdemelt s meg nem fizetett előnyt sem kell a mi asszonyaink számára kieroszakolni, mert azok tudják, hogy mit kell nekik tenniük!

A nők joga, Debreczen, 1899. május 16.

***

A nagyváradai varróleányok sztrájkja eseménynek is a nagyobbak közül való. Arról nem szólva, hogy pikantériája van a léhák előtt. Ám a szociológusnak a legérdekesebb. Nagy szimptomája a társadalom súlyos betegségének. És kiválóképpen foglalkozhatnak vele a szociológia feminista specialistái.

E szegény kis olcsó szoknyás leánysereg százalmas serege a mai társadalomnak. Az a szegény kis lány, kiből varróleány lesz, emberiesen és önérzetesen csak két út között választhat. Az egyik

nehezebb. Az tudniillik, hogy férjet kaparinthasson. Szegény munkást és iparost legjobb esetben. S ekkor életre hozhat egy féltucat gyermeket és lesoványodva, száraz kenyéren, rongyokban – el is agyabugyálja esetleg a durva vagy italos férj – végigélvezheti az életet. Vagy dolgozhat. Téglát hordhat, s ismét legjobb esetben megtanulhat varrni. Csoda-e, ha nagyon sok közülök a két út helyett a harmadikat választja, melynek non plus ultra eredménye:

bejutás egy színházi kórusba. Ha nem is nagyon komoly a varróleányok sztrájkja – jelenti, hogy a nő gondolkozni kezd és fog. Munkát és jogot akar. Ez a jövőendő muzsikája szintén. Zavaros még és léha egy kicsit, de nagyszerű szimfónia lesz belőle egyszer!

A varróleányok, Nagyvárad Napló, 1903. április 1.

***

Egyelőre félénken, de kezd felvonulni a tételes jog terén is a teljes jogot követelő nő. Ezt a szép kilátást a kevés számú magyar feministáknak is el kell könyvelniök.

A polgári társadalmat kezdi áthatni egy nagy igazság. Ez az igazság pedig olyan, hogy a szocialistáknak van okuk rettegniök tőle. Az élethez, az érvényesüléshez jogot nyert nő teljesen a polgári társadalom híve lesz. Nemcsak hálából, de természeti törvényekből is. A szocialisták a tulajdont és a házasságot ostromolják legjobban. A nők pedig mihelyst fölszabadulásuk reménysége bizonyos, a legkérlelhetetlenebb védelmezői lesznek a mai társadalom e két alapjának.

Ezt lassan-lassan saját érdekükben át kell látniok a mai társadalom érdekelt híveinek.

Madame Kaufmann pöre, Budapesti Napló, 1905. január 18.

***

Manapság a nőktől kezdünk várni minden jeles és bátor dolgot. Ők lesznek mindenütt a nemzetörök. Ők védik meg a gyermekeket. A leányártatlanságot. Van ligájuk minden védelemre. Még az ölebekére is. Kérve-kérjük a nőket, alakítsanak egy ligát a férfiak

védelmére is. Modern nőkhöz beszélünk, akik fölváltották már a régi, ostoba, babonás fogalmakat. Akikhez nem férközhetnek avult teóriák.

Szólhatunk hát bátran. Nincs gyöngébb teremtés a földön, mint a férfi. Hiszen tudják ők ezt, az új Évák. A természet ezt az egyet hagyta minden fegyverzet nélkül. A férfit voltaképpen nem védi egyéb, mint egy sikerült, ódon monstre-hazugság, hogy ő az erősebb. Most ez a hazugság is foszlóban van. Mi marad akkor a szerencsétlennek? Hiszen olyan gyöngé, naiv és esendő.

Lex-Folchi, Budapesti Napló, 1905. június 4.

***

Arról van szó, hogy gyermekeinket idejében világosítsuk föl a nemi életről. Az a titkolózás, mellyel e mindennél emberibb és nagyobb igazságot a gyermek előtt elrejtik, sok-sok életet tett már tönkre. Alig van életbevágóbb kérdése a mai társadalomnak e kérdésnél. És dicsérenünk kell a magyar feministák egyesületét, melynek volt bátorsága végre nálunk is napirendre tűzni a nemi felvilágosítás kérdését.

A nemi élet és a gyermek, Budapesti Napló, 1906. március 20.

***

Teljes értéssel és tisztelettel adózván a modern gazdasági élet férfiú-rabszolgáinak, gyönyörű törekvéseiknek, mégse véka alá rejtendő az, hogy a mai emberi élet legnagyobb szolgasága: a Nő szolgasága.

Szándékosan vagy szándék nélkül összezavarhatják, összekavarhatják e korszak problémáit, de a rangsor éléről az asszonykérdést el nem üthetik, s el nem szabad ütni. Amíg a Nőt visszatartjuk, hogy velünkmenő s hozzánk méltó és tartozó ember lehessen, addig nyitott seb marad s egyre gennyesedőbb az emberiség nagy sebe. Bár sohse árt százszor fölsorakoztatott argumentumokat⁵¹ százegyedikszer is fölvonultatni, mi ezúttal nem akarunk még csak a nemzetközileg megengedett fegyverfélékkel

sem harcolni. Még arra se vesztegetünk sok szót, hogy a mi mai társadalmunk gazdasági berendezkedésének mindenképpen elkerülhetetlen problémájává kellett válnia a nőkérdésnek. Csupán csak azt a tréfásnak látszó, öreg, de szörnyen komoly igazságot kell ide írunk: a nő a régibb létező lény. [...]

Nincs nagyobb eredménye, lehetősége a mai civilizációnak, a mai emberi életnek, mint: a hatalom. A hatalom kérdése az asszonykérdés, mely veréssel, csókkal és sokféle hazugsággal, de mindig alantas férfiúi önzéssel volt elodázható. Az asszony, az Asszony, a Madame Curie⁵² fajtája nagyon hamar meg fog tanítani bennünket, egyébként is nőiesedő férfiakat, hogy övék a Jövő.

Az asszony ellen, Világ, 1911. január 6.

#kivándorlás

„Menni akárhova, mert itthon rossz”

Csodálatosan kezd a kultúra virulni a Kárpátok alján. Beszélik például, hogy Csabán⁵³ tót parasztok angol szótárt vásárolnak. Shakespeare nyelvét tanulják az én vármegyémekben is. Egyszerű, koldus emberek a kalendárium és biblia helyett angol nyelvtant olvasgatnak ma már. Magyar vezényszó nem igen lesz, de angol vezényszó már van Magyarországon. Miért indult ilyen virulásnak nálunk a kultúra? És miért éppen angolul tanulnak Magyarországon az ínséges emberek? Mert készülnek ők is, mennek ők is Amerikába. Itthon tudniillik kevés embernek van joga és módja élni. Angolul tanulnak hát, és elmennek innen az emberek. Még boldogak, akik olvasni tudnak. Ezek nyelvtannal s szótárral mívelik magukat. Igazán kellene már valamit tenni Magyarország analfabétáiért. Ha olvasni fognak tudni, sokkal hamarabb ráveszik magukat a kivándorlásra. Mert azt már látjuk, hogy a kivándorlás nem igen fáj az ország urainak.

Angol vezényszók, Budapesti Napló, 1906. január 13.

Egyazon erő űz el a Duna tájáról, ami a magyar parasztot. Menni, menni akárhova, mert itthon rossz. A *Caronia*⁵⁴ utasai kenyér céljából bujdosnak el, s a magamfélék valamiért, ami ez országból jobban hiányzik a kenyérnél is. Az ispán-uralom nem tűri a gyomorkorgást, s nem tűri a lélek éhségét. Az irodalomban is csak a béresgazda-individuumoknak szabad élniök. Új lélek és új hang, szinte olyan bűn, mint 13-ad részért nem aratni. Ispán-rendszert csináltak a magyar grófok mindenütt. A feudális uralomnak van irodalmi kirendeltsége is. És minden rendű tanyán a nagyúri istenséget kell imádni. Engedelmeskedni kell az ispáni botoknak. Béresgazda vagy cseléd türetik meg. De konvenció van a veszedelmes szegénylegényekkel. Parlamentet, irodalmat, művészetet, tudományt, vármegyét s bármit tessék nézni: módosult, de hű képe a régi Magyarországnak. Urak, ispánok, béresgazdák, cselédek, jobbágyok és szegénylegények élnek itt.

Író a könyvéről, Budapesti Napló, 1906. január 28.

#népességfogyás

„A magyar gólya sztrájkol”

Magyarországon sztrájkol - Hymen⁵⁵. Évről-évre kevesebben házasodnak itt az emberek. Szinte kétezerrel kevesebb például a házasságok száma csupán ez évben. És csupán szeptemberig.

De sztrájkol a gólya is. Ami még nagyobb baj. Nemcsak Baranyában. De szinte mindenütt. A jövő magyarjainak nincs se kedvük, se módjuk világrajönni.

Én elhiszem, ha azt mondják, hogy a német vezényszó miatt. A fiúknak okvetlenül szomorú lenne a német vezényszó. De miért maradnak el a leányok?

Egy nagy sztrájk, Budapesti Napló, 1905. október 24.

***

A hivatalos statisztika számaival mutattuk meg nemrégiben, hogy Magyarországon a jövő magyarjai nem óhajtanak - megszületni. Hihetetlenül fogy a születések száma. Egyszer meg arról is írtunk, hogy házasodni nem akarnak itt az emberek. De egyet akarnak ugyancsak a hivatalos statisztika szerint. Ezt igazán nagy arányban cselekszik. Nyolc hónap alatt az idén szinte hetvenezer emberrel halt meg több, mint tavaly szintén nyolc hónap alatt. Ma még dadogva olvasunk a statisztika számaiból. Nagy törvényeit a morálstatisztikának csak sejtjük. De mégis, nem különös az, hogy ezidőszerint sem születni, sem házasodni nem akarnak a magyarok. De halni annál szívesebben.

Sok a halál, Budapesti Napló, 1905. november 10.

***

Ez az a gólya, melynek kedvéért az anyakönyveket vezetik. Itt specialiter⁵⁶: magyar gólya. Néhányszor megírtuk már, de sohasem írhatjuk meg elégszer: a magyar gólya sztrájkol. Ebben az évben *negyvenezer vagy talán még több kis magyarral született kevesebb, mint más évben.* Megdöbbentő s páratlan jelenség. És nem csodálatos, hogy éppen a hazafias föllendülés idejében sztrájkol a gólya? A nagy hazafiak százszámra születnek egy esztendő óta. A kis hazafiak egyáltalában nem akarnak megszületni. Mert szomorúság és szegénység lakozik ez országban. Nincs kenyér, és óvatosan bánnak az emberek a csókkal. Hogy ez nincsen jól? Óh ez nagyon rosszul van így. A kivándorlás szomorúsága ellen még csak találtunk egy-két hazug vígasztalást. Az elégedetlen ezerek panaszai ellen is. De mit tegyünk az elmaradó kis magyarokkal? Hazaárulózzuk le őket?

A gólya, Budapesti Napló, 1905. december 16.

***

Csitt, most pedig némuljunk el egy kis időre. Szemeink csak meredjenek tovább is egy könyvre. Egy kegyetlen, hivatalos statisztikai könyvre. Némuljanak el a magyar impérium⁵⁷ és a harminc millió magyar bolondjai. De némuljanak el a nagy magyar

kultúra fanatikus akarói is. Némuljunk el és ne bántsuk egymást. Ülünk a földre, mint a gyászoló zsidók. Vagy mint a falurosszák, ha váratlanul fejbe kólintják őket. Hogy mi történt? Semmi sem történt, semmi új. Egyszerűen csak a számok álltak elébünk. Ebben az országban majdnem tizenegy millió ember nem tud magyarul. S ugyanebben az országban majdnem tizenegy millió ember nem ismeri a betűt. Miért vernők egymást, mikor ilyen rettenetesen meg vagyunk mi úgyis verve?

A kegyetlen Statisztika, Budapesti Napló, 1907. július 13.

***

Jajgassanak és kiabáljanak a számok Európa fülébe. Az egész világ hallja meg: haldoklik egy ország. Ne bolondítsuk tovább már magunkat: Magyarország elmúlni készül. Dideregtető, kegyetlen, borzasztó ez gondolatnak is. De a számok beszélnek, s előttünk fekszenek íme a számok. A hivatalos statisztika számai. Még nem halt meg annyi magyar egy év alatt, mint az 1905-ik évben. Százötvenezerrel született több, mint ahány meghalt. Éppen százötvenezeren vándoroltak ki Amerikába. Százötvenezer felnőtt helyett százötvenezer csecsemő – és nálunk a csecsemők halnak legszívesebben. Hát nemzeti föllendülésről méltóztatik beszélni? Tessék nézni, látni a nemzeti föllendülést. Az emberek nem akarnak megszületni. Az emberek elmennek innen, ha már élnek. Az emberek nem házasodnak. Az emberek óvakodnak az utódoktól. Az emberek sietnek meghalni, mert nincs mód élni. Ez a nemzeti föllendülés.

Haldoklunk, Budapesti Napló, 1906. február 10.

***

Mivel Franciaország népessége nem akar nőni, idegenek lepik el Franciaországot. A naturalizáltakon kívül több mint egy millió idegen él máris Franciaországban. Nem a vendégekről, kéjutazókról s egyéb gyökeretlen nomádokról van szó itt, de állandó lakókról. S a legsovénabb franciák sem tehetnek mást, látván e dolgot, mint

sírnak. Mert a tudományos gondolkozás Franciaországban még a nacionalista agyaktól sem idegen. A Természet nagyúr s a Természet hajtja az idegeneket Franciaországba. Mivel Franciaországnak kevesebb lakosa van, mint amennyit el tud tartani, a differenciát pótolják az idegenek. A *horror vacui* törvénye ez, ha úgy tartják: a Természet betölti azt az űrt, amit a francia születési statisztika mutat. S természetes, hogy a Keletről jönnek a bevándorlók: németek, szlávok, szláv zsidók, görögök. S ha ezek nem jönnek elegendően, jönnek majd kínaiak és japánok esetleg. A Föld is Keletről Nyugatra forog: Keletről jönnek mindig új ember-rajok az elhasznált nyugati emberhadak helyébe. Lehet, hogy azért nem akar elég francia születni, mert a Természet előre tudja, hogy a franciák nem tudnának megfelelni az új életfeltételeknek. Ezért jönnek, vándorolnak be a keményebb, többet bíró fajták. S Magyarországon bölcs dolog volna elmélkedni egy kicsit e jelenség fölött. A magyar nép sztrájkol a gólya ellen vagy kivándorol, mert nem tud megélni ott, ahol a grófok és a papok foglalják el előle a földet, a földet, amely az ő életfeltétele. De a Természet nem tűri az elnéptelenedést ott, ahol a szaporodásra ő minden eszközt megadott. Egy millió határrendőr se akadályozhatja meg a Természet korrigáló munkáját. A kivándorolt s meg nem született magyarok helyett, akik föld nélkül élni nem tudnak és nem akarnak, jönnek idegen, keményebb fajták, amelyek föld nélkül is tudnak életharcot vívni. A latifundium jóvoltából így fog kipusztulni rövid idő múlva Magyarországból a magyarság. Az idegeneket szidni pedig annyit tesz íme, mint nem érteni magunkat és a Természetet.

Az idegenek, Budapesti Napló, 1907. január 23.

#politika

„Dühöng az erkölcs Hunniában”

Szeretjük, mikor minket kritizálnak. Ha az újságírókat szidják, komoly baj van, s azt jelenti, hogy elevenre tapintottunk. De másért is szeretjük. Közéletben szereplő mai urak egy-egy ilyen lapkritika

alkalmával rendszeren szíveskednek magukról szellemi szegénységi bizonyítványt adni. Az ilyen bizonyítvány pedig nagyon kedves és hasznos nekünk, dacára, hogy bélyegtelen.

Először, nagy jó urak, az újságírókat szidni nem vicc. Ez már olyan kopott művelet, amit a bérkocsik bakjain is meguntak. Az ötlet tehát nem új.

Másodszor, nagy jó urak, méteres plakátokkal a közönséget nem lehet megmaszlagolni. A közönség botránnyosan felvilágosodott. Az csak azt látja, hogy víz és egyebek helyett ő plakátokat kap - a pénzéért.

Harmadszor, nagy jó urak, a sajtónak nem lehet plakátokkal konkurenciát csinálni - a közönségnél. Mi - tisztességes sajtó - a közönség vagyunk. A gyufagyár pedig nem azért gyártja a gyufát, hogy eladja a másik gyufagyárnak - lámpagyújtás végett.

Es negyedszer és ötödször és számtalanszor ismételjük: mi kötelességünket teljesítjük, s ezt megköveteljük mindenkitől! Mi nem tagadjuk, hogy a közönség javáért egzisztálunk - az urak mért felejtik el?

Szenzáció, Szabadság, 1900. július 10.

***

Magyarországon van néhány száz olyan természetű hivatalos állás, amit mind valaki számára kreáltak. Mert Magyarországon vannak emberek, akiket a nevükért vagy a rokonságaikért el kell tartani. Festetich Andor gr.[58](#), mikor már sehol sem vált be, szintén ilyen, egyén számára kreált állást kapott. A vidéki színészet felügyelője lett. A vidéki színészet nagyon édes-kevéshez jutott fölülről. Amivé fejlődött, a vidék közönségének erejéből fejlődött. Fontosságát, nagy szerepét csak legutolsó időben kezdik felismerni a fentlevők. Ám mikor mindenki támogatást vár az idők fordulásától, szegény vidéki színészet felügyelőt kap, pláne Festetich grófot kapja.

A mindenható felügyelő, Nagyvárad Napló, 1901. június 21.

***

Vegyeskereskedés a Széll Kálmán⁵⁹ politikája. De nem a régi szabású, becsületes, krajcáros szatócsok kereskedése. Hanem olyan, mint egy sztambuli bazár. A fényes lomok közül megveheted egy szálát a próféta szakállának, kaphatsz a názáreti fájából is egy forgácsot, régi talmud írást is. Mindent kaphatsz és minden *hamis*.

Vegyeskereskedés, Nagyvárad, Napló, 1901. július 10.

***

Lanyhán és kedvetlenül, minden nemesebb lelkesedés, elvi vagy eszmei harcra vágyó kedv nélkül indult meg a választási küzdelem Bihar megyében. A polgárság csömörlésig van minden párt programjával, melynek hazugságain keresztül lát ma már minden írni, olvasni tudó ember, és meg tudja ítélni, hogy mindössze csak arról van szó, hogy ez vagy az az úr kapjon-e mandátumot, s nem úgy, mint régen, mikor elvek és eszmék megvalósításáért vágyódtak az arra hivatott férfiak a parlamentbe.

Választási mozgalmak Bihar megyében, Nagyvárad, Napló, 1901. augusztus 29.

***

Hálát adunk a magyarok Istenének, hogy ím eljutottunk minden nagyobb baj nélkül idáig, a képviseléválasztás nagy napjáig. Olyan igazán mindegy ebben a mai elvtelen, meggyőződését, hitét bevallani nem merő politikai világban, hogy a sok stréberkedő úr közül ki jut be a parlamentbe, hogy igazán csak örvendeni fogunk, ha túl leszünk ezen békességünket, nyugalmunkat felzavaró választási komédián – melynek eredményétől úgysem várunk semmit, legföllebb azt, hogy a sok tülekedő úrnak miképpen valósulnak meg azon rózsás reménységei, amelyeket egyéni érvényesülésükhöz fűznek a parlamentben.

Amely korban az önzés, az egyéni érdek leplezve elvet, hitet és meggyőződést, a megalkuvás, az opportunizmus rozoga hídján igyekszik előre, amely korban a szabadelvűség cégére alatt klerikális, agrárius, reakcionárius dugáruk és csempészek kerülnek a

parlamentbe, hogy egy zászló alatt hadakozzanak egymás ellen, amely korban senkise bízik a politikai képmutatás nagy mesterében, Széll Kálmánban, de mindenki hazudik, mindenki hízeleg neki, és az ország minden részéből ezerszámra érkeznek hozzá a hozsannát zengő üdvözlő táviratok. Bizony édes magyarom, ilyen porfelhős, csúf időben mindegy az neked, hogy Péter vagy Pál kerül-e a képviselőházba.

A választás napján, Nagyvárad Napló, 1901. október 2.

***

Társadalmi pozícióján vonul be a közéletbe. Útjából elsöpri az igazi embert, az erőt, a tehetséget. Aki nem tér ki előle, aki szembe mer vele szállani, aki útjában áll, azt összezúzza, eltiporja, megvagdálja, leszúrja, agyonlövi, de mindenesetre eltünteti a föld színéről – a *kultúrbestia*.

Így lesz úrrá nálunk, így jut álláshoz, hatalomhoz is. Tisztesség, jóindulat, emberszeretet, kötelességtudás, erkölcs – ostoba fixa ideák – nála.

Ellenben a nyers erő, a vakmerőség, az erőszak, a gőg, a tudatlanság, a kard, a vitéz, a pisztoly – ezek az eszközei. Ezekkel s ezek árán jut célhoz. Ekként lesz a társadalom oszlopa, a közélet vezérférfia – a *kultúrbestia*.

A név, a családi összeköttetés, a tudatlanság, a kard, a pisztoly, a nyegleség, a kistréberkedett pozíció, a pénz, a nyerserő stb. Ezek a kultúrbestia sáncai. Mikor fogja vajon e sáncokat széthányjni a *talentum, a munka, az igazi ember*. Addig élünk kultúrbestiák között s terrorizáló hatalmuk alatt...

A kultúrbestia, Nagyvárad Napló, 1902. január 29.

***

A demokrácia harapós kis ellenségei, molyai, sohse voltak még olyan mulatságosak, mint mostanában. Fölhasználják az idők mai perverz állását, beleeszik magukat a demokrata gondolkodásba s minden áron azt bizonyítgatják, hogy a demokrácia nonszensz,

abszurd valami, s a társadalmaknak egyéb dolguk sincs, minthogy végre lerázzák magukról a nagy forradalom jóvoltából szerzett „bilincseket”.

A demokrácia molyai, Nagyváradi Napló, 1902. március 1.

***

Hát hol is lennénk most? Nyolc-kilenc esztendővel ezelőtt lobbant el a szabad eszmék utolsó lángja, az egyházpolitikai harcok idején. Azóta szédületes gyorsasággal tolnak bennünket a verembe, melyet a herék reakciója ásott meg a számunkra. Valósággal olyan napokat él a világ, mint a szent szövetség idején. Ha olyik embernek van egy merészebb gondolata, éjszakára beköti a száját, nehogy álmában kibeszélje. A haladás törvényei szerint már túl kellene messze lennünk az 1848-ik év márciusának a vívmányain is. Mi ellenben túrjuk, hogy ez az ország állandóan 1847-nél tartson. Ki mer beszélni a márciusi eszmék továbbfejlesztéséről? Az embert megfojtják egy szabad szó miatt. A militarizmus megrendszerelésénél, az általános teljes választói jognál, a papi és egyházi javak állami kezelésénél, a teljes és feltétlen állami oktatásnál, a hitbizományok eltörlésénél stb., stb. kellene már legalábbis tartanunk s boldog Isten, tán sohasem voltunk messzebb e principiumoktól, mint ma. Negyvennyolcas népképviselők avval bókolnak a királynak, hogy kitűnő katona anyag kerül ki a kerületükből, az ország trónörökösét jezsuiták nevelik, királyi vállvonásra parlamentáris kormányok repülnek, felekezetek hadat viselnek egymással, a klerikalizmus nyíltan tör elé Róma és a pápa nevében, fajpolitikát csinálunk, dzsentrit mentünk, új mágnásokat, nemeseket válogatunk, bizonyos foglalkozásoknak különös nimbuszt juttatunk, ellenben a kereskedelmet, a legfontosabb nemzeti tevékenységet béklyókba rakjuk, új méltóságokat kreálunk here fajmagyarok számára, de a vérmagyar székelységet veszni hagyjuk, mert mi csak a ruténeket mentjük, mert a ruténmentést ki lehet játszani a zsidóság ellen... Ezer és ezer ilyen sötét szálból fonódott ez országra a reakció hálója... Hogy még hová s meddig megyünk – ki tudná?...

Március idusán, Nagyvárad Napló, 1902. március 15.

***

Egy idő óta dühöng az erkölcs Hunniában. Csak éppen hogy szégyenpad és kaloda nem áll a városok és falvak piacán. Egyébként azonban mindent megteszünk az erkölcs érdekében. A lapokat megtöltjük szörnyű szenzációkkal, egy kis lincselésre mindig készen vagyunk s a tanügyi bácsik azon töprengenek, hogy milyen erkölcsös szigorúsággal nyomorítsák meg a jövőben még jobban szegény kis nebulóink életét. És ebben a nagy erkölcsös, keresztes hadjáratban imponáló dolog a mennykő nagy harmónia. Erkölcsöt prédikál ma e hazában mindenki. Hatalom és proletárság, a pap és szabadkőműves, konzervatív és liberális, gazdag és szegény. Hiszen borzasztó erkölcstelenség lehet ám itt, hogy miatta ebben a legzavarosabb országban mindenki egyetért!... Sodoma lehet itt, melyben tíz igaz sem található. Ezt hajlandó az ember hinni, látva e példátlanul nagy konzonanciát...

Pedig hazug ez a nagy erkölcsmánia. Veszedelmes és hazug. Nem azt mondjuk, hogy csupa erkölcsösség és egészség virul e honban. De ennek a mostani nagy felháborodásnak nincs az erkölcshez semmi köze. Tendenciózus hajsza, csinált hadakozás, megvadult hazugság ez a mostani keresztes hadjárat. A célja dehogyis az erkölcs. Más. Egészen más.

Honnan indult meg ez a nagy erkölcsös hadjárat?

Mint Magyarországon minden, ez is a politikában fogamzott. Az új éra indult meg a purifikáció⁶⁰ ékes jelszavával. Az új éra pedig – mindenki tudja – a klerikalizmus és a feudális kaszinó uralmát jelenti. A purifikáció – óh ezt is jól tudjuk már – ügyes bérmaneve a reakciónak. Tehát a kaszinó – Magyarországnak e mostanság korlátlan ura csinálja a purifikációt és erkölcsöket. [...]

Óva intünk jámbor embereket, ne üljenek fel ennek a hazug erkölcs harcra. Ez az erkölcs harc pokoli módon egy csapással akarja preparálni a magyar társadalmat a reakcióra s el akarja vonni és vonatni a figyelmet azokról az égető, nehéz kérdésekről, melyeket meg kell oldania az országnak s melyeket csak radikálisan lehet

megoldania – tehát úgy, ahogy nem ízlik a klerikális és feudális törekvéseknek. A reakció mindig az erkölcsök hamis jelszavával lopakodott be. Így akar belopakodni most is. Nagy reményei lehetnek, mert az erkölcsmánia beugrasztott mindenkit, a legmegbízhatóbb liberálisokat, sőt – és ez tragikomikus valóság – a szocialistákat.

Az erkölcsnek a mi cobolyprémes klerikálisainkhoz s fajtalan, degenerált feudális urainkhoz van legkevesebb köze.

Az erkölcs jegyében, Nagyvárad Napló, 1902. augusztus 31.

***

Mondjuk, hogy eszébe jut valakinek Nagyváradon egy papírvágó-kés-gyár alapítása. Oda van a maga nagy ideájától, s pár nap alatt telelármázza a várost. Új iparvállalat. Hiányt pótló. Nagy közgazdasági jelentőség. A magyar ipar. Nagyvárad a magyar Birmingham lesz. A legjobb befektetés. Biztos piac. Előkelő vezetők... És összeülnek előbb az intézők. Muri. Aztán jön az előkelőségek kapacitálása. Megint muri. Papiroson sikerül a nyélbeütés: most jön a legnagyobb muri. A banketten a legelső előkelőség aranszavakat mond az ipar nagy jelentőségéről. Aztán jönnek a többi tóosztok. Végül e nagy lárma után befizetődik vagy negyvenezer korona, s esetleg egy-két év múlva már a vállalat fölveszi a néhai nevet egy szép téli, nyári, őszi vagy tavaszi estén. Így megy ez a legtöbbször nálunk, és nemcsak nálunk. A Lajtától a gimesi szorosig, Cirkvenicától Poprádfelkáiig. More patrio.[61](#)

Ellenben amott Belényes táján letelepedett néhány német millió márka. És csöndben, munkásan épül a mű. Nem volt lárma, nem volt muri. Ám mihamar állni fog, dolgozni, dolgoztatni, produkálni Magyarország egyik legnagyobb, értékes nagy ideából született, komolyan megcsinált, hatalmas új gyártelepe. És a pénz fölférő új hullámverését fogja érezni a környék népe, a vármegye s az ország. Komolyan így kell dolgozni.

Muri nélkül, Nagyvárad Napló, 1903. március 5.

***

Egy hollandus tőkés emberrel beszélgettünk egyszer.

- Különös ország ez az önök országa - mondotta nekünk. - Itt még ma sem tudják, hogy mi a pénz. Persze nincs is sok belőle. Ez az ország hír szerint a gavallérok országa. Nálunk ha valaki a megígért köteles fizetést nem teljesíti a megállapított órában, elveszett. Itt egészen nyugodtan: nem fizetnek az emberek.

...Hátha még megmondottuk volna a hollandusnak, hogy éppen az nálunk a gavallér, aki nem fizet, s a vágyak vágya a pénzt munka és felelősség nélkül megszerezni, s elszórni mindjárt. Ha aztán nem vigyáztunk a pénzünkre, tönkretett bennünket oktalan szittyá gazdálkodásunk, akkor gazember a világ. Káromkodunk, s azt szidjuk, akit a közelben érünk, s akit divat szidni. A tőzsdét pedig divat ma nálunk szidni.

Strófák a tőzsdéről és vidékéről, Nagyvárad Napló, 1903. április 30.

***

A parlament egy két teoretikusból, néhány veszedelmes titkos célú, felfújt nagyságból, egy kis sereg degenerált mágnás-sarjból, egy csoport sujtásos, frázisos, szájas atyafiból s egy alacsony intelligenciájú, mindenre kapható tömegből áll. Aztán van egy két véletlenül bekerült, jobb sorsra méltó, kiváló. Így csinálták meg a parlamentet. Persze ezt a parlamentet könnyű volt diszkreditálni, s így a nemzetet meggyalázni. Meg is tették. A húsz millió ember országában nyolcszáz ezer ember képét viselő parlament ott fekszik véresen a nagy porondon; melyen a világhistóriát csinálják. Egy szegény koldus, szerencsétlen kis ország vonaglik...

Abel páter misézik, Nagyvárad Napló, 1903. július 31.

***

Nagyváradon történt az eset. Vonják ki az igazságot belőle a szociológusok. Adjanak aztán vigasztalást hozzá a moralisták. Külvárosi részen él egy család. És mert külvárosi részen nehéz az élet, e családi körben sok csúnyaság megesik. Éhség, bűn, szenny,

alkohol, fajtalanság, szitok. Külvárosi részen is élni kell valahogy. A családnak egy kisleánya van. Ezt a leányt szeretik az ő nyomorult szülei. És féltik – önmaguktól. Mi lesz, ha ez közöttük nő föl? Az apja és anyja mellett? Mikor szép és bizonyosan jó is lehetne. És az apa egy lágy és alkoholmentes pillanatban levelet ír a rendőrségnek. Hogy vigyék el az ő kisleányát. Tegyék be egy javítóintézetbe. Hadd lehessen belőle jó leány. Ilyen naiv, lám, külvárosi részen az apa. Mintha e sok terhű társadalomnak kedve és ideje volna gyermeket védelmezni – szülei ellen. Lopasson a nagyváradi apa a kisleányával, ki még ártatlan. Akkor majd lehet a dologról beszélni.

Az apa, Budapesti Napló, 1905. december 22.

***

Valaki kiadta a jelszót egy magyar vármegyében: festesse meg minden község a maga tanácsterme számára a gróf arcképét. A gróf igen érdemes férfiú, mivel a fél vármegye az övé. Egyéb érdemeit ezután fogja bizonyosan megszerezni. Volt azonban egy szegény község, melynek nem volt pénze az arcképre. Napszámos emberek élnek itt többnyire, mivel a föld a grófé. A jószívű gróf megtudta a község baját. Saját költségén megfesttette saját arcképét, s elküldte a falunak. Most ott függ a községi tanácsteremben a nemes lelkű főúr díszmagyaros arcképe, s a vármegye népe meghatottan beszél a gróf fenkölt cselekedetéről.

A gróf arcképe, Budapesti Napló, 1906. február 9.

***

Egy kis városban néhány száz forint kellett a kisdédóvoda céljaira. E kis városban egy főméltóságú pár lakik. Magyar hercegi család, még pedig fejedelmi rangú, mediatisált hercegi család. Elhatározta a kis város társadalma, hogy bált rendez az óvoda érdekében. És a főméltóságú pár elvállalta a bál védnökségét. Megtehetette volna a főméltóságú pár, hogy azt a pár száz forintot elküldje az óvodának. De ilyet sohase szokott cselekedni ez a hercegi család. Nem akarja megfosztani a kis város szereplő embereit attól,

hogy neveiket a hercegi páréval egy meghívón olvashassák, s aztán a társadalomnak is alkalmat kíván adni önálló jótékony működésre.

A főméltóságú pár, Budapesti Napló, 1906. február 9.

***

Abban a vármegyében történt, ahol a Cs. grófok a kiskirályok. Valóságos kis ország az ő domíniumuk. A vármegye urai nemrégiben összeültek, hogy egy hazafias célra adakozzanak. Nemes fölhevüléssel össze is hoztak egy segítő alapot, melyhez kisebb összegekkel a Cs. grófok is hozzájárultak. A pénzből elsősorban a póttartalékosok családjait akarták fölsegíteni, azután mindazokat, kiket a nemzeti harc bajba sodort s egyáltalában a nyomorgókat, kik télnék idején e vármegyében is nagyon sokan vannak. Kiosztották gonddal, lelkiismeretesen az elég nagy summát. És ekkor furcsa dolog derült ki. Akiknek a nyomora égbekiáltó volt, s akiken legelső sorban kellett segíteni, ezek a szerencsétlen emberek mind a Cs. grófi domíniumon élnek. Cselédek és zsellérek, kiket ilyenformán megmentett az éhségtől a megyei urak hazafiassága.

A fölsegített domínium, Budapesti Napló, 1906. február 9.

***

Másnak nem hinném el, de magam tapasztaltam meg a dolgot Budapest és Szolnok között. Az ágazó, sokféle kocsin, Kelet felé pályázó, éjszakai gyorsvonaton. Már eldültek, heringekként pakoltan, lógtak, bóbiskoltak az utasok. Egyszerre fölriadunk, két kalauz is futkos össze-vissza a folyosókon. Lárma, nyugtalanság, láz költözik a szunyókáló utasok nyomorék álmába. De a kalauzok kegyetlenek, idegesen, ordítva tépnek föl minden ajtót: – Nincs itt a báró B-né ő méltóságának a társalkodónője?

Blum úr a balomon, s Kováts Mihály ifjú mérnök jobbfelől, akikkel már összeismerkedtem, velem együtt fölriadnak. Szinte futunk mi is már őméltósága társalkodónőjének a keresésére.

A dolog, mint később a hosszú gyorsvonat összes utasai megtudják, valóban rettenetes. A báróné természetesen az első

osztályon, jutányosan rezervált különszakaszban utazik. A társalkodónő, akár öt darab is, beférne ide, de nem engedi a rang és a takarékoság. A bárónénak azonban, hűvös lévén az éjjel, eszébe jut, hogy egy meleg kendő a társalkodónénál maradt. S mivel ő a kendőt akarja, nyílt pályán megáll a vonat. Fölvernek, megriasztanak mindenkit a M. Á. V. szegény emberei, akik jól tudják, hogy ebben az országban kötelesség a mágnások kiszolgálása. Egy félóra kerül, míg megtalálják a báróné társalkodónéját és a meleg kendőt. A fölriadt utasok is aludni próbálnak izgatottan egy-két óra múlva. Rendben van minden, a báróné megkapta a meleg kendőt. Halljuk künn a folyosókon az abszolúte nem honorált kalauzok büszke lépéseit. Szomszédaim is megnyugodnak végre, aludni próbálnak, én csöndesen szólok hozzájuk: – Jó éjszakát, Blum úr... jó éjszakát, Kováts úr, jó éjszakát, tisztességes demokrata Magyarország.

A M. Á. V. és a báróné, Budapesti Napló, 1907. július 16.

***

Éhező falvak rongyos parasztjai összeverődnek. Gyöngült inakkal, egy-két napot gyalognak, míg Nagyváradra érnek: Gróf Eszterházy (hát még a herceg) ha nekidurálja magát, Budapestre hajtat a négyesével ezalatt. S mennek a бүdös, kiéhezett parasztok domnu⁶² főispán Glatzhoz. S kéri alázatosan azt a kenyeret, melyet a nagybirtok ezer év óta, de állhatatosan rabol el tőlük.

A történelmi pellagra, Budapesti Napló, 1907. augusztus 8.

***

Ha az utókor majd valaha az osztályparlament tömör és rövid jellemzésére lesz kíváncsi, akkor ezt kell neki elmondani. A szombati ülésen egy képviselő interpellált az általános választójogról. Mikor azt panaszkolta el, hogy Ausztriában a lakosság huszonegy százaléka választó, nálunk pedig alig hat százaléka, akkor közbeszólt egy népképviselő (nevével, fájdalom, nem szolgálhatunk az utókornak): – *Az is sok.*

Amikor pedig az interpelláló képviselő arról beszélt, hogy a nép elidegenítve, elkeseredve nézi az osztályparlamentet, akkor közbeszólt egy másik képviselő (az utókor számára itt a neve: Nagy Emil volt): – Jöjjön a kerületembe, *agyonveretem*.

Ebben a két közbeszólásban benne van az osztályparlament természetrajza, a kezdet és a vég. Ezek a képviselők gyűlölik a népet. Idegenül tekintenek rá. Félnak tőle. Minthogy a mandátum tőle függ, megvásárolják, kicsalják, kiszavalják tőle a mandátumot. De tudják, hogy a népért ők nem akarnak és nem fognak semmit se tenni. Tehát félnak a néptől. Sokallják – ezek a „népképviselők” – a hat százalékot is. Ez az egyik. És a másik? Ha nem félnak a néptől, ha a választóikkal érzelmi közösségük van, akkor ez a közösség a korlátolt fanatizmus közössége. Az első típus alkohollal mérgezi meg a választóját, a második típus a lelket mérgezi meg dühödt uszítással. Az első nem mer a választója szeme közé nézni, a másik furkós botra akarja kaptatni a választóját, akivel sikerült elhitetnie, hogy a furkósbot segíthet nyomorúságán. Csak értelmes, felvilágosodott, nyugodt, józan nép nem kell egyiküknek sem.

Tömör jellemzés, Budapesti Napló, 1907. október 15.

***

Boldogtalanul odasüllyedt a magyar közélet, hogy nemsokára egy becsületes szereplő ember sem lesz itt biztonságban. Talán nem szervezett maffiákat, de maffiákat érzünk mindenütt. Úgy érezzük, hogy állandó és sokféle a veszedelem. Hogy tagjai lehetünk sokszor tudatlanul egy-egy maffiának. Beugratottan, jóhiszeműen, becsületes emberek naivságával. Éppen úgy, mint vannak ilyen tagjai a nagy Fekete-Kéznek, az amerikaiak. Hogy néhány vezérért dolgozunk, néhány mindenre képesért.

Politikailag is hát nem szinte az egész ország egy maffia-szerű vállalkozás baleske és áldozata lett? Sohse tudhatja itt a legnemesebb akcióba fogó ember sem, hogy akaratlanul nem egy Polónyi⁶³ számára dolgozik. Így bosszulta meg magát ebben az országban a demokrácia és kultúra hiánya. S az az állapot, hogy a gazdasági züllés és vagyoni igazságtalanságok miatt nagyon nagy az éhesek és

a minden-áron emberek száma. Róma lettünk a Catilinák⁶⁴ idejéből, de nagy stílus nélkül.

Chicagóban a Fekete-Kéz ellen megcsinálták a Fehér-Kezet. Nem lehetne megcsinálni a bátor, becsületes kultúremlékek ligáját Magyarországon? Talán ötszáz itt is akadna, mint Amerikában. Mert ismételjük, maffiákkal behálózott élet lett a magyar fórumélet. S a Fekete-Kéz elteszi a láb alól, aki csak útjában van, s fölhasználtnak magát nem engedi.

Fekete-kéz és fehér-kéz, Budapesti Napló, 1907. december 5.

***

Nemcsak a kormány csal, általános a csalás; mi is csaljuk a kormányt. Csaljuk a kormányt, csaljuk egymást, csaljuk a jelent és csaljuk a jövőt. Pénzekkel talpra állítottuk a politikai desperádókat⁶⁵, hogy meglegyen az anyagi függetlenségük is – az árulásra. Rábíztuk magunkat és sorsunkat azokra, akikre tíz esztendővel ezelőtt tíz garast és tíz embert nem mertünk volna bízni.

Mi csak arra vagyunk kíváncsiak, hogy meddig győzzük még hazugsággal és erővel. Mert a fizika szerint mégis csak az erő minden, s az erő elfogy, ha más hivatása nincs, mint – kitartani. Kitartottuk s kitartjuk azokat, akik megölik a jelenünket, de mi lesz a jövővel? Reméljük, hogy egy-két ember akad még ebben az országban, akinek a jövő is eszébe jut?

A hazugok országa, Budapesti Napló, 1908. január 24.

***

Én is azokhoz tartozom, akik a harag borának poharát ráköszöntötték egy hitvány generációra. Mert ez az ország, Magyarország, mindig a politikának, a lármás együgyűségnek országa volt, itt bizony nagy dolog egy intellektuális forradalom. De megcsinálták, megvan, talán elbukik, talán ér el valami sikert, s talán jómagam is csináltam egy kicsit ezt a forradalmat.

Bizonyos az, hogy egy ideák nélkül élő országra sikerült rábocsátanunk azokat a veszedelmes ideákat. A francia forradalom

azt hirdette, hogy vannak halottak, akiket nem lehet elégszer megölni. Ez nálunk is, mindenütt és örökre igaz igazság, de nálunk ez az igazság meg is hízott. Nálunk vannak élők, akik halottak, s akiket fölösleges fáradság volna még alaposabban megölni.

Lehet, hogy a politika s a politika alján a degeneráltság és szegénység megint elrontja a dolgunkat. Egyelőre az a vidám helyzet, hogy rosszul érzik magukat Magyarországon azok, akik eddig nagyon jól érezték.

Magyar lelkek forradalma, A Budapesti Újságírók Egyesületének 1909-ik évi Almanachja ...

Tíz év múlva Magyarországon a legteljesebb módon fölösleges lesz a demokrácia, tehát csak tíz évig kell föltartóztatni. Ma még vannak szűz zugolyok ez országban, melyekben éhes, ép gyomrok, izmok, kategorikus vágyak és lendületek élnek. A demokrácia csak akkor ér valamit, ha a mai kiélt fennlebzselők helyébe új erejűeket hozhat föl. Tíz esztendő múlva a magyar kultúráképesség összes akkumulátorai kisenyvedtek, s még akkor lesz ám csak igazuk a mai magyarféltő, antidemokrata hazafiaknak. De ez a fránya s valóban csúnya demokrácia gonosz és tréfás betegség, mint minden epidémia. Ha valaki retteg a pestistől, s félelmében agyonpuffantja magát, a pestis még mindig kap más eleven embert. Mert eleven ember, míg a Földet egy csinos kataklizma ki nem végzi, mindig marad, s Magyarországon nem csak magyarok laknak.

Disputa, Nyugat, 1911. október 1.

***

Bolond az értékelés ebben az inkább Attila, mint Árpád országában, ahol olykor-sokszor valaki a jólszületésével nagyot cselekedett, s ahol sokan-többen tanulságos, nagy élet árán sem nyerhetnek egy kis fontosságot. Gyönyörű életek, figurák, alakok, tanulságok múlnak el Magyarországon, s a napisajtó, e minden mai társadalom mementója, nálunk nem emlékezik, s nem emlékeztet. Életek, melyek megformálódásukban, sőt hatásukban is küzdelmesebbek, kuriózusabbak,[66](#) szentebbek, mint bármelyek bárhol, legjobb esetben néhány lexikonsort kapnak. Ahol a maga-

kegyelméből való élet számít valamit, ott olyan érték egy küzdelmes, szép élet, hogy vetélkedve rajzolják meg betűben megilletődött krónikások. Nálunk laphasábokat kaphat egy nyolcéves, difteritiszes⁶⁷ mágnáskölyök állapota, de nem számít egy nagyon emberi élet utolsó pontja sem. S ez nem az élet megbecsülése nálunk, mert a bevégzett élet zsoltára is: az élet javallása és szerelme. De mi ma még nem tudunk adni meglátást, koszorút és példaadó síri szót annak, aki nem eseményesen született, s nem születéssel örökölt néven halt meg, de egyszerűen, szépen-gyötrelmesen, nagyon, csak – élt.

Mi számít Magyarországon?, Világ, 1912. május 7.

***

Egy megváltás lehetséges még csak e különös, szomorú Magyarország számára: az úgynevezett vezető intelligenciának üdvös és frissítő kicserélődése. Tudom, hogy ma ezt a félt és vágyott titkot a legnagyobb vakmerőség kimondani, de én nem vagyok gyakorlati politikus, s az a hitem, hogy az életnek varázsírja a vakmerőség. (Közben engedtessek meg nekem, hogy azt a politikát, mely a ti szátokban és tollatokban tagadja a politikát, megtagadjam: igenis politikát csinálunk mindnyájan, kik termettünk valamire, még szabad tudománnyal, filantrópiával és művészettel is, sőt ezekkel talán leginkább.) De azt mondtam az előbb, vakmerőség: nem állítom, hogy teljes száz percentjében vált használhatatlanná, bűnössé és rosszá a történelmi, vezető magyarság. De a java mégis olyan kevés, s ez ország ezerszínű társadalmát annyira milliónyi baj és veszély fenyegeti, hogy talpra kell állniok azoknak, akik kinézetten és letagadottan is az igazi, kultúrás, magyar gondolatot reprezentálják: friss energiájú polgárnak és parasztnak.

A Galilei Kör ünnepén, Szabadgondolat, 1913. november ...

Ez elrontott és elromlott Magyarország még nincs annyira dögvősen, hogy bele ne nézzen a jövőbe, amely elkövetkezhetik. Ha van lerágnivaló a testéről, mindenképp le fogják rágni a História kérlelhetetlen dühű vérebei. Azt az átkot, amit rossz helyütt kiállapodása, sok zagyva fajból összerakottsága, fölényes germán

szomszédsága, speciális és máig tartó törzrendszerre rakott rá, csak egy nagy merészség törhetné meg. Egy bizonyos, hogy még ezt a széptomlani látszó magyarságot sem, sőt éppen ezt nem falhatja föl semmi okos vagy okatlan falánkság. És még bizonyosabb, hogy megmentésünkért legkevesebbet mívelne az a németség, mely minket századok óta sanyargat, s mely még ma is úgy tartja az erdélyi szászságot, balti németséget s minden szélső német kolóniát, mint leendő határainak kitolt oszlopait.

A szentpétervári út, Új Magyar Szemle, 1914. május ...

A Háború most, végre, meg akarja ölni magát, s minden azt mutatja, hogy meg is fogja ölni. De ez öngyilkosság révén néhány tízezer ember készül megvagyonosodva az életben maradók nyakára ülni. Kérek valamit ezennel a jóhitű háborúsoktól, a közönyösöktől (ha vannak ilyenek) s kevés hitosztályosomtól. Jegyezzük, gyűjtsük össze azok neveit, akik a világtérboly alatt rendesen és elnézhetőnél jobban gyanúsodtak. Ha sokan csináljuk ezeket a feljegyzéseket, reményünk lehet, hogy egy-kettő életben marad közülünk. És mert az élet vissza szokott térni az ő rendes kerékvágásába, lesz majd megint pozíció, rang, cím stb. Hát akkor majd álljon elő, aki él s akármilyen szemérmetlen rendszer jönne, kiáltsa ki a hiénák neveit. Mert ez nem a krimi háború, nem is gyarmati incidens, de a legfelsőbb, legemberibb, legkultúrásabb javak pusztulása. Akik ebből nagyítottabb életre fognak kelni, össze nem tévesztendő a főnixmadarakkal; mert csak lebunkózni való hiénák.

Csináljunk hasznos jegyzeteket, Világ, 1915. október 17.

#korrupció

„Ez Magyarország volt, de elsikkasztották”

Korrupció országokban a panamákon⁶⁸ szokás legjobban felháborodni. Imádott hazánk pedig igen-igen korrupció ország. Ebből kifolyólag természetes, hogy itt minden ember fölháborodik, ha a másik ember is panamázik. Ne tessék ezt cinizmusnak venni. Ez

a korrupció természetrajzának egyik erős, tapasztalati igazsága. A magyar társadalomban, mint minden fenéig romlott társadalomban privátim, kis körökben, bizalmas tereferék közt vidáman és szemérmetlenül szoktuk tárgyalni mindezt. Vezető státusférjiakról, előkelő politikusokról, társadalmi vezéremberekről, kedves, hízelgő elismeréssel szoktuk megállapítani, hogy nagy gazemberek. Ilyen bizalmas diskurzusok alkalmával, kaszinókban, kávéházakban, vendéglőkben, zsúrokon, redakciókban⁶⁹, folyosón tessék hallgatni előadásokat a magyar közéleti erkölcsről. A nyilvánosság előtt ellenben gentleman társadalom vagyunk. Gentleman mindenki. Aki párbajozik és aki a liga tagja. Nálunk ritkán pattannak ki panamák. Mert mi regarddal⁷⁰ vagyunk egymás iránt. Én panamázom, te panamázol, ő panamázik. Mind panamázunk. A lelkünk fölujjong, ha például olvassuk, hogy a francia parlamentben ismét panama sült ki. Na, ugye hogy nem mi vagyunk a legrosszabbak? Persze azt nem ismernők be semmiért, hogy az az állapot, amely mellett a panamák kipattanhatnak, aranyállapot. Hiszen bárcsak nálunk is mind sűrűbben pattannának ki a panamák. Ez etikai erősödést jelentene. Ám nálunk a nagyon ritka leleplezések is voltaképpen még nagyobb panamákat lepleznek. Ne tessék megbotránkozni. Így van ez. A magyar társadalomnak annyira vérében van a panamázás, hogy aki netán a puritánt meri játszani, elveszett.

Panama és anarchia, Nagyváradi Napló, 1903. július 30.

***

Tóth Benőék⁷¹ rendesen pénztárnokok szoktak lenni, s a gondjukra bízott közpénzt többnyire elsikkasztják.

Dicsekvésnek ne lássék: az egész világon nincs annyi sikkasztó, mint ebben az ezeréves, szép magyar hazában.

Nem is város, amelyiknek nincs meg a maga külön sikkasztója, s már nem messze van az az idő, mikor a jövő Kriványjáért hét magyar város fog versenyezni.

Szóval az álladalmi és társadalmi élet egyik mezején sem értünk el olyan gyönyörű rekordot, mint a sikkasztás terén. [...]

A sikkasztásokat nem Tóth Benőék csinálták. Csinálta azt az a rendszer, melynek vezetőit leverték, de hívei még régi helyükön maradtak.

Tóth Benőék száma még mindig szaporodni fog. Az új rendszerben benne vannak még a régi emberek. S folyik a munka szépen, az Egyesült Államokban nemsokára egy népes gyarmat fog alakulni: a magyar sikkasztók gyarmata...

Pusztuljon a régi rendszer minden szégyenköve! Tűnjék el kortes bandájával, vicinálistáival⁷², strébereivel, főispánjaival, Tóth Benőivel együtt!

Mert így valóban úgy lesz, hogy a jövő térképén Magyarország helyén egy fehér folt lesz, ezzel a felírással: „Ez Magyarország volt, de elsikkasztották...”

Tóth Benőék, Debreczen, 1899. május 17.

***

Budapest székesfőváros pályázatot hirdetett negyvennégy piciny állásra. Pályáztak hirtelenében érte *ezernégyszázan*. Szegény emberek lehetnek egytől-egyig. Egy vagyont fektetett bele mindegyik a kérvénye úgynevezett felszerelésébe. Legalább is húszezer koronát szerzett e révén mindnyájunk mindenható atyja, az állam. És jöttek a pályázatok. A két vízvezetéki ellenőri állásra pályázott 62, egy egészségőri állásra 98, két katonaugyosztályi biztosi állásra 131, hat adóbiztosi állásra 217, egy mezőrendőri felügyelői állásra 63, egy kórházi kapusi állásra 72, nyolc hivatalozolgai állásra 359, egy fertőtlenítő állásra 38, öt vásárcsarnoki őri állásra 111, két kórházi szolgai állásra 136, tíz mezőőri állásra 65, egy szegényházi kapusi állásra 43. A városnál pedig mindenki tudta, hogy ezek az állások már mind *betöltött állások*. Ideiglenesekkel betöltött állások. A pályázatot csak és azért írták ki, mert a törvény ezt így írja elő. Ellenben szó lehet arról, hogy negyvennégy új ember helyett még a régiekből is elkergetnek néhányat. Mert a pályázók között katonák is vannak: altisztek. Ezeknek pedig első joguk van. Ezeket nem szabad formális pályázatokkal megtréfálni. A többi pedig okuljon. A sok éhes millió. Ebben az országban az éhes ember

csak a szagát élvezheti a sült szalonnának, mint a Jókai Mór lovagja, akit kiéheztetett egy szép amazon.

Ballada a sok eszkimóról, Budapesti Napló, 1905. április 5.

***

Budapest fővárosnak szüksége van negyven tanítónőre s e negyven állásért pályáztak valami ötezren. Régi dal, unott dal, de csak daloljuk, amíg mindenki meg nem tanulja. Azt a negyven állást az a negyven okos nő fogja megcsípni, akik figyelemreméltó rokonsággal vagy barátsággal vonultak föl. Állás tehát majdnem ötezer nőnek nem fog jutni, üdvös tanulság igen. Micsoda ésszel kormányozzák ezt a szerencsétlen országot? Miért bolondítanak itt bennünket s miért nem mondják meg nyíltan, hogy szántszándékkal nyomorítják el itt mindenkinek az életét, aki nem mágnás, püspök, ispán, inas, kerítő vagy kokott? Mit csináljon a tanítónő, akinek csak diplomája van, de reménye sincs már? Mit csináljon az állástalan tanár, jogász, műhelyetlen iparos s annyi más szomorú elbolondítottja ennek az országnak? Nagy fölfordulás lesz ebből, ha ebben az országban *minden* meg nem változik.

Tanítónők, Budapesti Napló, 1907. szeptember 3.

***

Werbőczy azt a vért hozta magával, amely a magyar nemesek ázsiai őseiben zabolátlankodhatott. Kiraboltak azok mindenkit a besenyőkön kívül, akik ehhez náluk is jobban értettek. Szolgává süllyesztettek mindenkit, akit csak szolgává süllyeszthettek. Legelső sorban önfajuk drága, nagyszerű táplálóját, a legértékesebb és legboldogtalanabb parasztot, a magyart. A megkínzott, elnyomott paraszt impotenciája s a sors bosszúja az, hogy ez az ország kicsi, félszeg, lázár, elmaradt. A populus Werbőczianus gondoskodott arról, hogy végső rothadásig együttmaradjon, s legfeljebb lézengő, külföldi rittereket vett a maga soraiba.

Az úri, halódó Magyarországnak méltó prófétája volt ő, Werbőczy István. Pártvezérnek, diplomatának, palatinusnak⁷³, bírónak,

tudósnak és szónoknak egyformán magyar. Ha föl lehetne támasztani, át lehetne hozni a mi korszakunkba. Amitől az isten mentsen meg bennünket, mert esze, ravaszsága s faló kedve a mai kis werbőcziek összeadott eszénél, ravaszságánál és faló kedvénél is nagyobb volt. Züllöttebb volt akkor az ország még mai züllöttségénél is. Werbőczy alkalmas időben született, kegyetlen tudatossággal emelkedett. Becsapott mindenkit, s nem volt pör vagy kár, ami ne őt gazdagította volna. Tudott kegyes lenni mindenkihez, akiből kihúzhatott valamit. Az első magyar politikus volt ő, ki krétával számította ki, hogy a nemzetieskedés, vagy mai szótárunk szerint, hazafiaskodás, kitűnő üzlet. Dehogyan volt ő a köznemesség vezére az oligarchia ellen, mely oligarchiába olyan félelmes erővel harcolta föl magát. Neki elég volt egy szónoklatot kivágni a tanulatlan, korhely, már akkor is üres nótákon sírva vigadó falusi köznemeselek fegyveres tábora előtt. Ez a tábor őt vezérének fogadta, s hogy anakronok⁷⁴ legyünk, revolvert adott a kezébe, s Werbőczy megrevolverezte a királyt, a leendő királyt, a főnemességet, mindent. Úgy ítélte, mint bírót, ahogyan a fülemile-pör bírója, ővele lehetett beszélni. Egyszerre volt hű embere Ulászlónak, Lajosnak, az utánunk vágyódó Habsburg-ösnek, Zápolyának. Neki mindenki eszköz volt más ellen önzsebe s új és új donációs levelek számára. Végül nem volt Magyarországnak vármegyéje, ahol neki falvai ne lettek volna. Az utána következő nagynevű hazafiaktól és hazaárulóktól a modern minisztériumi panamázókig mindenki az ő tanítványa.

Werbőczy és az ő népe, Budapesti Napló, 1907. október 8.

#szocializmus

„A jogainkról beszéljétek”

A szocialisták csináltak egy sémát a szabadgondolkozásra. Aki szidja a vallást, üti a papot, csúfolja a históriát – az szabadgondolkozó. Ez elég kényelmes is. Még csak gondolkozni sem kell hozzá. Valójában a szocialista fanatikusok mivel sem különbek,

mint a középkori inkvizítorok. Aki nem tapsol mindenben az ő kis játékaiknak, az máglyára való. Aki másképpen mer gondolkozni, mint őszerintük szabad, az nem szabadgondolkozó, s annak nem szabad gondolkozni.

Brunetièrre esete, Budapesti Napló, 1904. december 23.

***

Kellemetlen emberek ezek a nyomorult proletárok. Először csak morognak. Dob nekik valamit az ember, a császár. Erre megtanulnak beszélni és kérni. Reklamálják a menüt. Az előétel után. És ha nem is tartanak még a kompótnál, de egészen bizonyos, hogy kérni fogják a befőttet is.

Én még csak egy nagyon elkésett világban élek. Proletár vagyok a javából, de én már lemondtam a mellényemről. Mellénytelen emberek élnek körülöttem s ha holnap előállna egy, bizony odaadnám a mellényemet, ha kérné. Mert miért legyen éppen *nekem* mellényem. És ez nem tréfa. A világ ilyen utat vett. Mit tehessek én ellene?

Ha császár volnék, valamivel többet tehetnék. De csak nagyon kevés valamivel. Fügét mutatnék nekik befőttes-tál helyett, s elhíteném magammal, hogy az istenfélelem meg fogja javítani a proletárt.

Nevetséges ez nagyon. Ha nem adunk nekik jogot és kenyeret, hát vesznek ők. Ha adunk nekik valamit, annál lármásabban követelik a többet.

A befőttes-tál, Budapesti Napló, 1905. október 1.

***

Budapesten a szocialisták a forradalmi Oroszországot ünnepelték ma. Az elnyomott milliók győzelmét. Lehetetlen meg nem érezni, hogy ez ünnepléshöz joguk volt a magyar jogtalanoknak. Gorkij Makszim egy levélben beszélte el valamely angol barátjának, mint áltatták, bolondították Oroszország szegény rabszolgánépét. *Indulatokkal táplálták az orosz milliókat a jogfosztók.*

Oroszt lengyelre, lengyelt litvánra, litvánt ruténre uszítottak rá. Főképpen a zsidókra aztán minden nemzetséget. Meg örményre a tatárt, a tatárra talán a mordvint. Ezerféle nacionalizmussal s a nacionalizmus ezerféle mérgével maszlagolták a nyomorult népet. Háborút csináltak neki. A nemzeti dicsőségre emlékeztették. Beszéltek neki az eljövendő pánszláv világról. Oroszország gyönyörű világszerepéről. Az elbutított nép pedig túrta, hogy ő baromi életet él, míg néhány tízezer dúslakodik. És részegen kavargott. De már kezd észére térni, s odakiáltja a zsarnokoknak: – A jogainkról beszéljeteK. Adjatok jogot, módot, kultúrát nekünk is. Ne beszéljeteK mindig – *másról*.

Nálunk is így lesz. Mert jaj, ha nem így lesz. Észre kell vennie a mi nyomorgó millióinknak is, hogy őket indulattal táplálják a nagyurak. Korog a gyomruk s hazug eposzokat szavalnak nekik. Eszméket, melyek millióknak akarnak emberi életet adni, nem lehet késleltetni sokáig hazugságokkal. A magyar jogfosztott milliók is tudják már, miért lettek olyan fene-nagy hazafiak a gögös, feudális nagyurak. Hogy ne jusson a népnek észébe jogot és kultúrát kérni.

Az új harc, Budapesti Napló, 1905. november 6.

***

Minden jogi, erkölcsi, társadalmi fogalmunk egy régi kor maradványa, amelyben több fontossága volt a verekedésnek, mint a munkának. A nemesség verekedés-szerzette földbirtoka, a hadsereg körül forgó közjogi kérdések, a párbaj-kódex: ezek a mi szellemi életünk sarkpontjai. És annyira belejöttünk a verekedésből eredt fogalmak rendszerébe, hogy azt hisszük, bennük rejlik az egész kultúra. Ha a munkások békésen szervezkednek – jobb munkabérékért – a földbirtokosok ellen, azt mondjuk: lángba borul az Alföld és tönkremegy a magyar kultúra. Ha gyilkolják a szervezkedő munkásokat, azt mondjuk: helyreállott a rend. Milyen örült felfordulása a fogalmaknak! Az anyagi és szellemi javak összességét, amelyet kultúrának nevezünk, egytől-egyig a munka hozta létre. Egyének, népek, nemzedékek munkája. De a kaszát, a vésőt, a kalapácsot, a tollat nem a fegyver és az erőszak igazgatja,

hanem a munkás agyveleje. Nemzetek *pusztulását* okozta a fegyver, de a gazdagság, a művészet, a nemzetek dicsősége nem a fegyverben rejlik, hanem az agyvelőben és a dolgos kézben: a munkában. [...]

De mi ezekről a dolgokról nem akarunk hallani. Álomvilágban élünk; nemzeti hadsereg és párduckacagány a mi ideálunk. Attól, ami volt, nem akarjuk látni azt, ami van.

Miért van ez az irtózat a jelen valóságától?

Mert a nagybirtokosság irányítja az ország közvéleményét. És ez az osztály, amely a múltban gyökerezik, amelynek összes jogai a fegyveres erőszakból keletkeztek: reszket attól az iránytól, amely a jövő felé tör, amely a tudományban, művészetben és a gazdasági életben a munkát emeli mindenek fölé. Mert ez az irány: *A szocializmus*. Ezért hirdeti ebben az országban a pap, az egyetemi tanár és a néptanító, az író és a művész egyaránt a hűbéri és katonai szellem világfelfogását. Ezért zárják el az ország kapuit az európai tudomány elől, ezért terrorizálják agyon, aki félre meri dobni a felnőtteknek való csillogó meséket és önállóan gondolkodni mer. Mert a gondolkodás egyértelmű a lázadással a nagybirtokosság uralma ellen, amely az országot szegényé, népét koldussá, nyomorulttá, földönfutóvá teszi. Mert gondolkozni annyit tesz, mint sóvárogni a gazdag, a munkás, a demokrata, a kultúrával telt új Magyarországért, amely csak a mágnás uralom romjain épülhet fel.

Merjünk gondolkozni!

Merjünk gondolkozni!, Budapesti Napló, 1906. július 1.

#külpolitika

„Üres sok millió gyomor”

A gloire nemzete⁷⁵ még nem tudott határozni, vajon megmentesen egy ártatlan embert, vagy engedje nyomorultul elveszni.

Túl az Óceánon egy szabadságért küzdő maroknyi népnek segítségére sietett egy óriás, hogy miközben szabadító hős

gyanánt ünnepelik, reátegye lábát a szabadságon nem sokáig ujjongó gyermeknép nyakára.

Az északi nagy nemzet hatalmas cárja örök békét hirdet, s egymás után szereli fel a vérre szomjas százezernyi népet, s mi elfojtott lélekzettel várjuk, kinek a szívét tapossa el a harcra szomjas vad kozáksereg.

A világ egyik metropoliszában zsidóellenes színházat építettek fel, hogy innen hirdessék a Krisztust meghazudtoló tanokat: osztály- és fajgyűlöletet.

Az egész társadalom befogja fülét, hogy ne hallja millió nyomorult nyöszörgését, mely kezd összeolvadni a jövő századok megváltást hirdető, hatalmas zenéjével.

A militarizmus még mindig nyűg egész Európán, s vezetői elvárják, hogy ezt a nyűgöt bábuk gyanánt hordozzuk. S jaj annak az embernek, ki elég vakmerő bele nem nyugodni, hogy az egyenruha mindent eltakar, s az egyenruhának csak bókolni lehet.

A parlamentarizmus mintha meghazudtolná önmagát - lealacsonyodott, játékszerré vált.

Folytonos vívódás, kétely a társadalom minden rétegében, s a reformátorok most is megkapják a feszületet...

És hiába minden, minden remény, lelkünkben felzúg a kétség hangja: Haladunk?

Vajon haladunk-e?

Haladunk?..., Debreczeni Hírlap, 1899. január 24.

***

Hogy a mi korunk az ellentétek és ellentmondások forrongó kora, legjobban talán most bizonyul be: a szenzációs események összetorlódásának idején.

Ha valaki szinte kényszerítve van, hogy az események szemlélője legyen, lehetetlen, hogy meg ne döbbenjen azoktól a logikátlan kapcsolatoktól, melyek az újabb eseményeket összefűzik.

A minden oroszok abszolút hatalmú cárját hamarabb hatják át egy eljövendő kor magasztos eszméi minden alkotmányos fejedelemségnél, s örök békét hirdet akkor, mikor megdöböntő

dekadenciával alakul fegyveres állammá az amerikai Unió, az az állam, melyre bizalommal, reménnyel tekintettek a cammogó, vén Európa szabadon gondolkozó férfiai.

S ugyanaz az Oroszország, mely a hágai konferenciát előkészítette, mely világra szóló ünneppel üli meg a legnagyobb orosz szabadságdalnoknak, Puskinnak emlékét, megmozdul és agyaglábával eltiporja egy viruló kis ország, Finnországnak féltve őrzött szabadságát!...

Franciaország, az emberi jogok és panamák hazája, ez a földrajzi fekvést nyert ellentmondás, ismét csak úgy dobja ki magából a szenzációkat.

Mikor már mindenki halált várt a testén elterjedt fekélytől, egy erős pillanatban maga égeti ki tüzes vassal a sebet. S míg nagyjai önfeláldozó elhatározással örködnék a fenyegetett köztársaság felett, a modern Babylon kitörő lelkesedéssel ünnepli a legújabb katonai hőrozt: Marchand-t,[76](#) kiben nagyon sokan Napóleon és Boulanger[77](#) utódját látják.

Németországban két óriási hatalom harcol egymással. Egyiknek – azt hittük – csak múltja van, a másikat a legelfogultabb emberek is a messze jövő zenéjének tartják. És folyik a harc a két hatalmas ellenfél: a cézárizmus és szocializmus között.

Itt mellettünk bomladoz Ausztria. Egyedüli összetartó ereje az a parazita vágy, hogy bennünket kizsákmányolhasson. Nemzetiségi és felekezeti harcok darabolják százfelé; a szláv himnusz és a Wacht am Rhein-től[78](#) alig-alig hallik már a Gott erhalte...[79](#)

És hogy az ellentétek száma még nagyobb legyen, mi nem akarunk szabadulni ettől a tönk szélén álló, szétzüllött földdarabtól, bár tudjuk, hogy a további összetartozás bennünket is örvénybe fog vinni.

Ellentétek, Debreczen, 1899. június 10.

***

Németországban megszületett s világhódító útra készül a protestáns ultramontanizmus. Bizarr, zord, otromba épület ez. Nincs benne a pápizmus[80](#) művészi architektúrájából. De a lelkeket

talán jobban fogja megfojtani, megölni a pápizmusnál is. Annyi benne a ridegség, hogy századokra képes megdermeszteni a világot. Ennyi, amit látok s amit lejegyzek ott, ahol írni szoktam s amit, ha máshol nem lehetne, egy elzárt naplóba is leírnék. Mert talán nem látok jól. De annyit látok, hogy a meghamisított krisztiánizmus új formában tör a világra s az emberi lelkekre. Ilyenkor a leggyengébb hangnak is kiáltani kell.

A hétről, Nagyváradi Napló, 1902. június 22.

***

Legalább százhusz millió pária jaja csap az Égre a cár országában. Mintha az egész emberiség kínja odagyúlt volna. Ömlik, patakzik a vér. A zsarnok szívében nincs irgalom. Hiában annak a szent, igaz pátriárkának az élete, kit Tolsztojnak hívnak, hiába a szenvedő milliók kiváltott emberének, Gaponnak⁸¹ isteni örülete és bátorsága, hiába minden. Jaj, mi lesz ott? Rakódik-e a bűnnek, butaságnak, nyomornak és szolgaságnak e világára egy hajnalos jobb világ. A világ nagy íróinak, gondolkozóinak, jóembereinek össze kellene fogni. Próbálni valamit kéréssel, könyörgéssel. Oroszország népéért...

Barnum és Andrejeva lovagja, Budapesti Napló, 1905. január 30.

***

Az emberek izzadnak, szaladnak, élveznek, sírnak, kacagnak, s nyögnek, mint máskor. És mégis másként van már valami. Ahol csak beszövédtek az emberi kultúra közös szálai: ma titkos remegésben száll meg mindenkit egy nagy sejtés. Nem Oroszországé és nem Japáné a mukdeni⁸² lángok híradása, de az egész világé. Még mindig reszkethetett egy új *szent szövetségtől* a világ. Tegnap éjszaka óta nem már. Hat millió erős német munkáskar bízó erejét érezzük. A Kalevala új strófáit halljuk.

Francia földön leszámoló, példaadó Golgotájára új hittel indul a szabad emberi szellem. Áldott szellem, világváltó szellem. Nagyon, nagyon, nagyon gögös, nagyon sötét urakba reszketés áll. Nem lehet

felsorolni, mennyi helyen mennyi vágy szabadul most föl. Vágy és akarat: a változás, *a jobb* felé.

A mukdeni lángok, Budapesti Napló, 1905. március 10.

***

Oroszországban most már alighanem csakugyan ki fog ütni a szabadság. A lélek ezer éhsége csak lármázott. Forradalmat sohasem csinált. De most rémes korgás hallszik Oroszország felől. Üres sok millió gyomor. És most lesz forradalom és lesz szabadság. Parfümös és finnyás urak röstellhetik. Mégis ez a nagy törvény. Minden nagyszerűt a gyomor csinál. A szent hazáért is csak jóllakott gyomorral lehet lelkesedni.

A gyomor, Budapesti Napló, 1905. október 27.

***

A világ pedig csak félig érti Oroszországot. Magyarázgatja a véres és gyászos misztériumot. Hogy így és úgy: a cárizmus... Hogy az oligarchia túlságos volt... Aztán a háború... A százféle emberfajta... Ezer magyarázata van a világnak. A valóság pedig az, hogy él és eszmél a nép. A lebecsült és lenyomorított csöcselék. Oroszország pedig egyszerre csinál meg két forradalmat. A régit, melyen Európa már túlesett, s az újat, mely Oroszországban kivételesen és minden Marxok ellenére vérrel dolgozik. Mindezt pedig szláv keménységgel, sötéten, búsan, tragikusan csinálja meg az orosz nép. Képzeltetetlen ereje képzeltetetlen szenzációkat adott már, s ígér még a világnak. És célhoz fog érni. Véren, roncsan, üszkön át diadalmasan ér a trónig az orosz demokrácia. De még a trónnál hatalmasabb ellenségeit is legyőzi. Az önző úri kastélyt, a sanyargató gyárat, az elbutító papi lakot s a szívtelen kaszárnyát. Hogy aztán majd az emberiség és civilizáció uralmának önként hajtsa meg fejét.

Földindulás, Budapesti Napló, 1905. december 29.

***

Miért kell minden áldott napon fogadkozni? Minden áldott napon megígérik Európának, hogy nem lesz háború. Franciaország jelesei esküdöznek. Németország jelesei esküdöznek. De miért esküdöznek minden áldott napon? Akár új rovatot csinálhatnak a lapok a nyilatkozatok számára, melyek hessegetik a háború rémét. Nagyon a feje fölött lehet Európának egy rettenetes háború veszedelme, ha ilyen sokat beszélnek arról, hogy nem lesz háború.

Nem lesz háború, Budapesti Napló, 1906. március 1.

***

Százötvenmillió frank.[83](#) Európának ennyibe kerül a militarizmus *minden egyes napon*. Tessék ezt megszorozni háromszázhatvanötöt. Az ember nem éppen szocialista. És mégis, mégis. Eszébe jut millió földi szomorúság. Ez a rettentő kincs mennyi jót tudna mívelni. És ezt a polgári Európa bambán szórja ki önvesztére. Holott véres birkózásokra kész, ha tíz fillérrel többet akar a munkás. Minden becsületes ember ordítsa ezt a rémes valóságot minden egyes napon. Dugja be a fülét, ha szép igékkel vigasztalják. Hiszen százötvenmillió frankot eszik el előlünk naponként a katona. Lehet-e másról beszélni, míg ez így van?

Százötvenmillió frank, Budapesti Napló, 1906. június 27.

***

Már tudják Európa-szerte, hogy Tokajon nektár helyett szentelt víz terem. Hogy Kossuth Lajos nagyon-nagyon meghalt, s a Kossuth-lobogót fekete kalózhajók viselik ma otthon. Bennünk azonban Európa a maga *haladásának egyik jövőendő veszedelmét látja*.

Tegnap olvastam például Paul Adamnak[84](#) egy cikkét. Szeszélyes írás és apró dolog, de kiválóan beszédes. Mi történik, ha Guesde[85](#) jóslása beválik s húsz év múlva urak lesznek Franciaországban a szocialisták? Paul Adam azt mondja, hogy

Európa akkor két táborra oszlik. Oroszország nagyobb része, Franciaország, Belgium, Dél-Németország, Svájc szociális államok

lesznek. Tőke, Egyház, Imperializmus, Hűbériség, Nacionalizmus viszont Poroszországba kapaszkodnak. Poroszország körül csoportosulnak majd Európa reakciós országai. Paul Adam szerint legelső sorban Magyarország. Magyarország szállítja majd a zsoldosokat a szabad társadalmak leverésére. Észak-Oroszországgal, a Balkánnal és Lengyelországgal egyetemben. Egy új, óriási birodalom alakul így ismét Keleten. Nyugat ellen, mint egykor a Mohamed birodalma.

Bolondos, de érdekes álmában nem kísérem végig Paul Adamot. Fontosabb az, hogy miért látja ő s miért látják sokan így ma Magyarországot. Mert Magyarország népét megedzett helotanépnek ítélik Nyugaton. Hiába már is ez ellen minden polémia. Egy ország, ahol a huszadik században megtűrik az oligarchiát, veszedelme a kultúrországoknak. Ezt írják és ezt hallják az idegen szemlélők. Azt mondják: a magyar mágnások nacionalista paprikával bármikor a kultúra ellen tüzelhetik Magyarország népét. Mint valamikor Konstantinápolyból a török Magyarországra, úgy fog csapni most Budapest, Bécs és Berlin felől Nyugatra a barbár áradat a fejlettebb és haladóbb társadalmak ellen. A porosz junkerek⁸⁶, a lengyel slachták⁸⁷, a magyar földesurak, a román bojárok és a többiek valósággal föl fogják hajtani az elbutított embernyájukat Nyugat ellen. Az Egyháznak, Tőkének, Militarizmusnak és Feudalizmusnak tehát Magyarország lesz Európában – a hálósobája.

Jóslások Magyarországról, Budapesti Napló, 1906. július 19.

***

Heidelbergben a törvényszék öt napi börtönre ítélte Steffens amerikai sokszoros milliomost. Steffens úr a mulató milliomosok közül való, aki új szenzációkat keres ez unalmas világban. Sok fantáziája nincs e Steffens úrnak, de az a nagy keresés, mellyel szórakozni törekszik, páratlan. A Jókai Kárpáthy Jánosa egeret nyeletett az udvari bolondjával, a cigánnyal. Steffens úr fogott az utcán két szegény, rongyos, napszámos embert. Megkérdezte tőlük, hogy szeretnének-e enni egy pompás vacsorát. S akarnának-e keresni egy olyan summát, amelyet becsületes munkával sohse

kerestek. Megalkudott velük ötven és harminc márkában, s elvitte őket

Heidelberg legforgalmasabb terére. Hogy az ötven és harminc márkákért mit kellett végezniök a Steffens úr embereinek, bajos elmondani. Hát ma még nem csupán autók járnak az utcákon, hanem – lófogatok is. Az autók is, haj, csepegtet, hullat benzín-foltokat az utcákon. S a lovaktól pláne nem lehet kívánni, hogy illetudók legyenek, mint egy amerikai milliomos. Szóval Steffens úr, a két megvásárolt, szegény ördöggel megettette, amit a lábunkkal olyan óvatosan szoktunk kikerülni lovak-járta utakon. Ezért a gazságáért ítélték el vajmi kevés börtönre Steffens urat.

Steffens úr diner-je, Budapesti Napló, 1907. október 24.

***

Valójában pedig se civilizáció, se kultúra még ma sincs se a Lajtán innen, se a Lajtán túl. A civilizáció, ha teljes, több mint a kultúra, s a kultúra néha civilizáció nélkül jelentkezik, ami azt jelenti, hogy ugyanegyek. Sem a császári, majdnem luteránus s ma is feudális Németország, sem az ateista katolikus s plutokrata Franciaország polgárságai döntik el a vitát. A polgárságnak szinte mindegy: militáris császárság vagy pénzarisztokraták abszolutizmusa, csak neki segítsen. Sőt tréfás, amatőr, ideális anarchizmustól se riad vissza ez a túlhízott s agyoncivilizált polgárság. De azt nem sejti, nem akarja tudni, hogy civilizáció és kultúra nem az ő földadata, mint a vonatcsinálás, tőkegyűjtés, panamás demokrácia s egyébek voltak. A civilizáció kultúrát jelent, s a kultúra, mint egy ígéret, új korra és új milliókra, új emberek ébredésére vár, mert ma még – nincs.

Jegyzetek a Szajna mellől, Szocializmus, 1908. július 9.

***

Nem lehetetlen, hogy a polgári Franciaország félelmében máról-holnapra szavazati jogot ad a nőknek. Abban a hitben, hogy az „elromlott” tömegeket le lehet gyűrti a bigottaknak maradt nők

voksaival. Mert csak két útja van a reakciónak: vagy egyenesen agyonütni a vokst vagy – tovább demokratizálni. Az első lehetetlen, a másodikra esetleg kénytelen lesz ráfanyalodni. S ezzel azt éri el, hogy a nőket, az anyákat is beledobja a forradalmiság edző kohójába. Mert Napóleon, aki a vokst helyett mindenbe a maga vokst teszi, nem jöhet már. Ha az „előkelő” művészelvek elpusztulnak is a tömegek parfümtelen illatától, a tömegek jönnek. Jönnek, mert ez az ő hivatásuk, kötelességük, parancsuk. A vokst ellen nem lehet küzdeni, mert a vokst, mint ők, a polgári demagógok mondották valamikor: Isten szava.

A vokst ellen, Népszava, 1908. július 26.

***

Sem a pompánk, sem a vidámságunk nem hasonlít a III. Napóleon Franciaországáéhoz. Bőrünk van, de nem osztrák, nem magyar, nem osztrák-magyar, afféle összevarrott bőr. Komoly háborút saját becses bőrén még nemigen érzett a Habsburg-monarchia mai generációja. Bosznia okkupációja csak amolyan muszáj, rossz álm volt. De amikor olasz vert vagy porosz vert bennünket, itt-ott még örültünk is. Ki tudja hát elképzelni, mit jelentene egy nagy háború most Ausztria-Magyarországnak? Franciaországban a nemzeti katasztrófa eggyé és egyformává tett mindenkit. Taine⁸⁸, Renan⁸⁹ istenien hideg, eszes voltukból kivetkeződtek. Verlaine pedig hazafias jeremiádot sírt.

Angolországra is emlékszünk a búr vereségek minapi idejéből. Milyen méltóságosan gyászos és kemény volt ez a nagy náció. Már Oroszországban a háború a régen készülő delíriumot törette. Már Oroszországban orosz milliók áldották azt a napot, amelyen fűbe harapott sok ezer ifjú katona.

De egy bizonyos, hogy minden más élet megáll, ha jön a háború. És jaj az olyan háborúzó országoknak, ahol lappangó keserűségek vannak. Pokoli színjáték lehet abból, ha a hatalmasok háborút hoznak arra a földre, melyet dunai birodalomnak nevez a Nyugat.

És ha háború lesz?, Budapesti Napló, 1908. október 9.

#civilizációkritika

„Minden mai földi küzdelemnek célja: a vagyon”

A barna arcú Jukantor herceg,⁹⁰ Kambodzsa királyfia jut az eszembe.

Napkeleti, ragyogó országából, melynek bársonyos fűvét, pompázó virágát francia légiók tapossák, Párizsba jött a délceg királyfi. Kétezer éves büszke családjának első sarja, ki észrevett, felkeresett bennünket, szájalomra méltó nyugati páriákat...

Fehér elefántján nem indult boulevard-sétára Jukantor herceg. Nem bámultatta meg gyémántos fővegét. Az opera szépeit sem léptette el maga előtt. Semmiképpen sem tett úgy, mint azt mi, civilizált nyugatiak, minden egzotikus princiótól elvárjuk. Jukantor herceg hetekig nyelte a párizsi port, füle belefájdult a kiállítás világpiacának durva lármájába, nézett, vizsgált, gondolkozott, tanult. Meg akarta találni a bölcsesség kövét. Tudni akarta, miért büszke, miért dölyfös, miért tirannus a nyugati fehér. Tudni akarta: mi joggal taposnak francia légiók Kambodzsa szűz mezején. Miért jött idegen faj büszke úrként oda, hol boldog nép fölött, buja napsugaras, paradicsomországban boldogan uralkodik kétezer év óta egy család, melyet az ég küldött választott népe számára. Ezeket akarta megtudni és számon kérni Kambodzsa hercege.

Mikor eleget látott és tudott, felment a francia közvélemény imperátorához. Felment a Figaro szerkesztőségébe. Megírta a maga igazait. Napokig erről beszélt a forrongó Párizs.

Két kultúra csapott össze – írja Jukantor herceg. Az önöké, az új s a mienk, a régi. Két világ keresi az igazát: az önöké és a mienk. Két világ nem érti meg egymást: az önöké és a mienk. Nem is érthetik meg. Mink a természet édes gyermekei vagyunk. Önök a mostohák. Minékünk süt a nap, mienk a fény, a meleg. Önök a föld méhét rabolják meg fekete, melegítő kőszénért. Mi játszva szedjük a datolyát, kegyes hozzánk édes természetanyánk. Nálunk nincs éhező, nincs szomjúhozó. Önök egymást tiporják le a kenyérharcban, s mégis éhezik annyi millió. A mi vallásunk az öröm

és a kibékülés. Az önöké az eredendő bűn s a folytonos küzdés. Nálunk a *szép* a cél. Önöknél a *gyomor megtöltése*. Nálunk a semmittevés erény, az álmodozás divináció⁹¹. Önök az embert lealacsonyító *munkát tették erénnyé*, az *álmodót*, az istenek igazi kiválasztottját léhűtőnek tartják.

Mi boldogok vagyunk, önök boldogtalanok. Mi az élet *művészei* vagyunk, önök szerencsétlen kontárjai. Nem értjük meg egymást. Mi legalább sohasem fogjuk, s nem is *akarjuk* megérteni önöket.

...Jukantor herceg jutott hát eszembe. Ő talán még most is ott bolyong Párizs labirintjei közt, de nekem úgy tetszik, hogy ő a mi szívünnké, lelkiismeretünnké vált.

Úgy van, úgy. Nekünk a munka jutott. Harc a kenyérért, ez a mi sorsunk. A mi életünknek minden eseménye – egyéné vagy tömegeké – *egy kisebb vagy nagyobb darab kenyér*. A mi életharcunk riadója a *gyomorkorgás*. Reményünk: a percnyi jóllakottság. Alkotásunk: a gyomorért folytatott munka gloriifikációja⁹². Hitünk: a jóllakott örök nyugalom. Költőink nem azt zengik, hogy lesz még boldogabb életünk is. Minden biztatásuk: a *küzdve küzdés*...

A hódító szép, Szabadság, 1900. október 25.

***

Az emberek kétfélék. Vagy uzsorások vagy szeretnének uzsorások lenni. A pénz és áruuzsora csak két fajtája a nagy elterjedt uzsorának. Ezer fajtánál is többje van ám ennek. Az uzsorára a föld nevel bennünket. Csodálatos mégis, hogy az agráriusok lelke borzad meg legjobban az uzsorától. Uzsora pedig minden aránytalanság. Uzsorás az én lapom is, mely nem fizet annyit, hogy igényeim szerint éljek. Uzsorás a nagy közönség is azonban, mely csak alamizsnát nyújt az ő lelkiismeretének, a hírlapnak. Ám a nagyközönség nagyobb részét uzsora nyomorgatja. A kereskedő rettenetes áldozatok árán jut ma egy kicsi, szegény egzisztenciához is. A gazdaember sincs különben. Az államhivatalnok meg éppenséggel sincs. De nincs az ügyvédek, orvosok, iparosok, tanítók stb. stb. legnagyobb része. A legtöbben, kik élünk. A legnagyobb

uzsorás hát az *élet*, mely rettenetes kamatokat szed azért a kevés gyönyörűségért, amit nyújt...

A hétről, Nagyváradi Napló, 1902. június 1.

***

- **Önöknek, fehéreknek, európaiaknak, mindannyiuknak van egy kellemetlen szaguk.** Némelyiküknél ez alig sejtethetően enyhe. Rendszerint brutális és lázító azonban.

Hát így volna? A kis japán azt mondja, hogy így van, sőt valami olyast is mondott, hogy ez a rossz illat valamely más módon meg van mindenünkben. Mindenben, amit produkálunk. Szagosak az érzéseink, a gondolataink is. És itt újra beszéljen a kicsi japán: - Mert önök nem tiszták. Nálunk a leghitványabb napszámos is kétszer-háromszor fürdik naponként és megiszik szinte három-négy liter cukortalan teát. Nem gondoltak önök arra, hogy iszonyú differenciát jelent ez a külső és belső mosakodás. És mindenek fölött pedig az, hogy minket nem mérgezett meg az alkohol. Önöknek az alkohol mindnyájuknak ott van az arcán, a vérükben, a gondolkozásukban, az életsorsukban. A bűnös tisztátalanság lesz az önök végzete. Önök nem jól táplálják sem a bőrüket, sem a gyomrukat, sem a nemi gerjedelmüket. És legfőképpen az alkohol lesz a végzetük. Itt már az önmegtartóztatás sem használ. Mert sokszázados a bűn. Aki önök között az önmegtartóztatás apostola, az sem lehet nyugodt. A vére már nem tiszta. Az elődök s a régi alkoholok elvégeztek már mindent.

Így beszélt az én kicsi japán barátom egyszer a sok beszélgetés során. És szinte megszállotta szívem a gyűlölet, beszédével úgy megriasztott. Valóban nem vagyunk-e mi „fehérek“ bűnhődői az apák bűneinek? És vajon nincs-e „sárga veszedelem?“ Elöttem, szemben ül a kicsi japán, tiszta, barnasárga arca olyan, mint egy élő szfinkszé, s a ferde szemek különös és nagy mélységeket tárító sugarai szinte lehunyatják az én gyöngé, gyáva szememet...

Mit mond egy kicsi japán, Budapesti Napló, 1904. augusztus 3.

***

Mert bizony isten szomorú dolog legtöbbször milliomosnak lenni. Ami minálunk, koldusoknál, kisebb-nagyobb részben az élet ösztönzője, náluk az abszolút illúzió-haramia. Övék a pénz. Pénzzel le lehet vetkeztetni mindent. Le lehet szedni minden fátylat a világról. Fátyol nélkül, illúzió nélkül pedig igen-igen keserves élni. Tessék elhinni.

Az ő életük, Budapesti Napló, 1905. január 14.

***

Nem döbrentek meg önök már, ha feudális, büszke mágnást automobilban láttak? Nem jutott eszükbe: íme ez a lény a középkorban él vágyával, akaratával, egész kis primitív lelkével, s a modern emberi haladás legújabb mozgó gépébe bele mer ülni. Ez vagyunk: mi. Postánk, vasútunk, telefonunk, parlamenti palotánk, orfeumunk, nyomorúságunk, betegségünk, mindenünk, mindenünk, ami külsőség: veszettül kimívelt. De a lelkünk!... Az visszamaradt.

Jókai szobra, Budapesti Napló, 1905. február 26.

***

Világszerte divatos ugyan a gondolkozás kultusza, sőt még a poéták is mintha újra divatba kezdenének jönni. De az álmok el akarnak most már menni végleg a földről. Az álmok, mámorok és a régi rendű vágyak. Ám valójában az emberi vágyak meglelték a pozitívumot. Minden mai földi küzdelemnek célja: a vagyon. A többivel, a gondolatokkal, érzésekkel, hagyományokkal és a többivel csak éppen áztatjuk magunkat.

A Darmsättdter, Budapesti Napló, 1905. március 7.

***

Az automobil par excellence az életcsúcsra került harmadik rendnek diadalszimbóluma. A leggőgösebb polgári jármű. Az egyéni iparkodásnak, a vagyonnak, a lázas életnek, a gyorsaságnak,

a parvenű-gőgnek kereken röpdülő proklamációja. Az automobil azért kellett kitalálni, hogy a burzsoa-góg most már végleg halálra gázolja a lovagi dölyföt. Az új high-life⁹³ a régi high-lifet. A jelen a múltat.

Megéreztek ám ezt Franciaországban is a régi arisztokráciának ama kevesei, kiknek zsebében akad még néminemű pénz, vagy akik polgári iparkodással tartják fenn történelmi nevük régi fényét. Siettek automobil-clubjaikat megcsinálni s demonstrálni, hogy ők is beleillenek az új szekérbe. Abszolúte nem sikerült. Az automobil a sans-culotte-ok⁹⁴ unokái számára készült. A milliók új urainak számára. Az automobil olyan életfelfogás csináltatta meg a technikusok agyával, mely négy nemzedék alatt kiforgatta tengelyéből a régi világot. Az új vezető társadalmi elem számára készült az automobil, mely már leszámolt az Uzés-hercegekkel, s mely gögösen nevet, ha a múlt arisztokráciája berzenkedik, s melynek csak akkor válik ólomszínűvé az arca, ha az új sans-culotte-ok az új forradalmi dalt éneklük palotájuk alatt.

És nálunk azért nincs hazája az automobilnak, mert nálunk elsikkadt a harmadik rend. Nyomorékul be akarják ugyan tölteni a helyét egy kis töredékkal. A külföldi mintákban utazó szocializmus akarja főképpen elhíttetni önmagával, hogy itt a gögös, dús polgárság alól kell kirántani a hatalom székét. Dehogyan van ez így. A faktum az, hogy mi vagyunk Európa egyetlen feudális országa. A sallangos négyfogatú hintók országa mit akar az automobiltól? Ahol még azok is, akiknek a nagy hiátust kellene kitölteniök társadalmi tagoltságunkban, akik az új idők divatja szerint szereztek vagyont, örült irigységgel szemlélik s majmolják a történelmi arisztokráciát, ott hogy lehetne polgári gógról beszélni, s ott hogy lehetne villamos, pompás automobilról lenevetni a trottlit⁹⁵ a négyesfogaton vagy szintén automobilon, hol azonban még kiáltóbb az ő trottliséga? Dehogyan! Sőt beszélnek nálunk új vagyonú nagy urakról, kik természetesen sietnek földbirtokot vásárolni indusztriális forrású pénzükön, hogy vidéki birtokukon gyönyörű négyes ötös fogatokon járnak. Budapesten azonban félnek – a megítéltetéstől. A mi burzsoáink tehát még négyes fogatokkal sem mernek hadat üzeni a régi, de nálunk örök uraságú high-lifenek.

Amit az automobil beszél, Budapesti Napló, 1905. május 17.

***

Jön a hír, hogy Edison föltalálta azt, ami több az izzólámpánál s a fonográfnál. Az új, a csodálatos batteriát⁹⁶. Ezután zsebünkben fogjuk hordani az erőt. Egy kis akkumulátorral száz mértföldet futunk. Kinek jut eszébe, hogy ez egy nagy szakításnak a fázisa újra? Pedig az. Az ember szét készül szakítani egy sok millió éves viszonyt. Elúzi magától az állatot, aki végigkísérte a gyámoltalanság idején. Nem kell a ló, a marha, a kutya, az iramszarvas és a többi. Az ember egyedül akar maradni.

Egy nagy szakítás, Budapesti Napló, 1905. szeptember 21.

***

A kultúrtársadalmak mai életében nagy szerepük van a gyarmatoknak. Naponként jönnek a hírek. De mióta jönnek. Mióta gyarmatok vannak. Az angol otthon típusa a büszke, szabad jogembernek. Hogy milyen a gyarmatokon? Indiában is tudnának erről ma is még beszélni. A francia ember otthon méltatlankodik egy ismeretlen honfitársa hajaszálának meggörbítése miatt, a gyarmatokon dinamitot nyelet a jó bennszülöttel s fölrobbantja. Vagy még elmésebb multságokat eszel ki. Németország pláne vezet ezen a téren. Az emberkínzásokon s a bennszülöttek megrablásán fölül is tud újat adni Németország. Ma valami csúnya gyarmatügyi panama híre jön innen. Ami vadság, kapzsiság, fenevadság, züllöttség már túlon túl nagy mértékben jelentkezik boldogabb kultúrországokban, az lecsapolódik a gyarmatokra... Hajh, hajh, hogy Magyarországnak nincsenek gyarmatai...

A gyarmatok haszna, Budapesti Napló, 1905. október 26.

***

Venezuela köztársaság dolgáról pár soros táviratot közöltek a magyar lapok. Pedig ennél érdekesebb esemény századok óta nem

esett. Castro elnök⁹⁷ és üzlettársai voltak e köztársaság urai. Ezt a szatócsligarchiát kellett megbuktatni. Az Egyesült Államok pénzemberei részvénytársaságot csináltak e célból. Forradalmat szítottak, hogy Venezuelát megnyissák az Unio vállalkozásainak, melyeket Castro és társai kiszorítottak. Ötmillió dollárba került a new-yorki Lipótvárosnak ez a forradalom. De sikerült. Az emberiség pedig belenézhet a jövőbe. Államok sorsa felett a Pénz urai fognak dönteni.

A pénz, Budapesti Napló, 1906. április 19.

***

Guillotin doktor emeletes kése lomtárba vándorol. Franciaországban nem fognak nyakazni mostanában. [...] Egy sztrájkos aratáskor, egy Csekonits-birtokon például, két perc alatt több embert ölnek meg, mint amennyit Európa bírái két év alatt halálra ítélnék. Egy gondatlan gyárban több ember hull el, mint Macedóniában. Nagyurak automobilja se haszontalanul rontja a levegőt. A fölséges államról ne is szóljunk. Ő mindenütt hors concours⁹⁸ áll. Elsenyvedett egészség, éhhalál, születésében meggátolt csecsemő, öngyilkosság állami vagy társadalmi babona miatt. Ezer guillotine-ja van az államnak, mely nagyon sokszor egy uralkodó társadalmi osztály szigorú egzektora⁹⁹. Mennyi halál terhelné a lelkét. Jó, hogy nincs lelke neki.

Naiv lény a mai társadalom embere. Mennyi büszkeséggel hozsannázik a halálbüntetés eltörlésének. Pedig csak kinevezett hóhér nem lesz ezután itt Franciaországban. És a guillotine kerül ezután a lomtárba. És bírói ítélet nem lesz fejevételekről. De például akármely férj ölhet, ha egy kis szerencséje van. Ha tettenéri az asszonyt. Akár mind a kettőt megölheti. Csak jól szavaljon a burzsoá esküdtek előtt. Mondja, hogy a jogos düh elvette az eszét. Fölmentik. Íme ez is törvényes ölés. A rendőr is törvényesen lövi le a Montmartre¹⁰⁰ valamelyik veszedelmes apacsát. Hát a katonák? Hát a gyarmatokon? Már Algériára sem vonatkozik az új rend. Madagaszkárban pedig vígan öli a köztársaság a fekete delikvenseket. Lelketlen póz volt bizony csak a guillotine

fölfüggesztése. Még valami nagy elvet sem glorifikál. Ől az állam, öl a társadalom, öl a katona, öl a fölszarvazott férj, öl a rendőr, öl a rabló, öl az örült, öl a fehér civilizátor, öl a tőke, öl a vonat, öl mindenki. Minden élő ember egy eleven guillotine. Guillotin doktor nyugodhat sírjában. Csak a guillotine-t ölhetik meg. Miként az iskolában is tanulhattuk, az eszme: az halhatatlan. Főképpen az ölés eszméje.

Guillotin doktor kése, Budapesti Napló, 1906. augusztus 26.

#irónia

„Lepuskázták a mackókat a főúri nimródok”

(2085-öt írnak a mi Urunknak, a Jézus Krisztusnak születése után.) Az Európai Egyesült-Államok még nem proklamálta¹⁰¹ a világnak hivatalosan az ő megalakulását. A szövetséges államok parlamentjei még nem ültek össze. És ez szándékos késlekedés volt. Előbb az európai Tudományos Akadémiák közös, nagy gyülekezése volt a soron. Az Európai Egyesült-Államok azt akarta demonstrálni, hogy a páratlan világeseményt, a szolidaritás e nagy művét a Tudomány teremtette meg. Nem a parlamentek, hanem az Akadémiák. Ami hihetetlennek látszott még nem is régen, azt mindenki hitévé tették a népek tudósai. Leomlottak a gyűlölködés korlátai, s közös boldogságra ölelkeztek össze minden művelt, szabad európai népek.

Genfben gyűlt össze a világnak ez a legszebb gyülekezete, melyre kaján, fájó irigységgel néztek a Délamerikai Egyesült-Államok, Orosz-Ázsia, Kína, Szabad India, Japán, a Délafrikai Egyesült-Államok s egyéb nagy más kontinensi hatalmak világlapjainak kiküldött munkatársai. Világos volt előttük, hogy Európa most már legyőzhetetlen, s érezték, hogy az ő államaik bármint is izmosodnak, a Tudománnyal bírkózni nem lehet, s Európa marad örökké a Tudomány klasszikus földje.

És mámoros, büszke hangon üdvözölte az Európai Egyesült Államok arisztokratáit a genfi tudósok legöregebbje.

Elmondta, hogy a huszadik század tudósainak köszönheti főképpen az emberiség ezt a szent, diadalmas napot. Nagy eredményeket, világokat jelentő fölfedezéseket köszönhet az előző századnak a világ, s ezek a nagy eredmények egyesítették boldogságra a népeket.

A genfi tudós elősorolta Európa Tudományos Akadémiáinak főműveit a huszadik században. Mindegyik Akadémia maga jelölte meg, melyik eredményére a legbüszkébb. A párizsi Tudományos Akadémia Naptanulmányát tartja legnagyobbra, mellyel esztendőkre a legpontosabban tudja területekre megjósolni az időjárást. A stockholmi Akadémia az Északi Sark teljes fölfedezését vindikálja¹⁰² magának. A berlini Akadémia a fogantatás misztériumának a megoldását. A szentpétervári az emberi élet tartamának megnégyszerezését.

Egy-egy bibliai, isteni csoda mindenik náció tudósainak a klubja. És most jön a magyar Tudományos Akadémia jelentése. A genfi professzor hangja megreszket, mikor olvassa: a magyar Tudományos Akadémia pedig a huszadik században határozottan kimutatta, hogy a nemesi előneveket nem kis, hanem nagy betűkkel kell írni.

A nemesi előnév, és a nagy betű, Budapesti Napló, 1905. április 19.

***

Lehet, hogy nevelősködnöd kell odafenn. Az Istenért vigyázz! Olyan családhoz kerülhetsz, ahol van lány, de pénz nincs. Valami számságot ne csinálj!... Házasodni pénz nélkül – még elgondolni is borzasztó!...

Szóval légy okos!... Hideg és számító. Iparkodj gazdag ember lenni. Keress, szemelj ki egy gazdag leányt! Elég csinos fiú vagy, aki a szerelmes trubadúrt is elfogadhatóan tudná játszani. Rajtad áll minden...

Lásd, egy cseppnyi önzés is szól belőlem. Én már alaposan kijátszott ember vagyok. Koránvényt, nervózus¹⁰³, fáradt. Valamelyik pillanatban kiejtem a tollat, s mit csinálok akkor?...

Abban bízom, hogy te nem engeded magad kompromittálni, s adsz nekem is egy zugot...

Utoljára hagytam a legfontosabbat. Hallom, hogy valami önképzőköri pályadíjat nyertél. Verssel vagy novellával – meg sem írták jóformán.

Édes öregem, ugye nem igaz?...

Ugye nem igaz? Ugye nem írtál te sem verset, sem novellát?

Borzasztó volna elgondolni is. Hát a te véred is meg volna mérgezve?

Dobd el azt a nyomorult pennát, égesd el azt a szamárságot!... Egy családból elég egy bolond!... Többet nem tudna elviselni szegény édesanyánk. Ne írd verset vagy novellát, ha lelked van, édes öregem! De nem hiszem, nincs bátorságom elhinni az egészet...

...Hogy vagy fiú?... Én a régi kopott reporter vagyok. Avval a problémával tépelődöm folyton, melyikünk nézi le jobban egymást: a világ engem vagy én a világot?...

Levél, Szabadság, 1900. június 22.[104](#)

***

A népszámlálás be van fejezve. Nagyváradon is publikálva már az eredmény. Ne essenek azonban kétségbe a számláló biztosok, ha tudásukra hozzuk, hogy számaik nem hitelesek. Abban a reményben, hogy kerékbe nem törik érte, e sorok írója leleplezéssel szolgál. Őt tudniillik teljesen kihagyták a számításból. A népszámlálás alatt egy kis lakás-interregnuma volt, s így szállodában lakott. Ott pedig nem kereste senki... Ilyen kis tévedések szép számban történhettek mindenütt. Várjuk a statisztikai hivatal összefoglaló jelentését. A statisztika a legszebb, legérdekesebb tudomány. Sajnos, amennyire mi szép magyar hazánkat ismerjük, a legnagyobb érdeklődés a *felekezetek* eloszlását fogja kíséreni. Nálunk ez a legfontosabb szempont. Még a gyomornak sem szabad felekezeten kívül állani. Ezért volt szükséges az istentelen szabadkőművesek kenyerét Szt. Antal kenyerével ellensúlyozni. Az elvetemült éhes ember ugyan nem érzi a

különbséget a vallásos és vallástalan kenyér között. Sajnos a mai kor botránnyosan közönyös a vallási dolgok iránt...

Hétről hétre, Szabadság, 1901. február 2.

***

Bódító akácillat májusi vegetáció nélkül, könnyű zivatarok, Orbán-napi fagyok, lankasztó hőség néha-néha: ilyen a politika pünkösdje. Van *nyelv* is, *tüzes* és *tüzetlen*, de a magyar politika mostani pünkösdjében nem szállnak e nyelvek lelkes apostolok fejére. Nyalnak inkább. Kézfejet és lábfejet. A legnagyobb esetben is csak peregnek, mint a szélmalom. A *nagy nyelvelőnek* nincsen szüksége apostolokra, csak kézcsókoló szolgákra s szentelt olajjal kent nyelvekre...

Pünkösdi hangulat, Nagyvárad Napló, 1901. május 26.

***

A hivatalbeli stílusról sok mindent összeírtak s írtunk már ebben az országban. Megállapodott hivatalbeli urak azt tartják, hogy a hivatalos stílusnak valami különös méltóságosnak kell lennie s olyannak, hogy az avatatlanok ne értsék meg egykönnyen. Gyönyörűséges *nagyvárad* példáját hallottuk ennek a hivatalos felfogásnak. Nemrégiben egy fiatal jogászembert neveztek ki a törvényszékhez. A fiatalember tele volt persze ambícióval, s ambíciói közé tartozott az is, hogy ő magyarul és értelmesen írjon hivatalosan is. A „tatik-tetik” szörnyűségei ellen volt különösen gyűlölettel eltelve az ifjú hivatalnok. Egy szép napon aztán csinált vagy húsz végzést. Mind igen gondosan csinálta meg, s valamennyit „tatik-tetik” nélkül, kifogástalan világossággal és magyarsággal. Aztán átvitte az aktákat a bíróhoz, aki mellé „osztva” volt. Az öreg bíró belenéz az első aktába, s valósággal elsápadt. A másodiknál már pirosodni, a harmadiknál káromkodni kezdett. A negyediknél pedig összefogta az egész aktacsomót s széjjeltépte. Azután komoly, feddő hangon szólt a könnyelmű ifjúhoz: – Nem tudom, hogy leszünk.

Nagyon kevés tehetsége van ezekhez a dolgokhoz. Még írni sem tud. Az ilyen fogalmazást pedig nem veszi be az én gyomrom.

Az ifjú jogász pedig azóta úgy ír, ahogy illik komoly hivatalnokhoz, s ha önök – adós társaink – olyan végrehajtási végzést kapnak, amelyben minden második szó „tatik-tetik“, s aminek a megértéséhez külön hites magyar tolmács kell, legyenek egészen biztosak, amaz ifjú ember írta, kiről a fentebbi eset „íratott“, s okulás és tanulás okából nyilvánosságra „hozatik“.

A hivatalos stílus, Nagyvárad Napló, 1901. július 10.

***

Miklós cár: Sajtószabadságot adok Oroszország népének.

Vlagyimir nagyherceg: Ha téged ez mulattat, tessék.

Miklós cár: Alkotmányt adok Oroszország népének.

Vlagyimir nagyherceg: Bon.[105](#)

Miklós cár: Általános választói jog is lesz Oroszországban. Imádni fognak engem a milliók.

Vlagyimir nagyherceg: Bánom is én.

Miklós cár: Földet osztatok ki a parasztok között. Már ki is adtam a parancsot. Van a Romanov-családnak elég.

Vlagyimir nagyherceg: Földet? A mi földünket? (Pofonüti a cárt, mint az minden lapban olvasható.)

Egy pofon története, Budapesti Napló, 1905. december 13.

***

Bereg vármegyében jó dolguk van a medvéknek. Sokkal jobb, mint a rutén parasztoknak. És sokkal jobb, mint az ellentálló tisztviselőknél. Sőt Bereg vármegyében csak a birtokos mágnásoknak és a medvéknek van jó dolguk. Történt, hogy Bereg vármegye erdőségeiből kipusztultak a medvék. Lepuskázták a mackókat a főúri nimródok. Mivel pedig medvék nélkül nem érdemes uradalmat sem tartani, Gyergyóból hozattak tenyész-medvéket Bereg vármegyébe. Becézik, gondozzák, táplálják őket. Nem kell félni, úgy elszaporodnak majd, hogy a szegény ruténak

még a gyermeke sem lesz biztonságban tőlük. Vajon sokáig késik még az az idő, mikor új lelkű különöcök majd a kivesző medvék módjára a kivesző grófokat veszik gondozásba?

Medvék, Budapesti Napló, 1906. március 10.

***

Ime Vilmos császár[106](#) **palotájában trafikot nyitottak.** A földszinten egy nagy helyiséget bérbe adott ki a császár, mert bizonyosan jó bért kap érte. Feudális gögű urak hanyattvágódnak e hírre. Pedig nincs ebben semmi különös. De benne van a mai élet, s talán a mindenkori élet igazsága. A régi nagy kultúrák idején sem volt ez másképpen. A seftet a császárok sem vetették meg. A pénz pedig – pénz.

A napokban Rozsnyóról jött a hír: a rozsnyói püspök bolthelyiségeket rendeztet be palotája földszintjén. A trafikoké a hatalom. A trafikok beveszik Siont, kikezdi a császári palotákat s szállást kapnak papi fejedelmeknél. Hódító császároknál is hódítóbbak voltak s lesznek a trafikok.

Hódító trafikok, Budapesti Napló, 1906. április 7.

***

A derék Fabricio, a Hungária-hotel gazdája, nagy ünnepet rendezett. A Lidó magyar hoteljének avatóünnepét. Elmélázott egy kicsit az ünnepen s a pezsgőnél, mely francia és jó volt, megkérdezte diszkrétén tőlem, amit már megkérdezni okvetlenül régen készült:

- Ugy-e hogy számárság volt Hungáriának keresztelni ezt a hotelt?

- Ha a magyar vendégekre számít, akkor bizony, bocsánat, számárság volt.

Még jobban elmélázott az én Fabricióm. Nagyon sokára és csendesen mondogatta:

- Különös emberek, hajh be különös emberek a magyarok. Csak úgy lehet kedvükben járni, ha nem jár kedvükben az ember.

Nem akartam megmondani Fabriciónak, hogy klasszikusat mondott. Mintha csakugyan ilyen különös természetünk volna nekünk.

A különös magyarok, Budapesti Napló, 1906. október 7.

***

Egy francia orvossal utaztam Párizsból most hazajövőben. A Balkánra iparkodott a doktor, s azóta Konstantinápoly felé járhat. Amikor megtudta, hogy magyar vagyok, nyugtalanítóan vizsgált végig. Úgy figyelt, úgy mustrált, hogy majdnem dühbe jöttem. Orvossá változott útitársból s nyájasból töprengővé. S egyszerre vallatni kezdett, akárcsak ha beteg ember ágyánál állna: – Nézze, kérem, nálunk Franciaországban is vannak nacionalisták, hazafiak. Emberek, akikre rájön a hazaszeretet, mint a szívbajosra a görcs. De mégsem olyan veszedelmes ez az epidémia¹⁰⁷, mint önöknél. Én foglalkozom ezzel a bajjal s ha egyszer időm lesz, ellátogatok Magyarországra. Sok talán önöknél a mocsaras tájék vagy a táplálkozásuk helytelen?

Dühösen akasztottam meg gyalázatos beszédjében a franciát: – Hát ön betegségnek tartja azt, ha valaki imádja a hont? Micsoda perverz, micsoda degenerált, micsoda szomorú észjárás.

– Nem, nem, uram, a hazaszeretet ellen nincs orvosi kifogásom. Ha az titkos, csöndes és munkás.

– Titkos, csöndes, munkás, hát még mit? Akkor semmi értelme sincs az egész hazaszeretnek. Nem, nem, mi magyarok, ilyen beteges teóriákat nem engedünk magunkhoz. Mi kiáltjuk, mi sírjuk, mi ordítjuk, mi nem titkoljuk. Mi szeretjük, szeretjük, szeretjük a hazát. Versekben, mint egy nagy költőnk, Rudnyánszky Gyula.¹⁰⁸ Avagy cselekvésekben, mint egy nagy magyar cselekvőnk, Nessi Pál.¹⁰⁹

– De kérem, ezalatt önök csinálhatnának mást is. Nagy föltalálókat, nemzetgazda zseniket, nagy írókat, művészeket. Akikről az egész világ tudná, hogy magyarok. Micsoda dicsősége volna ez a magyar géniusznak. De önök úgy tesznek, mintha megharapta volna valamennyiüket egykor egy gyanús kutya.

Hirtelen kitör rajtuk a hazaszeretet s olyan lármát csapnak, hogy még a szomszédjaikat is zavarják a munkában.

- Lári-fári, istentelenség, amint ön beszél. Szeretni kell igenis a hazát s mi, esküszöm, szeretni fogjuk.

Itt megállott a beszélgetésünk, haragudtunk egymásra. Budapesthez közeledtünk és én szedelőzködtem. A búcsúzásnál csöndesen beszéltem hozzá a francia: - Uram, én önnek megvallok most valamit. Tíz évi kutatás és kísérlet után én nagy eredmény előtt állok. Talán holnap, vagy holnapután az egész világ tudni fogja. Én biztosan föl fogom fedezni a bacilusát annak a betegségnek, amiről szóltam.

Sápadtan, remegve szálltam le a vonatról. Íme, itt van előttem újra szép Budapest. Magyar Supilókkal, horvát Vajdákkal és oláh Somogyi Aladárokkal. Ha ezek tudnák, milyen veszedelmes ember utazik át az országon, fölrobbantanák a francia doktor vonatát. Istenem, mi is lesz, ha csakugyan fölfedezik a bacilust.

Ha a bacilust fölfedezik, Budapesti Napló, 1907. június 25.

***

Kossuth Ferenc üzent a francia tókének: ömöljön Magyarországba. Üzent a francia milliomosoknak, jöjjenek ide vállalkozni. Óhózzá, egyenesen Óhózzá, csinnadratta-bum-bum. Tudvalevő ugyanis, hogy a pénzhez csak hírlapi fölszólítást kell intézni. Erre rögtön jön, rohan, szalad, érkezik zsák-számra. Hát Japán már nem igen adhat libretto-anyagot az operett-íróknak. De ha így haladunk, ad majd helyette Magyarország elegendőt. Kossuth ő excellenciájának üzenetére jöttek garmadával a francia válaszok. Egy párizsi, érdeemes kokott például állami bodegát akarna magának Budapesten kormánypenzen berendeztetni. Itt magyarruhás nők szolgálnának föl s mulatók képviselők hitelt és árendeményt kapnának. (Ha megcsinálják csakugyan, ajánljuk ezt a címet: Magyar-francia államilag segélyezett bodega - Kossuth Ferenchez.) Egy francia föltaláló csekély tizenhárom millió frankot kér egy egyelőre titokban tartott találmányának a gyártására. Ilyen és még

csinosabb ajánlatokkal válaszolt a francia tőke Kossuth Ferenc és Hugues le Roux¹¹⁰ üzenetére.

Akiknek Kossuth üzent, Budapesti Napló, 1907. június 26.

***

Az Állam sokszor ríkatott meg szegény bennünket, és mégis fáj, hogy most az Államot nekem és most kell elsiratnom. Valóban úgy van, ahogy egy jeles barátom írja: az Állam (nehogy baj történjék a cenzúrával – általában az állam) megbukott a Háborúban. Senkinek se lehet fogalma, mi jön helyette, de valószínűen megtartja a nevét, és – más lesz. Óh állam, Állam, be szép kigondolás valál, s mennyire csak szép lehattél, hogy most jóságod híján fogsz tönkremenni.

Az Állam siratása, Világ, 1915. október 24.

#filozófia

„Nyugtalan, vajudó a Kozmosz”

Úgy érzem, hogy a Messiásnak ismét meg kell születni. Nem hat már az emberre semmi, csak a halál példája. Mert a haláltól mindig rettegett és mindig rettegni fog az ember.

Fél a haláltól. Ez is öntudatlan nála. Mert ha ereje volna a halállal leszámolni, hinne a feltámadásban is!...

Feltámadás... Ma a feltámadást ünnepeljük.

A hit ünnepe lenne a mai nap!...

...És én hiszek. Az én szívem átfogja a nagy ünnep varázsa, s megtelik hittel, reménnyel, büszkeséggel.

Mióta a földre szállt Igazság meghalt a kereszten csúfos halállal, de feltámadt az egész mindenséget beragyogó diadallal, hányszor tévelyedett el már az emberiség!...

De a feltámadás ereje mindig megmenti. A Messiás még mindig a földön van. S míg egy ember van, ki az eszme diadalában hinni tud, folyik a megváltás.

A megváltás pedig feltámadást jelent!...

...Ez az én hitem, ez az én vigasztalásom a feltámadás ünnepén!...

A feltámadás ünnepén, Debreczeni Hírlap, 1899. április 1.

***

Megszoktuk már a napi eseményeket pillanatnyi érdekességűeknek tekinteni.

Minél perverzebb, minél szokatlanabb, annál jobban hat egy-egy úgynevezett „szenzáció” az idegeinkre. Törvény, ok, összefüggés után azonban nem kutatunk. Vagy betegek, vagy restek vagyunk ahhoz, de a legvalószínűbb az, hogy már kezdünk felejtetni gondolkozni.

Ahogy van, úgy van. Szinte dogmává lett a nemtörődömség, ahol az egy kis gondolkozással is járna. Az ördög szerezzen magának hiábavaló gondot: van úgyis elég bajunk, miért vállalkozzunk szalmacséplésre. Íme: a modern ember filozófiája. Közöny minden iránt, ami kényelmes agyvelőinknek témát ad, de a konyhára nem hoz egy fillért sem.

Pedig a napi események, főképpen a legújabbak fölött ilyen könnyen elsiklani nem szabad.

Ezek az események a modern felületesség szemében jelentéktelenek, valóságban pedig egy megdöbbentő tanulság hordozói. Azt igazolják, hogy a mi haladásunk szemfényvesztés, s a közöny és a megalkuvás feltartóztatlanul dönt vissza bennünket a már rég elhagyottnak vélt sötétségbe.

Haladás, Debreczen, 1899. október 21.

***

Voltaképpen a gyomor és az idő kormányozza a világot. Jó gyomrú ember sohse csinált forradalmat. Ha a gyomor jól emészt, és van *mit* emésztienie – békés és nyugodt a kedély. A világ rendje dicső, az élet szép, s a városi vízvezeték a modern technika legcsodásabb alkotása. Viszont szép, ragyogó, derűs időben dinamitmerényletet a leggyűlöltebb falusi jegyző ellen sem követtek el.

Hétről hétre, Szabadság, 1900. július 15.

***

A tarnóci patak medrében lábnyomokra leltek. Azt mondja egy ifjú tudós, hogy azokat a nyomokat még a *régebbik kenozoos* korban taposták vízre vágyó, szomjas *mastodonok*, nehéz *dinothériumok* s karcsú lábú szarvasféle *lapárok*.

Csodás világ lehetett az. Hullámzások, vulkanikus erők dolgozgattak ennek a világnak hitt parányi föld kontinensének mai kontúrján.

És nem voltunk *mi*. A Himalája sem meredt az égnek, az Appenninek sem adtak szállást élőlénynek, a Kaukázus helyén forrongott a tenger.

Nem voltunk mi, félistenkedő törpék, és mégis volt élet itt a földön. Lázongó, kavargó, vulkanikus élet, mely nem kívánta s nem is termette meg a nyomorultan szervezett embertestet.

Nem voltunk *mi*. Valójában érdemes dolog, szép dolog lehetett akkor élni. A Jókai fantáziája lerajzolta már nekünk a *tertiär* csodás világát, s mi azt csudáljuk, hogy nem voltunk *mi*. És mégis volt élet...

Lábnyomok, Szabadság, 1900. augusztus 18.

***

Ahogy nyargalunk, rohanunk el mind messzebb a múltból: az emlékezni tudást egészen elfeledjük. Nem értjük, nem akarjuk érteni az élet régebbi erőit, mik valaha embermilliókat mozgattak. Isteni álmokat kikacagunk, szent tüzeken csodálkozunk, felséges emlékezéseken megütődünk. A holnapra sem licitálunk, de a tegnaphoz éppen nincs közünk. Nem vagyunk elég egészségesek az összefoglaló gondolatokra. Tudatosan hazudnak a poéták, hogy mítosz lesz a múltból. Nem lesz mítosz. Minekünk a mesék nem kellene. Mi analizálunk, tépelődünk, viaskodunk. De mindig csak a mán. Történeteket már íróemberek sem írnak. A mi történeteink reportok, egy fél órára szánvák. Bizony elfeledtük, bizony nem értjük az *aradi tizenhármát* sem. Ha ünnepet ülünk értük, *magunkat* ünnepeljük s a *mát*. A nagyhangú hírlapokban sincs egy őszinte szó. Robot, robot, keserves robot. Hiába tagadnók, így van. Meg fog bennünket vetni egy eljövendő kor, mert nincs igazunk, ha ámítjuk is evvel magunkat. Az emberiség halad, és haladnia kell. S ami szép, dicső van az emberiség történetében, azt mind a szentséges örület, a mámoros láz teremtette. Nem a mienkféle vegetáló önzés.

Hétről hétre, Szabadság, 1900. október 7.

***

Annyi bizonyos, hogy egy nagy dekadens kor készülődik újra születni: panem et circenses¹¹¹ kérő nagy tömegek kora. Egy darabig még elég volt a kenyér, most már nem. Csak ne kicsinyelnénk a száraz kenyeret a *munka* harsány jelszava alatt. Hiszen régi öreg igazság a munka nemességéről szóló is, de mi már alig tudunk hinni ennek a szép, becsületes mondásnak az őszinteségében. A munka ígája bizony csak feledteti azt, hogy az életből egyenlő jussal részesedhetnénk talán. A kellemetlen mellett a kellemesből is... Sohse lesz bizony ez valóság, de elvnek mindig igen szép lesz. S a szép elvek mindig hatni fognak az emberi gyengeségekre...

Hétről hétre, Szabadság, 1901. február 24.

***

Egy nagy, feltartóztatlan erupció előtt állunk. Előző korok hibái, tévedései készülnek önmagukat megbosszulni. A messiási tanításokat hant borítja. Talán nem újulhatnak meg már a Rajnparti vért napok. A hugenottákéi sem. De az emberiségre nagy csapások várnak. Sok könnyet, sok vért szomjaz még a föld...

...Az élet és igazság ünnepén bocsáttassék meg nekünk, hogy eljövendő nagy szomorúságok árnyképeit látjuk.

Nekünk fáj legjobban, hogy ünnepen ilyen tépő gondok szállnak reánk!

- ...Ünnepeljen azonban mindenki ép örömmel, önhite szerint. Zengjen az élet hozsannája: feltámadunk!...

Húsvét, Szabadság, 1901. április 7.

***

Oh, be nagyot is tévednek a koca-filozófusok, mikor a végtelenségre, az anyag örök törvényére, vagy ilyesmikre hivatkozással akarják megdöbbszteni, alázatra készíteni a dölyfös emberelmét. Van szörnyűbb felségesség, rettentőbb hatalom is, a legnagyobb: a *gyomor*. [...] Helber Andrásné, az elkényszeredett sápadt asszony, metsző, száraz hangon mondotta: - Hát miért is élt

volna a Juliska. Tizenegyen voltunk, s kenyér négynek sem volt elegendő.

Juliskának meg kellett halnia, mert ő harmadfél éves ártatlan bambaságával nem tudta, hogy nagy bűnt cselekszik, mikor naponként – sokszor kétszer is – kenyeret majszolt... És ott ültek körül a nagyteremben komoly és tudós férfiak. Olyanok, kik naponként ötször érzik a telt gyomor csodás gyönyörűségét. Idejöttek e díszes terembe, hol az emberi vad indulatok annyi rémes tanulságát hallották már. S most e rendesen evő, komoly, tudományos, igazságnak szolgáló emberek némán néztek csak össze. Egy percre bizonyos összekavarodtak fejeikben az agyvelőkbe oltott fogalmak.

Egy percre tán átsuhant agyukon a szörnyű világosság. Hogy a könyvek igazságai nem igazságosak. Hogy az *élet* talán a legnagyobb, legigazságtalanabb csapás. Hogy nem tudjuk, mi a bűn és mik vagyunk mi is tulajdonképpen.

A kenyér volt az ok, Nagyvárad, Napló, 1901. július 11.

***

Valamelyik erdélyi nagyasszony százhusz évvel ezelőtt levelet írt egy nyíri barátnőjének. A levélben rendkívül elmés, régi magyar úriasszonyi módon, közvetlen hangon tesz néhány elmés kiszólást az ő sivár, léha koráról, melyből kifogyott a szeretet, derű és melegség. Mióta gondolatait papirosra tudja róni az ember, bizony egyebet sem tesz. Panaszkodunk, hogy kezdetben vala az éden, s utána jött és maradt a bűn. Hogy az aranykorszak vasra változott. Hogy melegtelen, sivár, derűtlen a jelen. Egyebet sem teszünk és írunk a panaszról... És egyéb fegyverünk sem volt és nincs most se a hitnél. Hiszünk abban, hogy minden *megváltozik*. A panasz és a hit végig fogja kíséni haláláig az emberiséget s a Madách eszkimója haldokolva arra fog gondolni: milyen szép világ *volt*, mikor több *volt* a fóka, s milyen szép világ *lesz*, mikor több *lesz* a fóka. Mert kezdetben vala az éden, s utána jött a bűn, s a bűn után mindig csak *jönni fog* ismét az éden...

Azt a bizonyos, „régii jó világot” már kompromittálni sem kell, annyira kompromittálták. Az *éden* hite is igen gyöngécske már. A másik hit azonban nem gyöngül: a változás *jobb* lesz. Ez a kis rögeszme teszi pokollá és mulatóhellyé e földet, termeli a bölcseket és bolondokat, az erényeseket és bűnösöket, mindent, mindent...

A hétről, Nagyváradi Napló, 1901. november 17.

***

A babonás miszticizmusra hajlandóságnak, a szentimentális ellágyulásoknak napjai tartanak most egészen karácsonyig. Ezek a napok rendesen eseményesek s elevenek, de e napokban mégis valahogyan másképpen látjuk a dolgokat, mint egyéb időkben. Úgy kell valóban lenni, hogy így karácsony előtt szinte hajlandók volnának egymást szeretni is az emberek. De hajh, csak a hajlandóságnál maradunk meg, s a miszticizmus keresése és az ellágyulás is csak olyan talmi nálunk.

A hétről, Nagyváradi Napló, 1901. december 15.

***

...**Consummatum est...**[112](#) Elvégeztetett ez mindazokról, kik e földön javítani akarnak. A *názáreti* előtt is keresztre feszítették az igazságot s majdnem kétezer év múltán sincs ez másként... Messiások azért mégis lesznek mindig... Ez az egyetlen fölemelő a nagypénteki strófában, mely ma sötéten végigbúg a világon s mely ma sem tudja még megindítani az igazság hóhérait, kiknek kezéről csorog egyre a messiások vére évezredek óta s csorogni fog még évezredekig.

Nagypéntek, Nagyváradi Napló, 1902. március 28.

***

Most lázban ég a világ. Teleírt, eseményes az élet. Nyugtalan, vajudó a Kozmosz. Összevissza erők titkos, rejtelmes áramlatai kavarnak. Talán, sőt bizonyosan, nemcsak az apró kis Föld ég

ebben a lázban. Talán, sőt bizonyosan, idáig csak sok vergődés után, elgyengülve s kicsiségünkhöz mértén megkicsinyülve jutnak el e titkos, rejtelmes áramhullámzások... És mégis. Ami egy kis porszem dobása, egy kis véletlen epizódja a világerők tusájának: nekünk rettenetes katasztrófa. Mert oh, kicsivel vagyunk mi emberek jelentősebbek, látóbbak és eszesebbek a tekenős békánál, vagy a viharban vijjogó sirálymadárnál, s a mi dolgaink éppen nem lényegesek a mindenség erőinek eredője előtt... Hát bánkódjam azon, hogy a király haragszik? Avagy fájjon a nemzeti engedmények sorsa? Vesződjem ostoba problémákon? Hogy vajon kiknek van igazuk, a tőkéseknek, kik kegyetlenek, de szép dolgok művelői, tiszták, ápolat kezüek s kellemesen élők, avagy az elnyomottaknak, kik vadak, rosszindulatúak, piszkosak és kellemetlenek? hogy világosság jó, vagy reakció?... Milyen kicsinyek, milyen bolondosan nagyképűek, pojják e problémák az igazi problémák mellett... Így, mikor a világ lázban ég, nagy izgalmak és nagy szenzációk korában, rávezetődik az emberlénny az egyetlen igazságra: az élet az, aminek tartod; célja önmagad, boldogsága az, hogy önmagaddal megelégedve megbékülj mindennel...

Lázban ég a világ, Nagyvárad Napló, 1903. augusztus 26.

***

Hogy én vagyok, ez már azt jelenti, hogy útjában vagyok másnak. Ha pedig nékem jól megy dolgom, nagyon bajos dolog, hogy ne *másnak* a rovására menjen jól. Gazdagodni bajos úgy, hogy valaki attól ne szegényedjék. Mert hát ilyen csúnya harc az élet s nagyon kevés benne a názáreti lélek. Ellenben annál több az erő vallásának a híve. Különösen elmaradtabb társadalmunkban. Különösen, ahol a gyöngékkal nem sokat törődnek...

Az új Eremités-eset, Budapesti Napló, 1905. október 22.

***

A földi társadalom pedig sokáig lesz még egyensúlyban – olvasom kijózanodott forradalmárok és gondolkozók írásaiban –

mert a tömeg ugyanaz ma is, mint a Fáraók idejében. Hiábavaló – olvasom tovább – a legújabb evangélium is, a tömegek forradalmasításának nagy, lendületes szándéka, mert ez a szándék is évezredek fölhalmozott butaságába süllyed el. Ezt a lápot csak új jövőendő évezredek száríthatják ki, ha ugyan az ismeretlen, nagy törvénynek akarata akarja ezt. Jó, ám mit cselekedjenek azok, akik ma élvén, magukban egy még csak éppen hogy valószínű és évezredekét késett társadalom morálját sejtik?

Portus Herculis Monoeci, Nyugat, 1909. nov. 1-1910. jan. 16.

***

Az emberek ennyi kín árán még meg nem jobbultak, holott annyit elvárhattunk volna. A híres, nagy szolidaritás dajkamese, s ha szép és ritka történik, az mindig az egyéniség fokozott diadala. Igen – lenyűgöz, elnémít vagy elsodor a kényszerű áradat, de az igaziak kissé jajgatva s kétségeskedve úsznak az árral. Az emberek bizony nem lesznek szociálisabb állatok, mint eddig voltak, s következni fog újra s erősebben, mint valaha – a különbe, az egyéniségek kultusza.

A nagy szolidaritás, Világ, 1915. augusztus 1.

***

Barátomnak, egy emberkerülő, vén, iszákos bölcsnek, elújságotam barlangjában a minap, hogy ismét föltalálták a kormányozható léghajót. Ő már tudja, hogy mindennap föltalálják, s jókat röhög a vén javíthatatlan. Valami maszлага van most. Evvel fűszerezi mindennapi alkoholját. A fűszeres italból sokat szedhetett be, mert nekem a következő badarságokat beszélte hallatlanul bátorságosan:

- Fiacskám, ti még nem ösmeritek rémséges birodalmát a tengerfenéknek. Én sem ismerem. De néha, valahogyan mégis látom. Oda mamlasz bűvár nem pisloghat. Ott egy nagyszerű elpusztult világ pihen. Nem elsülyedt világ. Olyan világ, mely valamikor, lehetetlen, rettenetes időkkel ezelőtt, ott élt. Kultúrvilág, melynek az

ura a piscis sapiens¹¹³ volt, mint a mainak a homo sapiens. Fiacskám, az első mozgás a vízben született. Ott lakott az első öntudat is. A szilárdságot úgy ostromolta vágyaival a piscis sapiens, mint a mai világ ura az eget és a levegőt. Ott lent a rémséges fenéken csodálatos, nagyszerű élet folyt millió éveken át. A nagy vizek legfejlettebb lényé óriási műveket produkált. Megpróbálta a szilárd talajba fogózást is. Néha azt hitte már, hogy sikerült. A szervezete is kedvező elváltozásokat mutatott. Már azt hitte, hogy sikerült a földvívó, gyönyörű terv, melynek ezer vértanúja akadt. Végre is elmúlt a korszak, melyet az örökkévalóság a víz elevenjeinek szánt. Kielte magát a piscis sapiens is. Sohse tanulhatta meg azt, ami a bolhának gyerekjáték. A víz lakói után jöttek a szilárd talaj lakói. Egyebek között az emlősök. Az emlősök között pedig mi voltunk a legstréberebbek. Mi, a homo sapiens. Már fenemódon nem férünk a bőrünkben. Nekünk fent is kell a világ. A levegő is kell. Minden kell. Én mondom, fiacskám, vanitatum vanitas.¹¹⁴ Soha. Érted: soha. A levegő nem lesz a mienk. Nem mi vagyunk az élet koronája. Már sejtik ezt némelyek. A jövőendő a madaraké. A világ jövőendő ura is madár lesz. A levegő az ő világuk. Hogy aztán ők hová fognak törni, minő egetvívásokban fognak elvérzeni, kik jönnek utánuk, azt már fiacskám, én sem tudom.

Jön-e a nagy gép, Budapesti Napló, 1905. július 20.

Függelék

Ismeretlen Korvin-kódex margójára

Sírás és panaszkodás

Hozzád száll a mi nagy panaszunk, néhai való királyunk, Korvin, most, amikor a magyar fórumon, Pusztaszeren, új nagy kötést csinálnak a magyarok. Hajh, vajon újat-e? Serlegetekbe még nem ömlött felvágott ereitek nedve, még nem kész a lakoma. Nem hallgatnátok-e meg még a lakoma előtt az igriceket?

A mi mondanivalónk nem sok: értjük a magyar Athén fórumát, halljuk a szittyá paripák prüszkölését. Tehát újból Európa ellen

mentek, lovas magyarok? Az Időre röhögtök, miért legyen másként, mint Szvatopluk után: szent Ázsia nevében törtetni fogtok előre.

Mi, fanyar igricek, azonban kiáltunk még egyet hozzátok. Omlásra készülő vérünket az egekig kiabáltatjuk föl: mit tettetek velünk? Mi komolyan vettük az Időt, mi 1896-ban komolyan 1896-ot írtunk, ti nem, ti csak 896-ot éreztetek akkor is. Meghurcolt benneteket ezer esztendő, át és átította véreteket kun vérrel, tatár vérrel, szláv vérrel, örmény vérrel, görög vérrel, germán vérrel, oláh vérrel. Ti már nem lehettek Koppányok s Gyulák, s ti Koppányok s Gyulák vagytok mégis.

Vívjátok a dühös szerelmi harcot Áron nyughatatlan népével: ebben a gyilkos ölekezésben bízunk eddig, a semita élesztőben, a zsidó segítségben. Elmúlt ez is, ez a bizalmunk: erős vagy te, Pusztaszer, erősebb vagy Jeruzsálelemnél, erősebb vagy Babilonnál, erősebb vagy Rómánál, erősebb vagy Párizsnál. Légy hivalkodó: erősebb leszel Bécsnél is.

Néha úgy képzeljük, ebben van a ti életetek, véreink, magyarok. Hogy megálltok, s kemény koponyátokat előre szegzitek, nem csalóka, tarka ideálok befogadására, de – döfésre.

Hiszen álljatok meg, maradjatok meg, tartsátok meg koponyáitok kerektségét és keménységét, éljete a magyar glóbus nagyszerűen ostoba hitében. De mit csináltok velünk, mi is magyarok vagyunk, és minket elbolondítottatok.

Meséljük el: Európa ámulására ezelőtt valami negyven és pár évvel újra fölbukkantatok én véreim. Nem akartátok, hogy Európa állattenyésztő legyen miattatok: mert teste közepében benneteket tenyészt. Már akkor Petőfitek is volt, valami csodálatos kultúrcsiklandozás borzongó kéjére emlékeztetek.

Komp-ország, Komp-ország, Komp-ország: legképebbesebb álmaiban is csak mászkált két part között: Kelettől Nyugatig, de szívesebben vissza.

Miért hazudták, hogy a komp – híd, – óh Potemkin, te kenetes kezű szent ember, te csak Katalin cárnőt csaltad meg.

Ideálisták és gonosztevők összeálltak, álság levegő-köveiből várakat csináltak, teleujjongták a világot, hogy a Kárpátok alatt kiépült Európa.

A Nyugattal szórványosan már régen elmátkázódtak itt lelkek, Magyarország durva ember-matériájából már kicsillant egy sereg differenciálódásra érett és alkalmas molekula. A nagy Humbug nem Európának ártott meg, a hazugságot itthon hitték el. Miért hazudtak már az apáinknak, és miért adták a hazugságot tovább? Mi nekünk váltig azt mondták, hogy itt Európa van, kultúréletre készültünk, s megfeszített idegekkel rángattuk magunkat egyre előbbre.

Közben zuhanások történtek, a Grünwald Bélák¹¹⁵ és a Péterfy Jenők¹¹⁶ menekültek, mihelyst tisztán láttak. Ki tudja, hányan és kik voltak ők, ki tudja, hányan jártak még rosszabbul, a többsége a szerencsétlen kiváltaknak csak vergődött. A nagy Humbugot meg nem ismerte, a nagy valóságba bele nem borzadt.

Bulgária nem csinál Ripeket¹¹⁷ a fiaiból, nem hiteti el velük, hogy ő kultúrállam. A plojesti oláh az ő nagylángú fiát elküldi szépen franciának, a szerb iskola nem tanítja, hogy a szerb génusz ormain jár a kultúrának.

Minket kergettek előre, nem volt szabad hátranézni, meglátni, honnan megyünk robogva. Meglátni, hogy néhány Fáraóé ez az ország, hogy szennyes állati életben tartják a milliókat. A Fáraók azt akarták, hogy legyenek itt gúlák és piramisok. Vérért és idegét hordja össze néhány vak bolond: hivalkodjanak majd vele ők.

Tízezer ember előreszaladt, Európaivá vált idegben, vérben, gondolatban, kínban, szomjúságban. Egy túlfejlődött embertípus termett itt, mely előttefut a magyar társadalomnak száz esztendővel legalább. Ezek a szent kengyelfutók nem is álmodták, hogy sarkukban százezrek nincsenek.

Íme egyszerre zúgás, a kendőzött Ázsia lemossa az arcát, szája bugyborékol, s kiárasztja folyóit, melyeknek áradata szörnyűséges, mint a Jankcekiángé.¹¹⁸

Turulok kerengnek a levegőbe, nyílzáport lőnek a Nap felé, támadásra készülnek a magyarok. Hányadikra, mióta a betűtanító olasz papokat koncolták?

Nagy vagy én népem, nagy vagy én népem: ezer éve élsz folytonos harcban Európával, csapatokat gyűjtöttél közben, holott véreztél. De a gondolatot nem engedted győzedelmeskedni gyermekeid koponyáin, úgy élsz Európa közepén, mint eleven

tiltakozás az állati élet megszüietlenítése ellen. És hogy most utolsó dátuma járt le az Időnek, hatalmasabban kelsz fel, mint valaha: zajlik a tatárság a Kárpátok alatt.

Komp-ország megindult dühösen Kelet felé újra: egy kis sarka leszakadt a kompnak, ott maradt a nyugati partok táján vagy tízezer emberrel, mi lesz ezekkel? Aranyas felét nem bánjuk, aranyuk partra veti őket valahol Nyugaton, nem kénytelenek érezni, hogy nincs hova menni. Hogy elnyeli őket a magyar társaság, a valóság, melyre íme ma ébrednek szegény magyar Ripek, hogy ez elnyeli őket.

Morituri te salutant¹¹⁹: új magyar társadalom, az elámítottak, a becsapottak, az előreszaladottak, a kijátszottak, a túlfejlődött magyar lelkek, a vértanúságra kiválasztott magyarok.

Ki-ki úgy oldja meg a maga nagy problémáját, ahogy tudja. Száz évvel előbbreélni nem lehet, bolygani az űrben nem lehet. Komp-ország Keletnek indul, kérezkedjék fel reá a gyenge.

És látom az új áldozatot Hadúrnak, az új Gellért-papokat. Élén az új magyar társadalomnak állnak az ordító táltosok. Szomorú embereket vonultatnak el. Akinek a homlokán ott vigyázatlankodik a Gondolat, akinek a szemeiből új érzések máglyája világít, akire rábizonyul, hogy szívesen áldozott az Eszme idegen és ékes isteneinek: az elveszett. Azt belesüllyeszti a mélységes, a piszkos, az örvénylő árba. Ave Caesar, morituri te salutant. De a halál előtt hallgass meg bennünket Hunyadi János fia.

Panaszkodás és hit

Magyar Nap-király, renaissance lovagja, különös írást ró most ide egy késői, szegény és szomjas íródeákod. Ne fedd őt meg érte felséges Korvin Mátyás, mert balgának látszik, s maga előtt Attavante mester¹²⁰ köntösében valamit lát, ami nincs, és ír valamiről, ami nincs. Ilyenek voltak mindig ők, az íródeákok. Íme, én is híres Korvinádnak olyan darabjába vetem most betűimet, melyet meg sem írt egy talán meg sem született magyar ember, s akit igen jeles mestered, Vitéz János méltán lenézett, mert verseit s lázas álmodozásait paraszti magyar nyelven kiabálta. Sőt most is kiabálja, ez ismeretlen kódex íródik azóta egyre, vajon el lehet-e valaha olvasni? Avagy csak egy különös, nagy lelki-pör ez, melyet íme félmerészséggel tribunál elé cipel valaki, aki sok-sok éjszakán

vívódott már azon, hogy jó: nem érdemes, helyes: golgota, de lehetséges-e egyáltalában? Nem olyat keresünk-e, ami nincs, s mi olyan, mint ez a kódex, melynek margóit betűkkel és kétségekkel besűríttem? Nem kódexi nyelven mondom, s talán a te finom, de századokkal ezelőtt megállított s bekriptázott lelked fel sem fogja mindjárt: fogunk-e itt mi valamikor afélet csinálni, amit mostanában különösen nagy erővel csinálnak a népek? Azért vagyunk-e itt, hogy teremtsünk lelkünkkel valamit a lelkünkéből, ami olyan, mint a lelkünk? Valamit, ami a mienk, ami nemcsak más, mint – más, de méltó ékessége lehet felemelt fejünknek. Vagy sorsunk csak azért kavart el itt bennünket Európa közepén, hogy durva anyagot szállítsunk a nagy világ-vegyfolyamathoz. Kifelejtődött idegszálaink közül néhány, meg kell maradnunk gyermekeknek, örökös, vén gyermekeknek, míg nem utasíttatik a Történelem, hogy játszassa el velünk az utolsó játékot? Tömegében nézem és érzem ideáktól fázó népedet felséges Hollós Mátyás, és rettegek. És keresem ijedten a jeleket – magamnak: hiszen akkor magam is egy nyughatatlan, de meddő gnóm vagyok, mert nem is lehetek más. S mindenki az, ki kiválasztva és kiváltva magát, szállni szeretne itt. Óh, hogy kerülgetem: vércse-e a magyar génius, vagy ügyetlen szajkómadár, vagy Pallas Athéne szent madara, keresem a jeleket.

Sejtelem-ösvények vezetnek keresztül a Királyhágón: talán itt. Itt, ahol Bálványos vára legtovább kacagta Krisztus gyülevész papságát, amely jött a legfrissebb ázsiai csordát besorozni Petrus nyájába. Mert az erő bizony nem ott van, hol rögtönös a hajlás. Ha szabin asszonyok lettek volna a tarka vérű lovastörzsek, már mindjárt agyonölelte volna a magyart a római férfi, ki jött ölelni két urbsból is, Rómából, Bizanctól. A csatángoló, kancatej-ivó csak a nagy Fal tájáról jöhetett, de lelkének mégis megkovászoltnak kellett lennie ama kovásszal, mely itt Európában csinált mégis a homo sapiensből olyan egy kicsit isten, egy kicsit féreg, de szép valamit. Mert miért jött volna akkor s miért nem engedte idáig kitessekelni vagy agyonpréselni magát? Az ám, de lépteim a Királyhágó erdőit tapossák s nem érzem magam Julián barátunk, aki visszavágyik Nagy-Magyarországba. Szegény Nagy-Magyarország, talán sohasem is volt, csak Erdély volt mindig, Tránszilvánia, Erdőelve,

Szilágyságon túl¹²¹. És ha nem nonsens amit keresünk, akkor az innen korrespondeált¹²² mindig a Nyugaton küzködve finomodó idegen emberlélekkel. Nagy-Magyarország sohasem élte a maga életét; volt fajok nászágya, vérmedencéje. Akkor, mikor csak eredményeikben ismert, rejtelmes törvények azt szabták ki a népeknek: no, most kell megnőnök. Hiszen Erdély is janicsári életet élt, de Erdély állam volt, az önmagáé volt ez időben. Miért? Szent véletlen jóvoltából? Nem, de mert csak az erdélyi Magyarországon maradhatott meg az, amit keresünk, s amit talán, óh ott sem bizonyos, hogy megtalálunk.

Erdély adta nekünk a Napkirályt, Erdély szerezte a mohácsi veszedelmet, hogy megszabaduljon tőlünk. Neki volt Fráter Györgye, ki tudta, hogy kell a törökkel bánni s távol tartani tarkónktól a simogató német kezét. És Erdély látott elsőnek mélyen be Európába. Jött a nagy égszakadás, jött a protestantizmus, és Erdély érezte legjobban, hogy ez lesz az ötödik, hatodik vagy nem tudom hányadik honfoglalás, de az lesz. S odakapcsolta magát Európához, lelkébe engedett mindent, ami jött, s produkálta a legmerészebb s legmagyartalanabb produkciót: az egészen újat. A nagy Kulturvolk a Rajna mentén még égette a zsidót, a dominikánus véredek csaholtak mindenütt Nyugaton, Erdélyben agg és primitív lelkű magyarok nem féltek circumcisiót¹²³ kérni kóbor rabbiktól, s szinte Ázsia szélén egy kis ország akadt, mely ki merte mondani, hogy az embereknek hite pedig az ő maguk dolguk. Innen indul meg magyarok rajzása már előbb nyugati scholákra. Összeszedni én kis memoriámból nem tudok mindent, de Shakespeare születésének esztendejében itt ír már drámát Karádi Pál¹²⁴. Itt szabad Krisztust megtagadni unitáriusoknak. Jeremiádok itt képviselik először a megfinomodott dallelket. A lantosoknak itt van vidám, szabad útjuk, innen adják az eseményeket Nagy-Magyarországnak, szegény, sanyargatott szomorú földnek. Bethlen Gábor itt teremt az oláh pakulároknak¹²⁵ irodalmi nyelvet. Itt siratja az első magyar kultúrember, Szenczi Molnár Albert, hogy ő magyar, de nem lenne más egy világért sem. Itt terem az első asszonyíró, azután az erdélyi Mikes Kelemen példája annak, hogy nekünk futni kell a germántól s nyugatabbra menni eszmeházások céljából, és ugyanő az, aki

megmenti tisztaságát, becsületét a kemény, szegény, de szűz és erős magyar nyelvnek századokra. Descartes Erdély révén jut keletre, Comenius Amost [126](#) erdélyi asszony veszi észre. A székely balladák vetekednek ez időből a skótokkal, Rákóczi Versailles-ban is becsült nagyúr, Bogdán [127](#), Mányoki [128](#), Kupeczky [129](#) már festhetnek Erdélyben. Kell a zene, s nem udvari bolond a költő, Brillat-Savarin [130](#) előtt már művészete van itt a konyhának. Itt születik Wesselényi, Kölcsey, s itt keresi a megvigasztaló, kultúrára legalkalmasabb magyart nagy magyar agitátora a civilizációnak: Kazinczy Ferenc. És mennyi minden nem jut az eszembe: egy kicsit Kazinczyak vagyunk mind, akik itt gondolkozunk és szomorkodunk. Kanton, Peking s a kínai városok jutnak az eszünkbe, ahol hajnalonként a kapukat lármás harsonaszóval nyitják meg, de örködnek, hogy ne lopózzék be valaki, aki újat hoz a kulik népének. A vérkeresztezésben is szerencsétlenek voltunk. Akiket kaptunk szlávtól, svábtól, azok szinte mind tatárabbak a tatároknál. Ideafőbb fajtat nem képzelek a magaménál; hiszen Kínában már Montesquieu-t olvassák, s a sárga faj olyan renaissance-ra készül, milyen sohasem volt. Mi pedig, ha megyünk, visszafelé megyünk. Mit keressünk? - Hol keressünk? Úgy gondolom, meg kellene próbálni Kazinczyval Erdélyből kiásni, ha élt, s megtermékenyíteni, megszorítani azt a magyar típust, mely nem medve, holott Erdélyben több a medve. Ha száz évekkal hátrább cammogunk, és csak cammogunk, és újat nem tudunk adni, hacsak ha nem antikulturálisat, mi lesz velünk? Nem elég, ha vannak Apácai Csere Jánosok, ha nem mély a néplélek, hiába dobjuk bele a métermázsás követ is, nem fröccsen fel a víz egy méternyire sem. Csakugyan mi vagyunk azok, akiknek nem jutott a nemesebb fajok szükséges szenzibilitásából? Erdély mást bizonyít, próbáljuk Erdélyt folytatni, hátha lehet.

Nemes és csodálatosan nagy királyom, Hollós Mátyás, úgy-e zsémbes, úgy-e nagyon keserű, úgy-e nagyon hitetlen késői írődeákod? Nem tudja: ír-e valamibe, nem tudja: ír-e valamiért, nem tudja: van-e itt valami. Néha vannak következő gondolatai: idejött régen egy vad, lehetetlen, bizonytalan, de erős vérű fajta. Eleddig ereje volt roskadva is élni s nemes idegeneket vérebe befolytatni.

Miért nem lett belőle mégis semmi? Csakugyan kifelejtődött idegrendszeréből az a néhány szükséges idegszál? Miért iszik kancatejet ma is még, holott nektárt ihatna a magyar? Miért nem képes reagálni és megnyergelni önmagát, mikor már úgy sem lehet lovas nemzet? Miért? Miért? De szép volna hinni, hogy ideküldtünk kiböjtölni – az árját. Mikor az árja belefúl önmaga piszkába, mi helyébe ülünk, s intünk Ázsiának: küldj új csapatokat, megtanítunk benneteket arra, hogy kell egy különb kultúrát csinálni. De óh, rovom, rovom, a fekete betűket és a fekete keserőségeket Korvinád nem létező exemplárjának¹³¹ margójára és – nem hiszek. Én meddő vagyok, s aligha azonképpen nem halok meg. De akiknek gyermekei vannak. És gondolkozunk. És Apácai Csere Jánosok vagyunk. Német lesz-e, szláv-e, mi lesz a messze unoka? Rossz gondolat, bűnbe vivő, de becsületes. Óh, Napkirály, nincs igazam, de feléd fordulok. Én, aki szilágyi vagyok, mint ahogy Szilágyi és szilágyi volt nagy asszonyanyád. És taposom, áthágom a Királyhágót, s míg ebben az országban alig teszi, cselekszi valaki azt, amit cselekednie kellenék, s ami eltemetné azt, hogy a nagy Fal mellől jöttünk, én, a te késői íródeákod s mi mind keservesen, szerencsére, még csak ott tartunk, hogy: *talán*. Talán – higgyünk. És keressünk. Valahol. Akárhon. Erdélyben? Erdélyben. Akárhon.

Figyelő, 1905.

Jegyzetek

¹Ady valóban ült három napot a nagyváradi fogházban, két év pereskedés után ítélték el rágalmozás miatt.

²*Éjjeli menedékhely*, Makszim Gorkij 1902-es drámájának német címe

³Justicia (vagy Justitia) az igazság istennője a római mitológiában

⁴Ezen írása miatt ítélték el Adyt.

⁵Wolafka Nándor (1852–1906) címzetes püspök

⁶summarium (latin): kivonat, megtestesítés, összefoglaló; itt Ady vélhetően a francia felvilágosodás nagy *Enciklopédiájára* céloz

⁷mob (latin/angol): tömeg, csőcselék

⁸ultramontán (latin), szó szerint: hegyen túli; átvitt értelemben: konzervatív, Róma mindenképp felett álló elsőbbségét hirdető, katolikus egyházpolitikai irányzat

⁹szkizma vagy szkizma (görög): szétválás, elválás; itt „egyházszakadás” értelemben

- [10](#)X. Pius (pápasága: 1903–1914)
- [11](#)alárendeltség, függőség; itt 'függelék' értelemben (francia)
- [12](#)Jules Lemaître (1853–1914) francia drámaíró, kritikus
- [13](#)Loyolai Szent Ignác (1491–1556) a jezsuita rend megalapítója
- [14](#)Pálffy Béla (1870–1931) katolikus pap, újságíró
- [15](#)Magyarországon kívül és belül (latin)
- [16](#)szumír = sumer
- [17](#)Mikado (japán): a császár egyik megszólítása, neve
- [18](#)Sedan: észak-francia város; a poroszok győzelmével záruló francia–porosz háború legfontosabb ütközete itt zajlott 1870-ben
- [19](#)gaudium (latin): jókedv, öröm
- [20](#)handlé (jiddis): ószeres
- [21](#)fringia (görög): kard
- [22](#)industria (latin): ipar
- [23](#)plutokrata (görög): személy, akinek vagyona folytán befolyása, politikai hatalma van
- [24](#)Iași (Jászvásár) román város
- [25](#)Sziám: Thaiföld neve 1939-ig
- [26](#)holdkóros (latin)
- [27](#)Temesknéz (Satchinez), 1904-ig Knéz: falu Romániában, Temes megyében
- [28](#)Kossuth Ferenc (1841–1914) Kossuth Lajos idősebbik fia, politikus
- [29](#)Is(z)ter (latin): a Duna ókori neve
- [30](#)nagybirtok (latin)
- [31](#)insurgens (latin): nemesi felkelő
- [32](#)ellenállás (latin)
- [33](#)obstruál (latin): akadályoz
- [34](#)remuneráció (latin): fizetség, jutalom
- [35](#)Oscar Wilde (1854–1900) ír költő és író; világszerte ismert csípős, de roppant találó megjegyzéseiről, aforizmáiról
- [36](#)Karel Burian (1870–1924) világhírű cseh tenor operaénekes; egy évig az Operaház szerződött énekese volt, de később is rendszeresen vendégszerepelt Budapesten
- [37](#)Fráter Loránd (1872–1930) földbirtokos, katona és népszerű nótaszerző
- [38](#)Enrico Caruso (1873–1921) olasz operaénekes, az első világsztár tenor
- [39](#)nobilis (latin): nemes, nagylelkű, finom
- [40](#)Werbőczy István (1458–1541) jogtudós, Magyarország nádora, a *Tripartitum* (Hármaskönyv) nevű szokásjogi gyűjtemény összeállítója; a *Tripartitum* 1514-től 1848-ig érvényben maradt, egyes passzusai 1945-ig éltek.
- [41](#)politicien (francia): politikus
- [42](#)srapnel: repeszgránát
- [43](#)mundus vult decipi, ergo decipiatur (latin): a világ azt akarja, hogy megcsaljuk, tehát csaljuk meg
- [44](#)turf (angol): lóversenypálya
- [45](#)kezdeti, legelső, eredeti, elsődleges (latin)
- [46](#)prelekció (latin): előadás
- [47](#)Ady szóalkotása
- [48](#)medicamentum (latin): gyógyszer, orvosság
- [49](#) ifj. Andrássy Gyula (1860–1929) magyar politikus, a cikk keletkezésekor belügyminiszter

[50](#) Apponyi Albert (1846–1933) magyar politikus, ekkor éppen kultuszminiszter

[51](#)argumentum (latin): érv, bizonyíték

[52](#)Maria Skłodowska-Curie (1867–1934) lengyel származású francia fizikus és kémikus, a radioaktivitás „felfedezője”, a Sorbonne első női professzora, kétszeres Nobel-díjas (fizika és kémia).

[53](#)Békéscsaba

[54a](#) Cunard Line társaság 1904-ben vízre bocsátott óceánjárója, magyarok ezreit szállította az USA-ba

[55a](#) házasság görög istene

[56](#)specialitär (latin/német): kifejezetten

[57](#)birodalom (latin)

[58](#)Festetich Andor (1843–1930) politikus, miniszter

[59](#)Széll Kálmán (1843–1915) politikus, a cikk megírásakor miniszterelnök; Ady rendszeresen kritizálta cikkeiben

[60](#)megtisztítás (latin)

[61](#)hazai szokás szerint (latin)

[62](#)úr (latin/román)

[63](#)Polónyi Géza (1848–1920) politikus, a cikk megírásának évében botrányos körülmények közt lemondott igazságügy-miniszter

[64](#)Lucius Sergius Catilina (Kr. e. 108–62) római szenátor, Cicero politikai ellenlábas

[65](#)desperado (latin/spanyol): törvényen kívüli ember, bandita

[66](#)kuriózus (latin): kíváncsi, különös, furcsa

[67](#)difteritisz (görög/latin): diftéria, torokgyík

[68](#)panama, panamázás: a Panama-csatorna építésekor kirobbant korrupciós ügyek neve, átvitt értelemben a korrupció (bennfentes kereskedelem, ingatlanspekuláció stb.) szinonimája

[69](#)redakció (latin): szerkesztőség

[70](#)regard (francia): tisztelet, figyelem

[71](#)Tóth Benő komáromi városi pénztárnok több éven át sikkasztotta a város pénzét.

[72](#)vicinálista (latin): akinek a kormány engedélyt adott helyi érdekű, azaz vicinális vasút építésére (ez a mai HÉV); sokan közülük nemességet is kaptak, ők a „vicinálista nemesek”

[73](#)palatinus (latin): nádor vagy nádorispán

[74](#)az 'anakronisztikus' szót rövidíti Ady, joggal, az ő megoldását sokkal könnyebb kimondani

[75](#)gloire (francia): dicsőség; a 'gloire nemzete' itt Franciaországot jelenti

[76](#)Jean-Baptiste Marchand (1863–1934) francia tábornok

[77](#)Georges Ernest Jean-Marie Boulanger (1837–1891) francia tábornok és politikus

[78a](#) *Die Wacht am Rhein* (Őrség a Rajnánál) német dal, 1871-től a Német Császárság egyik nem hivatalos himnusza

[79](#)A *Gott erhalte* az Osztrák Császárság himnusza volt, zenéjét Joseph Haydn szerezte, horvát népdalmotívumokat felhasználva. A történelem fricskája: jelenleg ez Németország hivatalos himnusának a dallama.

[80](#)pápista: a protestánsok által alkalmazott tréfás, gúnyos megnevezés a katolikusra

[81](#)Georgij Apollonovics Gapon, „Gapon pópa” (1870–1906) orosz ortodox pap, az 1905-ös orosz forradalom egyik vezetője

[82](#)Mukden: kínai város (ma: Senjang), itt volt az orosz–japán háború egyik utolsó nagy ütközete 1905-ben

[83](#)2017-ben ez megközelítőleg 197 milliárd forint

[84](#)Paul Adam (1862–1920) francia író

[85](#)Jules Guesde (1845–1922) francia szocialista politikus és újságíró

[86](#)junker (német): földbirtokosok; átvitt értelemben (Ady is így használja): haladásellenes, reakciós nemes

[87](#)slachta (lengyel): nemes

[88](#)Hippolyte Adolphe Taine (1828–1893) francia kritikus, irodalomtörténész

[89](#)Ernest Renan (1823–1892) francia orientalista, író

[90](#)Yukanthor herceg (1860–1934) Norodom kambodzsai király fia

[91](#)ihlet, jóslat, jövőbe látás (latin)

[92](#)glorifikáció (latin): dicsőítés, magasztalás

[93a](#) felső tízezer (és annak életmódja) (angol)

[94](#)sans-culotte (francia): 'térdnadrág-nélküliek'; azaz kisiparosok, kiskereskedők, akik az úri viseletnek számító térdnadrág (*culotte*) helyett hosszú szárú nadrágot viseltek

[95](#)trotli (német): bárgyú, félkegyelmű

[96](#)batterie (latin/ francia): elem

[97](#)Cipriano Castro (1858–1924) venezuelai politikus, 1899 és 1908 között az ország elnöke

[98](#)versenyen kívül (francia)

[99](#)executor (latin): végrehajtó

[100](#)Párizs egyik leghíresebb kerülete, Ady idejében a város (és nagyjából a világ) egyik legizgalmasabb helye, művészek és mulatóhelyek otthona

[101](#)proklamál (latin): kihirdet, kikiált, közzétesz

[102](#)vindikál (latin): igényel, követel

[103](#)ideges, ingerlékeny (latin/francia)

[104](#)A fiktív levél apropója, hogy Ady megtudja, Lajos nevű öccse (1881–1940) is irodalmi álmokat dédelget. Az intés hiábavaló maradt, a kisebbik Ady is író lett, tanári pályáját kiegészítve.

[105](#)jó; rendben (francia)

[106](#)II. Vilmos német császár (uralk. 1888–1918)

[107](#)járvány (latin)

[108](#)Rudnyánszky Gyula (1858–1913) költő és hírlapíró. Bár Ady itt ironikusan nevezi nagy költőnek, későbbi költészetéről már elismerően ír 1913-ban.

[109](#)Nessi Pál (1866–1929) ügyvéd és országgyűlési képviselő

[110](#)Hugues le Roux (1860–1925) francia író, újságíró

[111](#)kenyeret és cirkuszt (latin)

[112](#)Bevégeztetett! (latin); Krisztus utolsó szavai a keresztfán

[113](#)értelmes hal (latin)

[114](#)hiúságok hiúsága (latin)

[115](#)Grünwald Béla (1839–1891) politikus, publicista, történész

[116](#)Péterfy Jenő (1850–1899) tanár, irodalomtörténész, esztéta

[117](#)A *Rip van Winkle* az amerikai Washington Irving 1819-ben megjelent, azonos című novellájának hőse. A történet szerint húsz évig álomba merül, s amikor fölébred, a világ teljesen idegen, érthetetlen lesz számára.

[118](#)Jangce, Kína legnagyobb folyója

[119](#)Üdvözlnek a halálba menők! (latin), a gladiátorok így köszöntötték a császárt az arénában

[120](#)Attavante degli Attavanti (1452–1525) itáliai festő, több Corvina-kódexet is illusztrált

[121](#)Erdély régi nevei

[122](#)korrespondeál (latin): (itt igeként) kapcsolatba lép

[123](#)circumcisio (latin): körülmetélés

[124](#)Karádi Pál (1523–1590) unitárius püspök, hitvitázó, nyomdász. A cikk megírásakor még neki tulajdonították a *Komédia Balassi Menyhárt árultatásáról* (1569) című darabot, de ezt 1913-ban cáfolták; csak a nyomtatás az ő munkája. A szerző kiléte máig nem állapítható meg teljes bizonyossággal.

[125](#)pakulár (román): juhász, pásztor

[126](#)Johannes Amos Comenius (1572–1670) cseh pedagógus, polihisztor, 1650–54 között Lorántffy Zsuzsanna erdélyi fejedelemné meghívására Sárospatakon tanított

[127](#)Bogdány Jakab (1660–1724) magyar festő

[128](#)Mányoki Ádám (1673–1757) magyar festő

[129](#)Kupeczky János (1667–1740) cseh származású festő

[130](#)Jean Anthelme Brillat-Savarin (1755–1826) francia jogász és politikus, *Az ízlés fiziológiája* című műve a világon az egyik legismertebb gasztronómiai alapmű

[131](#)exemplar (latin): példány

Tartalom

[Előszó](#)

[#egyház](#)

[#nacionalizmus](#)

[#antiszemitizmus](#)

[#magyarság](#)

[#főváros és vidék](#)

[#Erdély](#)

[#oktatás](#)

[#gyerek](#)

[#feminizmus](#)

[#kivándorlás](#)

[#népességfogyás](#)

[#politika](#)

[#korrupció](#)

[#szocializmus](#)

[#külpolitika](#)

[#civilizációkritika](#)

[#irónia](#)

[#filozófia](#)

[Függelék](#)

[Jegyzetek](#)